

EVANGÉLIKUS HITTUDOMÁNYI EGYETEM
Egyháztörténeti Tanszék

Diplomamunka

„ÉLVE MEGHALNI HAGYNI”

**Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén
Egyház Szerbiában-Vajdaságban történelme 1918-
tól napjainkig**

Dolinszky Gábor
V. évf.

Budapest, 2004

Mottó:

„Az élni és élni hagyásról
szóló csalóka tétel ez, mely
helyesebben annyi, mint élni
és meghalni hagyni.”

(Adolf Von Harnack)

TARTALOMJEGYZÉK:

<u>ELŐSZÓ:</u>	1.old.
<u>I. RÉSZ – 1918-1941:</u>	5.old.
1. A MEGALAPÍTÁSHOZ VEZETŐ ÚT:	5.old.
1.1 Történelmi és regionális helyzetkép:	5.old.
1.2 Vallási és egyháztörténeti háttér:	6.old.
2. AZ EGYHÁZI ÉLET MEGSZERVEZÉSÉNEK KEZDETEI: ..	8.old.
2.1 Történések az evangélikusság berkeiben:	8.old.
2.2 Történések állami berkekben:	15.old.
2.3 Önálló, szláv evangélikus egyházkerület megalapítására irányuló tervek – a Novo Selo-i Közigazgatási Bizottság:	17.old.
3. A SZLOVÁK ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ EVANGÉLIKUS EGYHÁZKERÜLET MEGALAKÍTÁSA:	18.old.
4. A NEM SZLÁV ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ EVANGÉLIKUS EGYHÁZKERÜLET MEGALAKÍTÁSA – AZ ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ NÉMET EVANGÉLIKUS KERESZTYÉN EGYHÁZ A JUGOSZLÁV KIRÁLYSÁGBAN:	20.old.
5. AZ ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ SZLOVÁK EVANGÉLIKUS EGYHÁZKERÜLET TOVÁBBI ÚTKERESÉSE:	25.old.
6. A KIRÁLYI NYILATKOZAT ÉS A PROTESTÁNSTÖRVÉNY	27.old.

7. EGYHÁZUNK SZOLGÁLATA 1918-1941-IG: 31.old.

II. RÉSZ - 1941-1945: 34.old.

1. EGYHÁZUNK HELYZETE AZ 1941-45

KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN: 34.old.

1.1 A megváltozott földrajzi térkép: 34.old.

1.2 A megváltozott egyházi viszonyok: 35.old.

1.2.1 Megváltozott viszonyok az Ágostai Hitvallású Német
Evangélikus Keresztyén Egyházban: 35.old.

1.2.2 Megváltozott viszonyok az Ágostai Hitvallású Szlovák
Evangélikus Egyházban: 39.old.

1.3 A hazatérés körülményei: 40.old.

1.4 A háború végén előállt helyzet 1944-1945: 41.old.

1.4.1 A német lakosság üldöztetése: 41.old.

1.4.2 A magyar lakosság üldöztetése: 43.old.

1.4.3 A szlovákok helyzete: 46.old.

1.4.4 Az evangélikus templomok helyzete: 46.old.

III. RÉSZ 1945-1958: 47.old.

1. A FELSZABADULÁS UTÁNI HELYZET: 47.old.

2. AZ ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ SZLOVÁK EVANGÉLIKUS EGYHÁZ
ÚJRASZERVEZŐDÉSE A JUGOSZLÁV FÖDERATÍV

NÉPKÖZTÁRSASÁGBAN: 47.old.

3. AZ ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ NÉMET EVANGÉLIKUS KERESZTYÉN EGYHÁZ ÚJRASZERVEZŐDÉSE A JUGOSZLÁV FÖDERATÍV NÉPKÖZTÁRSASÁGBAN:	48.old.
4. HARC A TEMPLOMOKÉRT:	50.old.
5. HÁBORÚ UTÁNI SZERETETSZOLGÁLAT:	56.old.
6. AZ 1953-AS VALLÁSÜGYI TÖRVÉNY:	61.old.
7. A LUTHERÁNUS EGYHÁZAK SZÖVETSÉGE A JUGOSZLÁV FÖDERATÍV NÉPKÖZTÁRSASÁGBAN (J.F.NK):	63.old.
8. AZ EGYHÁZAK SZOLGÁLATA AZ 1945-1958-IG TERJEDŐ IDŐSZAKBAN:	66.old.
8.1 Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház a Szerb Népköztársaságban szolgálata:	66.old.
8.2 Az Ágostai Hitvallású Szlovák Evangélikus Egyház helyzete:	67.old.

IV. RÉSZ – 1958-NAPJAINKIG:

<u>-EGYESÍTÉSI TÖREKVÉSEK-</u>	69.old.
1. AZ ÚN. „MAGYAR ESPERESSÉG” TÖRTÉNETE:	69.old.
1.1 Az 1958-as év történései:	69.old.
1.2 Az 1967-es esztendő történései:	75.old.

2. AZ ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ EVANGÉLIKUS KERESZTYÉN EGYHÁZ SZERBIÁBAN SZOLGÁLATA AZ 1958 UTÁNI IDŐSZAKBAN: ..	78.old.
2.1 A lelki élet megszervezése:	79.old.
2.2 Az anyagi támogatás kérdése:	81.old.
3. AZ ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ EVANGÉLIKUS KERESZTYÉN EGYHÁZ SZERBIÁBAN-VAJDASÁGBAN STÁTUSÁNAK HELYREÁLLÍTÁSÁRA IRÁNYULÓ TÖREKVÉSEK:	84.old.
3.1 A Szerb Köztársaságban:	84.old.
3.2 A Lutheránus Világszövetségben:	86.old.
4. AZ ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ EVANGÉLIKUS KERESZTYÉN EGYHÁZ SZERBIÁBAN-VAJDASÁGBAN JOGFOSZTOTTSÁGÁNAK KÖVETKEZMÉNYEI:	90.old.
4.1 A Gustav-Adolf Werk magatartása:	90.old.
4.2 A Martin Luther Bund:	92.old.
4.3 A Magyarországi Evangélikus Egyház:	92.old.
5. EGYHÁZUNK SZOLGÁLATA NAPJAINKBAN:	93.old.
6. SUMMÁS ÁTTEKINTÉSE EGYHÁZUNK SIKERTELEN NEGÁCIÓS TÖRTÉNESEINEK:	96.old.
<u>ZÁRSZÓ:</u> ...	100.old.
Irodalomjegyzék:	106.old.
Melléletek:	111.old.

ELŐSZÓ:

Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában – Vajdaságban (a továbbiakban ÁHEKESZ-V) történelmét a maga teljességében eddig még senki sem írta meg. Maga a téma annyira összetett, hogy úgymond „végérvényesen”, azaz teljes egészében szinte lehetetlen lezárni. Munkám a már meglevő, de itt-ott hiányos történelmi dokumentumok, egyházi levelezések összegzéséből kívánja egy szolgáló Evangélikus Keresztyén Egyház történelmét összevarrogatni és egyben egy új szemléletet adni. Az ÁHEKESZ-V történelme eddig bizony eléggé hiányosan volt ismeretes a határon túli evangélikusság köreiből, ahol ez által - ha elvétve is - le nem ellenőrzött adatok, véleményezések kerültek forgalomba. Lehet, hogy éppen ezért az ÁHEKESZ-V történelméről diplomamunkát írni talán „kényes” és bátor vállalkozás, de ettől függetlenül úgy érzem, hogy a történelmet tényszerűen és igazságosan kell megírni. Ez a feladat ellenben nem könnyű, hiszen munkám több mint nyolcvan esztendővel ölel fel, amely egyházilag és politikailag egyaránt összetett, sőt gyakorta szinte áttekinthetetlen; ezen túl, ahogyan már célzást is tettem rá, az igazságra való törekvés tekintetében igencsak „kényes”. De úgy gondolom, tartanom kell magam a 37. Zsoltár 28-ik verséhez: „mert az Úr szereti az igazságot, és nem hagyja el híveit. Megőrzi őket mindenkor...” És előre kell bocsátanom, hogy az ÁHEKESZ-V történelmében ez az igei üzenet, mely egyben bizonyosságtétel is, valósággá lett!

Miért is vállalkoztam e kényes, de egyben igen komoly témával való foglalkozásra? Elsősorban azért, hogy napvilágra hozzam a múltat, annak küzdelmeit, és feltérképezem a délvidéki

nem szláv evangélikusság (magyar és német) hitbeli harcait közös egyházunknak megmaradásáért négy történelmi részre osztva:

- 1918 – 1941
- 1941 – 1945
- 1945 – 1958
- 1958 – napjainkig

Másodsorban, hogy az Európai Evangélikusság térképén az ÁHEKESZ-V üres, fehér foltját beszínezzem, és ez által hős eleim félbeszakított akaratát valóra váltsam. Hogy miért? Mert az ÁHEKESZ-V történelmi múltjának letisztázása nélkül nem lehet beszélni annak jelenéről, de jövőjéről sem. Pedig van múltja, van jelene és az Úr nagy kegyelméből jövője is lesz. Még akkor is, ha ez a tény a külhon felé úgymond nem kívánatos!

Munkám megírásával valójában nem én, hanem maga az Egyház tesz bizonyosságot magáról a világ előtt belföldön és külföldön egyaránt. Bizonyosságot tesz arról is, hogy élni és szolgálni akarását, vagyis pusztán létét mennyire befolyásolták nem is annyira az ateista erők, hanem az itt szolgáló „testvéregyház” a Szlovák Evangélikus Egyház és későbbiekben maga a Lutheránus Világszövetség nem biztos, hogy minden esetben helyes egyházpolitikájával. Pontosítva, legérezhetőbben 1998-tól, amikor nyilvánosságra került az ÁHEKESZ-V egyházpolitikai elsikkasztása, amely 1967-ben következett be, „jogtalanul”.

Azonban az ÁHEKESZ-V történelmének feldolgozásánál láttam meg, hogy csak a történelmi valóságból kiindulva lehet az Egyház múltját kutatni. Ehhez a körülményhez szövődik, illetve szövődhet hozzá a jelen és a jövő. Természetesen ebből kifolyólag kérdések is felmerültek, amelyekre meg kellett találnom a valódi feleletet, amelyek ezután meghatározták munkámat. Túl tehát az Egyház létrejöttének, szolgálatának, belső felépítésének

körülményein, az alapítás éve, az alapító személyek mellett meg kellett találnom és értenem, hogy milyen indítékok hozták létre az önálló egyházat? Vagy, hogy szélesebbre is kitérjem az ajtót és ebben az értelemben is feltegyem a kérdést: mi okozta azt, hogy Jugoszlávia területén 1918-tól 1945-ig két egymástól független evangélikus egyház szolgált szláv és nem szláv(kifejteni részletesen) megkülönböztetéssel, ellenben 1945 után már négy egymástól független evangélikus egyház a Jugoszlávián belüli tagköztársaságok területi felosztása értelmében.

Historia est magistra vitae! - E Cicerói gondolat értelmében, visszatérve egyik megfogalmazásomhoz, annyira értékes a múlt történelmi felkutatása és közzététele, amennyire segít a jelenben igazságban tájékozódni és a jövőt építeni.

Egy kívánsággal zárom soraimat: Kérem az egyház Urát, hogy az ÁHEKESZ-V összeállított történelme tanítsa délvidéki magyar evangélikus népünket őseink hithűségére, egyházszeretetére, a szolgálatban való hűséges, mindvégig kitartó helytállásra, és az Evangélikus Egyházunk ügyének mindenkori szolgálatára.

Munkám megírása során helyenként többet foglalkozom az Ágostai Hitvallású Szlovák Evangélikus Egyház történelmével, mely nem a témám. Mivel azonban ez az egyház egy közös evangélikus egyháztestből szakadt ki, foglalkoznom kell történelmével a kiválás okainak, körülményeinek megértése miatt, továbbá a történelem során fokozatosan kibontakozó újabbnál újabb helyzetek, félreértések letisztázása miatt is.

Munkámban több helyen a Jegyzőkönyvekből vagy más irodalomból vett hosszás idézetek találhatóak, melyekben az írók a kor szellemét, aktualitását maguk érezték át és méltattak, így legkifejezőbbben ők tudták megfogalmazni. Helyesnek tartottam ezt a maga nagyszerűségében egyenesen továbbadni, hiszen hiteles is.

A szerb-horvát, szlovák, német és angol irodalomból vett idézeteket saját fordításban adom közre.

Dolgozatomhoz Melléklet is tartozik, mely térképeket, levelezéseket, újságcikkeket, egyes dokumentumok hitelesített fénymásolatait tartalmazza, a jobb megértés és a hiteles dokumentálás érdekében. Ezeknek az idegen nyelvű szövegét is saját fordításban közlöm.

I. RÉSZ – 1918-1941

1. A MEGALAPÍTÁSHOZ VEZETŐ ÚT:

1.1 Történelmi és regionális helyzetkép:

1918-ban, az első világháború befejeztével az Osztrák-Magyar Monarchia szétesése után, a területen új államok keletkeztek. Az elszakított Délvidék: a Szerbek-Horvátok-Szlovének királyságához (S.H.S.) lett csatolva. Az ún. Vidovdáni Alkotmány (1921. június 29.) I.c.I.§ értelmében, ez lett az ország hivatalos elnevezése: a Szerbek-Horvátok-Szlovének királysága. A királyság alkotmányos és parlamentáris monarchia. Az új délszláv állam két részre osztható: balkáni és Közép Európai részre.

A balkáni Jugoszlávia történelmi tartományokból tevődik össze. Ezek: Szerbia, Dél-Szerbia, Bosznia-Hercegovina, Montenegró és Dalmácia. Lakosságának túlnyomó többsége szláv. A régió kultúrája, gondolkodásmódja, szokásai tipikusan balkániak, melyeket nagyban befolyásolt a több száz éves török hódoltság. Így erősen érezhető az orientális jelleg is. Vallása a pravoszláv - orthodox, muzulmán, kisebb részben, elsősorban Dalmáciában és Boszniában katolikus.

„A Közép-Európai Jugoszlávia a Száván és a Dunán innen terül el¹. Áll: a tőlünk elszakított Dél-Krassó, Dél-Temes, Torontál (Bánság), Bács-Bodrog és Dél-Baranya vármegyéinkből, Horvát Szlavónországból és az Ausztriától elcsatolt Szlovéniából, s végül a Szlovénia alá került és a tőlünk elvett Muraközből és a Murán inneni részből.”²

¹ Lásd a Mellékletben az 1. és a 2. számú ábrát!

² In: A Magyarság Évkönyve, 72. old, 3. bekezdés

„Etnográfiailag az S.H.S. állam határa a legszerencsétlenebb, mert minden szakaszán belevág hol a bolgár, hol a görög, hol az albán, hol az osztrák-német, hol az olasz, hol az oláh, hol a magyar kompakt nemzeti egységekbe.”³

„Jugoszláviát ma éppannyi nemzetiség alkotja, mint annak idején az Osztrák-Magyar Monarchiát.”⁴

A nemzetiségi statisztika szerint az S.H.S. államban körülbelül 8 millió szerb-horvát, 1 millió szlovén, 200.000 egyéb szláv, 183.000 oláh, 9.000 olasz, 469.386 magyar és 500.000 német él. A határmódosítással tehát olyan, immár nemzeti kisebbségek kerültek a délszláv királyságba, melyeknek a területen több mint ezer éves múltjuk van, ugyanakkor a Közép-Európai szellemiséghez, kultúrához, vallásokhoz tartoznak.

„A Vidovdáni alkotmány semmiféle nemzeti kisebbséget nem ismer, csak jugoszláv állampolgárokat. A délszláv ország most egy kísérletet tett arra, hogy – az iskolapolitika által, kényszerrel és csalogatást ötvözve elérje azt, hogy a nemzeti kisebbségek egy állami gondolkodásmódot alakítsanak ki, és egy közös államnyelvet használjanak. A kisebbségek egyes iskoláit államosították.”⁵

1.2 Vallási és egyháztörténeti háttér:

„A délszláv egységes állam megalakulása az egyházakat és a vallási közösségeket épp úgy, mint az államot magát váratlan problémák elé helyezte. Milyen egyszerű volt ez az állam korábbi részeiben. A régi Szerbiában az ortodox egyház volt az állami

³ In: A Magyarság Évkönyve, 69. old.

⁴ In: A Magyarság Évkönyve, 75. old, 2. bekezdés

⁵ „Der Südslawenstaat macht nun den Versuch – der uns ja auch von anderwärts bekannt ist -, die Gewinnung seiner Minderheiten für die Staatsgesinnung und für die Staatssprache in einer Mischung von Zwang und Lockung durch seine Schulpolitik zu erzielen. Das gesamte Schulwesen der Minderheiten wurde verstaatlicht.“ In: Die evangelische Diaspora insbesondere des Auslandsdeutschtums (D.Geißler) Die evangelischen Kirchen im Königreich der Serben, Kroaten und Slowenen, 235.old. 2.bekezdés

egyház. Az új állam azonban hirtelen egyesített 6 millió ortodoxot, 5 millió katolikust 1.400.000 mohamedánt egy maroknyi – 240.000 protestánszal, 60.000 zsidóval, ó-katolikussal, görögkeletiekkel és más az állam által elismert és el nem ismert szektákkal.”⁶

Evangélikusok említésre méltó számban az ország két részében élnek: a Muravidéken kb. 30.000 lélek, és Bácska, Bánát és Szerémség három megyéjében a jelenlegi Dunabánátban kb. 180.000. Másokkal szemben itt ők is kisebbségben vannak. Az ország megmaradt részében itt és ott kisebb szigeteket alkotnak, mint pl. Horvátországban, Boszniában, Szlavóniában, míg Szerbiában (Beográdtól délre), Hercegovinában és Dalmáciában és egyes helyeken csak ott találhatjuk őket, ahol ipar van.

Az evangélikusok számát négy nemzetiség alkotja. Ezek a magyarok, németek, szlovákok és a vendek (szlovénok).

Az evangélikusok legerősebb csoportját a németek képezik 110.000 lélekkel. Ők a II.József császár idejében betelepített dunamenti svábok, akik 1784-86-ban települtek le az akkori Dél-Magyarországon. Bácskában Újverbász, Szerémségben Újpázua köré tömörültek, míg Bánátban Franzfeld és Mramorak köré. Mellettük kb. 500.000 német katolikus is volt.

Az 50.000-es létszámú szlovákság Bácskában Petrovac egyházközség köré, Bánátban Kovačica, Szerémségben Stara Pazova köré csoportosult. Az ország többi részében csak mint katonák voltak jelen, különböző helyőrségi állomásokon.

⁶ „Die Entstehung des südslawischen Einheitsstaates stellte die Kirchen und Glaubensgemeinschaften ebenso, wie den Staat selbst vor ungeahnte Probleme. Wie einfach war es in den früheren Teilen des Staates gewesen. Im alten Serbien war die orthodoxe Kirche die Staatskirche... Der neue Staat aber vereinigte plöblich 6.000.000 Orthodoxe, 5.000.000 römische Katholiken, 1.400.000 Mohammedaner mit kleineren Beständen von Protestanten (240.000), Israeliten (60.000), Altkatholiken, Griechisch-Unierten und Anhängern verschiedener vom Staat anerkannter und nicht anerkannter Sekten.“ – In: Festbuch der evangelischen Kirchengemeinde A.B. in Zagreb, Staat und Konfessionen in Jugoslawien 23.old.

„Az S.H.S. állam vallási megoszlásáról szóló statisztika szerint az elcsatolt Délvidéken, Bánságban 33.701, Bácska és Baranyában 100.638 protestáns él⁷, magyarok, németek és tótok.”⁸

A protestánsok száma azonban az összlakossághoz képest csak 1.65%.

„Egyház-közigazgatási szempontból úgy a reformátusok, mint az evangélikusok magyarországi püspökségek alá tartoztak. A megszállás után mindkét egyház megkezdte az önálló szervezkedést.”⁹

2. AZ EGYHÁZI ÉLET MEGSZERVEZÉSÉNEK KEZDETEI:

2.1. Történések az evangélikusság berkeiben:

Az egyházi élet megszervezésének a kérdése nagyon aktuális lett mindjárt az I. Világháború után. A délen rekedt egyházközségek azonnal hozzá is fogtak egyházi életük megszervezéséhez. A korábbi Bács megyei egyházmegye Baja gyülekezetének kivételével teljes egészében átkerült a hajdani bányai egyházkerületből az új délszláv államba, most már a Vajdaságba. Esperesével, Gustav Adolf Wagnerrel az élen folytatta korábban megszokott szolgálatát. Mivel azonban ez volt a legnépesebb és legszervezettebb egyházmegye, innen indult ki a további közös szolgálat megszervezése. Más egyházmegyék egyes egyházközségei is az új országban találtak hazára, mégpedig Bánát egyes területein, Szlavóniában, Baranyában és Szlovéniában. Ezek azonban a hajdani egyházmegyéknek csak töredékei voltak. Természetesen, ideális lett volna most egy protestáns vagy egy

⁷ Lásd a Mellékletben az 1. és a 2. számú ábrát!

⁸ In: A Magyarság Évkönyve 81.old.

közös evangélikus egység megépítése, de ennek legnagyobb akadálya a térbeli szétszórtság és a nemzeti különbözőség volt. Noha az egyházközségek, egyházmegyék folytatták megszokott szolgálataikat, ugyanakkor mindnyájan szerették volna biztosítottak látni az új Délszláv államban szabad vallásgyakorlásukat és egyben nemzetiségi jogaikat is.

Kezdetben az evangélikusok egy Közigazgatási Bizottságot választottak, melynek feladata az egyházi közigazgatás vezetése volt, az egyház megszervezéséig terjedő átmeneti időszakban.

Közben, a háború után létrehozott „Délvidéki Szlovák Nemzeti Tanács” Dr.Ludovit Mičátekkel az élen, a Nemzeti Tanács gyűlésein 1919. június 27-én és 1919. augusztus 28-án az egyház dolgairól, az egyház jövőbeli megszervezéséről is tárgyalni kezdett. Megállapítást nyert, hogy az új országban kevés számú szlovák van. Meg kell szerveződniük, mert ha együtt élnének másokkal, az eltűnés veszélye fenyegetne. Ezen a vidéken más népek számbelileg sokkal többen vannak. Az adott helyzetben meg kell őrizni az evangélikus hitet, az anyanyelvet és a szokásokat. Már nem fenyeget az elnémetesítés és az elmagyarosítás, ahogyan az a múltban volt.¹⁰ El kell tehát dönteni, mit és hogyan tovább. A Szlovák Nemzeti Tanács második gyűlésén Adam Vereš, a volt horvát-szlavón esperesség alesperese figyelmeztetett arra, hogy ebben a dologban óvatosan kell eljárni és nem kell sietni. „Mint szlovákok egységesek akarunk lenni és önállóan folytatni, de a hit dolgában ápolni kívánjuk a hit egységét, mert egy az Isten, egy a

⁹ In: A Magyarság évkönyve 84.old.

¹⁰ In: Evanjelický Hlásnik, 1996. június, Ročník 32 (48) Ján Križan, synodlny dozorca - 75.vyročie osamostatnenia našej cirkvi 1. old.

hit. A középkor papsága szétválasztotta a keresztyénséget, de a mi feladatunk az egy akol szolgálata, a keresztyénség egységén.”¹¹

Pavel Mandáč Petrőcről (Petrovac) felszólalásában annak a véleményének adott hangot, hogy ellenzi a továbbiakban a magyarokkal és a németekkel történő egyesülést.

Ján Čaplovič egyezett Verešsel abban, hogy egyháziilag egységesen kell fellépni külsőleg a hatalom felé, de az igazgatásban most már az önállóságot szorgalmazza. Felhívta a figyelmet arra, hogy a napokban a szlovák egyházközségekben, különösen Bácskában Branislav Igor Štefánik bácskapalánkai lelkész röpcédulája köröz, „Felhívás a szlovák evangélikusokhoz az S.H.S. királyságban” címmel. A röpirat a mellett áll ki, hogy a szlovák evangélikusok hozzanak létre - tehát a már meglevő báciai egyházmegye keretén belül - egy „önigazgatású, független, önálló szlovák evangélikus nemzeti egyházat, amelyhez minden jugoszláviai szlovák tartozna. Csak szlovákok. Mások hagyjanak békén! Mi senkinek sem kívánunk rosszat. Sőt, Isten kegyelmét és boldogságot kívánunk minden népnek és nemzetnek. De mi már csak magunk a saját emberségünkből akarunk élni és megélnünk...”¹²

Dr.Mičátek azt javasolta, hogy az egyházközségek először mondják ki, hogy önállósulnak, mert minden hatalom az egyházközségekből ered. Ezt a javaslatot támogatta J.Čaplovič is, aki egyben követelte egy központi bizottság megalakítását, amelynek a feladata lenne az egyház kérdésének a megszervezése.

¹¹ „Chceme byt ako Slováci jednotní a samostatne pokračovat, ale vo veciach viery chceme pestovat jednotnost viery, lebo jeden Boh, jedna viera. Knazstvo stredoveké rozdelilo krestantsvo, ale našou úlohou je pracovat na jednom ovčinci, na jednote krestantsva.” – In: Pamätnica, 32.old.

¹² „V letáčiku sa zasadzuje, aby Slováci evanjelici utvorili «jednu samosprávnu slovenskú národnú cirkev, do ktorej budú prináležať všetci juhoslovanskí Slováci. A len Slováci. A s inými si dajme pokoj! My zle nikomu neprajeme. Ba práve želáme Božej milosti a šťastia všetkým ľuďom a národom. Ale my už len samí zo svojej ľudskosti žiť chceme a vyžijeme...” – In: Pamätnica, 32.old.

Karol Medvecký, szelencsei lelkész, aki hivatalában Bácskában a legidősebb lelkész, felhívta az 1920. június 4-én kelt levelében a bácskai szlovák egyházközségeket, hogy összegyházi közgyűlést hívjanak össze, ezen az önállósulásért foglaljanak állást és alakítsanak egy önálló szlovák esperességet. A jegyzőkönyv másolatát el kell küldeni a bácsi, eddigi közös esperességnek. Ez meg is történt.

Gustav Adolf Wagner esperes a történetek kapcsán felhívással fordult az esperesség minden egyházközségéhez. A tárggyal kapcsolatban a subotikai (szabadkai) Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház közgyűlési jegyzőkönyvében, 1920. augusztus 22-én a rendkívüli közgyűlés I. napirendi pontjában a következőket olvashatjuk: „Korossy Emil lelkész bemutatja az esperesség felhívását a tót esperesség felállítása ügyében. Hozzászólások után a közgyűlés egyhangúlag az alábbi határozati javaslatot fogadja el:

Egyházunknak az új államhoz való viszonya ez idő szerint még nem ismert. Mindaddig, míg e viszony megállapítva nincsen, az eddigi egyházi szervezet megbontása:

1.) céltalan, mert az új egyházi Alkotmány bizonyára magával hozza az egyházi hatóságok revízióját,

2.) káros, mert az új egyházi Alkotmány kivívásáig, a hívőket idő előtt megosztva az egységben rejlő erőt áldozza fel. Épen ezért az egyházközség az előre nem látott fejlemények bevárását javasolja és a tót esperesség felállítását ez idő szerint nem pártolja.”¹³

A Jegyzőkönyv magyarázattal is szolgál a döntést illetően:

XI. napirendi pont: Egyházközségünk 1920. augusztus hó 22-én tartott közgyűlésén az esperesség nyilatkozattételre való felhívására a tót esperesség felállítása ellen nyilatkozott attól

tartva, hogy ezzel a protestantizmusnak a közjóra szolgáló ereje gyengülni fog. A szétválás megtörtént, a hívek egymástól eltávolodtak. A hívek közötti ellentétek elosztatására a közgyűlés az alábbi előterjesztést kívánja az egyházi felsőbbséghez juttatni:

„A subotikai ágostai hitvallású evangélikus egyházközség fájdalmas megilletődéssel látja, hogy az evangélikus egyház a külvilágban romboló nemzetiségi ellentéteknek kaput nyitott, és már is szláv és nem szláv részekre tagozódott. A protestáns egyház mindenkor a felekezeti béke és a lelkiismereti szabadság fáklyavivője volt. Évszázados szenvedéseit az a meggyőződés enyhítette, hogy küzdelmeivel eredményesen szolgálja az emberiség haladását Krisztus országa felé.

A protestantizmust hivatása predesztinálja arra, hogy a világháború által ütött sebek gyógyításában, a megzavart világrend helyreállításában a maga felvilágosító, emberszerető munkájával részét kivegye. E küzdelemre való felkészülés az erők szétbontása helyett inkább annak szorosabban való egyesítését tette volna szükségessé.

A subotikai evangélikus egyházközség az egyházmegyében is jelentkezett nemzetiségi ellentétekkel, mint tényekkel kénytelen számolni. Ezért az egyház iránti törhetetlen ragaszkodása által indítatva, szükségét érzi annak, hogy egyházi felsőbbségénél szavát hallassa és kérje, hogy az egyházi felsőségek hassanak oda, hogy a nemzetiségi érzékenység az egyház kebelében semmilyen intézkedéssel sehol megsértve ne legyen, nehogy további tagozódásra szolgáljon okul, s kéri továbbá, hogy a legfelsőbb egyházi hatóságok közeledjenek egymáshoz avégből, hogy a magukat különféle nemzetiséghez számító egyházközségeket szoros érintkezésbe hozzák. Nyissák meg egymás előtt templomaikat,

¹³ In: A subotikai ágostai hitvallású evangélikus egyház közgyűlési jegyzőkönyve 95-96.old.

tanácskozó és vallásos összejövetele helyeiket, ápolják évszázados közös küzdelmeik emlékét és a közös múltra építve felebaráti szeretettel, erősítsék egymást a protestáns szellemben való közös munkálkodásra. Létesítsenek kulturális és gazdasági kapcsolatokat, őszinte nyíltsággal, jó akarattal és becsületes munkával rombolják le a túlhajtott nemzetiségi féltékenykedés által emelt válaszfalakat és a protestáns szellem erősítésével, szolgálják az emberiség tovább haladását és boldogulását.”¹⁴

Természetesen, az esperesség többi, német-magyar egyházközségei is osztották az említett véleményt.

Mindennek ellenére, 1920. augusztus 24-én közös és egyben utolsó esperességi közgyűlésre került sor Újverbászon, melyen Gustav Adolf Wagner esperes elnökölt, az esperességi felügyelő pedig Dr.Lelbach volt.

Minden bácskai egyházközség képviseltette magát ezen a közgyűlésen és ugyanott tanácskozást is tartottak. A tanácskozáson már csak, mint vendég volt jelen Gusztáv Adolf Wagner esperes. A tanácskozás előtt a megjelentekhez Igor Štefánik szlovák lelkész szólt, ismertetve, hogy az összes szlovák evangélikus egyházközségek Bácskában a közgyűléseiken elhatározták, hogy az eddigi közös esperességet felosszák és külön szlovák esperességet hoznak létre. További előkészületeket foganatosítanak az esperességi közgyűlés előkészítéséhez és esperességi vezetőség megválasztására. Elnököt kell választani *ad hoc*, aki ezt a tanácskozást vezeti és ideiglenes vezetőséget is szükséges választani. Egyhangúlag megválasztották Karol Medveckyt: aki „megköszönve a bizalmat, a tanácskozást olyan szavakkal nyitotta meg, melyet a német evangélikus testvérektől való búcsúzás hatott át. Mindenekelőtt szívélyesen üdvözölte, mint vendéget az eddigi

¹⁴ In: A suboticei ágostai hitvallású evangélikus egyház közgyűlési jegyzőkönyve 108-109.old.

esperest, G.A.Wagnert, kihangsúlyozva, hogy a szlovák egyház döntése, az esperesség szétesztása a jelen kor, a mai politikai helyzet terméke. A szlovák evangélikusok nevében hálás köszönetét fejezi ki és dicséri (az esperesség példás vezetéséért), ígérve, hogy különválva is a német testvérekkel mint egy vallás testvéreivel szeretetben kívánnak élni.”¹⁵ Arról is szólt, hogy a kettéválás fontos oka az is, hogy nemcsak az istentisztelet, hanem az egyház és az esperesség irányításának is a nép nyelvén kell történnie. Általában az adminisztráció és az esperességi közgyűlések a szlovák és a német hívők számára nem érthető nyelven lettek tartva, ti. magyar nyelven, a régi hazában. Ám „a mi egyházi életünk teljesen szlovák kell hogy legyen, hogy megerősödjön benne a nemzeti öntudat.”¹⁶ Meghatározták, hogy az egyházközségek 1920. szeptember 12-ig leadják szavazataikat az esperesre és az esperességi felügyelőre, hogy az ideiglenes elnök össze tudja hívni a megszervezendő és egyben első szlovák esperességi közgyűlést Petrőcre (Petrovac). Az említett közgyűlés 1920. szeptember 29-én volt Petrőcön. Az egyházközségek többsége szavazatát Samuel Starke, petrőci lelkészre adta le, aki le is tette az esperesi esküt.

Sajnálattal kell megállapítani, hogy a több évtizedes fennállás után az esperesség szétvált, nyelvi alapon szlovákra és

¹⁵ „Za takého jednohlasne bol zvoleny Karol Medvecký: tento „podakujúc sa za doveru otvára poradu rečou, povedanou pod dojmom odobierky od nemeckych bratov evanjelikov. Predovšetkým víta srdečne jako hosta doterajšieho nášho seniora G.A.Wagnera, zdoraznujúc, že rozhodnutie slovenských cirkví ohľadom rozdelenia seniorátu je vytvarom terajšej doby, dnešnej politickej situácie...v mene slovenských evanjelikov vyslovuje mu srdečnú vďaku a chválu (za vzorné spravovanie seniorátu), slubujúc, že i oddelení chceme s bratmi Nemcami, ako bratia jedného náboženstva v láske nažívať.” - In: Pamätnica 33.old.

¹⁶ „Náš cirkevny život má byt teda úplne slovensky, aby sa v nom upevnovalo naše národné povedomie.” – In: Pamätnica 34.old.

német-magyarra. Ez utóbbihoz tartoztak természetesen a magyar, vagy közös magyar-német egyházközségek is.

A megszakított fonal azonban tovább szakadt:

Bánátban 1920. október 27-én az eddigi közös esperességet is felosztották szlovák és német esperességre.

Az említett esperességek mintájára Szerémségben is megalakult a szlovák evangélikus esperesség. Ez 1921. március 20-án történt az evangélikus egyházközségek ülésén Stara Pazován.

2.2 Történések állami berkekben:

Kezdetben az új S.H.S. államban nem voltak vallásügyi törvények. A Szerb Királyságban a szerb-pravoszláv egyház volt a hatalmas többségű, uralkodó; ezért állami egyház és államvallás volt. Az új körülmények azonban óriási terhet róttak a vallásügyi minisztériumra, melynek feladata volt az új vallásügyi törvények megalkotása. További intézkedésekig csak az alkotmányban lefektetett alapelvek voltak érvényben.

“A Vidovdáni Alkotmány (1921. június 29.) 12.§-a, vagyis az ún. “kancel-paragraf” mondja ki a belgrádi alkotmány vallásügyi elveit. A szakasz első tekintetre igen liberálisan hangzik. Fontosságánál fogva a Délvidékünket illetően, szó szerint adom: A vallás- és lelkiismereti szabadság biztosítottatik. A bevett hitfelekezetek a törvény előtt egyenjogúak és hitüket nyilvánosan vallhatják. Bevettek mindazok a hitfelekezetek, amelyek a királyság bármely részében törvényesen el vannak ismerve. Más felekezeteket csak törvény ismerhet el. A bevett és elismert felekezetek belső felekezeti ügyeiket önállóan szabályozzák és a törvények korlátai között kezelik alapítványaikat és vagyonukat.”¹⁷

¹⁷ In: A Magyarság Évkönyve, 80.old.

A vallások és az államhatalom közötti ügyek vezetésére Beográdban külön központi vallásügyi minisztérium van. A minisztériumnak négy osztálya:

A) Az elnöki osztály, amely a személyi ügyeket intézi és azoknak a felekezeteknek az ügyeit, amelyek nem katolikus, görögkeleti és muzulmán ügyek (zsidó, a két protestáns, ókatolikus és nazarénus.)

B) A görög keleti osztály

C) A római katolikus osztály

D) a muzulmán egyház osztálya

Jugoszláviának sem az egyes felekezetekről külön, sem a felekezeti viszonyokat egymással szemben szabályozó, sem a felekezetek és az állam közötti viszonyt szabályozó törvényei hosszú éveken át nem voltak. Az első törvényjavaslatokat Dr.Vojislav Janić volt vallásügyi miniszter, szerb pap készítette királyi ukázra.

Az Alkotmányban biztosított egyenjogúság és a vallások szám szerinti megoszlása megtiltja az államegyházat. Más oldalról az állam és az egyház teljes különválása lehetetlen, az uralkodó tradíció és a fennálló jog után: sokkal bensőségesebb, szorosabb a szerbeknél a vallási és nemzeti öntudat. Az egyház és az állam egymással összeforrt. Viszont az is kizárt, hogy az egyház az állam legfelsőbb felügyeletét elhagyja, tekintettel a katolicizmus erős politikai hatalmára.

Más oldalról „az állam által elismert kilenc vallás, nem kevesebb, mint 12 nemzetiség között oszlik meg. Elképzelhetjük,

milyen nehézségekkel találkozott a vallási törvény meghozása, mely mindenkinek a maga érdekeit kellett, hogy biztosítsa.”¹⁸

Ezért uralkodott káosz a vallásügyi törvények meghozása körül.

2.3 Önálló, szláv evangélikus egyházkerület megalapítására irányuló tervek – a Novo Selo-i Közigazgatási Bizottság:

Adam Vereš, a horvát-szlavón esperesség vezetője 1920. szeptember 14-, és 15-én összehívta Novo Selo-ba, Vinkovci mellett, az ágostai hitvallású evangélikusok, a kálvinisták és a macedón evangélikusok (methodisták) vezetőinek konferenciáját. Néhány evangélikus lelkész jelent csak meg, hogy egy közigazgatási bizottságot válasszon a legfelsőbb egyházi fórum teendőinek az ellátására. Jelen volt a horvát kormány képviselője is, aki kormánya kívánságát tolmácsolta, mi szerint meg kellene alakítani minden evangélikus egységes legfelsőbb szervezetét. Ez azonban ezen a konferencián lehetetlennek bizonyult. Sem a kálvinisták sem a lutheránusok, különösen a szlovákok nem akartak egyesülni. Hiszen ők annyit harcoltak az unió ellen. A konferencián megválasztottak egy igazgatási bizottságot a szlovák és a német-magyar egyházközségek képviselői közül. A bizottság elnöke Adam Vereš lett. Az igazgatási bizottságnak vezetnie kellett volna az egyházat a zsinat összehívásáig. 1923-ban azonban megszűnt működni. Az újonnan alakult szlovák esperességek ezt az Igazgatási Bizottságot elismerték ugyan, de csak szükségből és csak az elnök személye miatt nem szakítottak meg minden kapcsolatot ezzel az intézménnyel. Ezek az esperességek eredetileg

¹⁸ „Erinnert man sich daran, daß sich die neun staatlich anerkannten Konfessionen auf nicht weniger als 12 Nationen verteilen, so mag man sich eine Vorstellung von der Schwierigkeit der konfessionellen Ge-seßgebung, die jedem das Seine geben soll, machen.” – In: Festbuch 23.old.

egy önálló szláv vagy szlovák evangélikus egyházkerület megalapítására gondoltak. Mint szlávok, az új délszláv államtól számos előnyre számítottak. A későbbiek során a szlávok családjába való tartozás a szlovákságnak valóban felbecsülhetetlen kedvezményeket és értékeket adott.

Ezt a Közigazgatási Bizottságot a nem szláv esperesek nem ismerték el, és 1921. december 7-én Beogradban előkészületet tettek egy alkotmányos úton megejtendő választásra.

Veres Ádám iloki lelkész mégis arról értesítette az egyházközségeket, hogy a vallásügyi miniszter a Novo Selo-i Közigazgatási Bizottságot ismerte el, s hogy az egész királyság evangélikusai e bizottság törvényes rendelkezéseit követni tartoznak.

Az egyházközségek tanácsai azonban figyelemmel vannak arra, hogy „Veres Ádám irata az esperesség megkerülésével, tehát nem hivatalos úton érkezett, s hogy az iratban hivatkozott kormányintézkedések valódiságát ellenőrizni módjában nincsen, miért is az iratot tárgyalás nélkül irattárba helyezi s az irattárba tételről az esperességet értesíteni javasolja.”¹⁹

3. A SZLOVÁK ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ EVANGÉLIKUS EGYHÁZKERÜLET MEGALAKÍTÁSA:

A bánáti, a bácskai esperességek elnökségei, és a szerémségi esperesség vezetősége, minden szlovák egyházközségnek meghívót küldött a három szlovák ágostai hitvallású evangélikus esperesség közös közgyűlésére, Stara Pazovára, 1921. június 30-ra.

Az istentisztelet után a közgyűlést a hivatalában legidősebb esperes Samuel Starke nyitotta meg, aki hangzatos szavakkal

¹⁹ In: A subotikai ágostai hitvallású evangélikus egyháztanácsai jegyzőkönyve, 1922, 95-96old.

fogalmazta meg örömét, hogy ilyen sokan vannak jelen a közgyűlésen, épp a kalászszedés nehéz munkájának idején. Ez arra a meggyőződésre indítja, hogy a résztvevők megértették az idő fontosságát, a mű fontosságát is, amelynek elvégzésére elhivatottak és kötelességük megtenni a szlovák evangélikus egyház és saját utódaik javára. A közgyűlés harmadik napirendi pontja indítványozta az arról való tárgyalást, hogy milyen adminisztratív formában és milyen név alatt szerveződjenek meg a szlovákok az S.H.S. királyságban. A meglévő három esperesség szerveződjön-e egyházkerületbe, vagy alkossanak püspökséget, püspökkel és egyházkerületi felügyelővel az élén. Voltak a püspökség melletti és elleni vélemények is egyaránt. Azok, akik ellene voltak, attól tartottak, hogy a püspökség elviselhetetlen terheket ró az egyházközségekre. Volt, aki csak egy elnököt választott volna. A közgyűlés most egyhangúlag elfogadta az egyházkerület megalapításának javaslatát, püspökkel és egyházkerületi felügyelővel az élén. Meg lett választva az egyházkerületi vezetőség, amelynek feladata az egyház irányítása és vezetése az egyházkerületi elnökség megválasztásáig. Püspök adminisztrátornak Samuel Starke-t, egyházkerületi felügyelő adminisztrátornak Dr.L.Mičátekot választották.

A napirend fontos pontja (hatodik) a következő kérdés: A szlovák evangélikusok akarnak-e egy egységbe szerveződve egy önálló, szlovák, evangélikus nemzeti egyházat alkotni, vagy az Egyetemes Jugoszláv Evangélikus Egyházhoz akarnak-e tartozni. A közgyűlés egyhangúlag kimondta, hogy lényegében az Ágostai Hitvallású Szlovák Evangélikus Nemzeti Egyházra szavaznak, és csak nehézség esetén - melyet az állam támasztana - fogadja el a közgyűlés Dr.Petrikovich javaslatát, amely szerint mint autonóm szlovák egyházkerület szerveződnének az Ágostai Hitvallású

Egyetemes Jugoszláv Evangélikus egyházba egy közös legfelsőbb vezetőség alatt. „Mivel a mi Szlovák Evangélikus Esperességeink már egy egyházkerületbe szerveződtek, így számunkra, ahogy Starke, lelki elnök mondta, megszűnik létezni az elhamarkodottan megválasztott igazgatási bizottság az Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyházban az S.H.S. királyságban.”²⁰

Időközben a német evangélikusok is (1923) egyházkerületet szerveztek. - Érdekes, hogy hozzájuk csatlakoztak a muraközi szlovén evangélikusok, noha részünkről történtek próbálkozások velük együtt egy közös szláv egyházkerület megalapítására. Noha zsinatunkra is meg voltak hívva, nem jöttek el – vélekedtek a szlovákok.

4. A NEM SZLÁV ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ EVANGÉLIKUS EGYHÁZKERÜLET MEGALAKÍTÁSA – AZ ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ NÉMET EVANGÉLIKUS KERESZTYÉN EGYHÁZ A JUGOSZLÁV KIRÁLYSÁGBAN

Miután megtörtént a szakadás, a szlovák egyházközségek önállósulva, esperességekbe szerveződve, nemzeti alapon kívánták folytatni tevékenységüket. A nagy többségű nem szláv esperességek is folytatták további tevékenységük megszervezését, ezért első lépésként 1921. december 7-én értekezletet tartottak Belgrádban. Képviselve voltak a bácsi (német-magyar), bánáti (német-magyar), horvát (német), szlovén (szlovén és német) esperességek, a boszniai synodus (német) és a belgrádi autonóm egyház (német).

A tárgyalást a boszniai synodus elnöke Schäffer Lajos, szarajevói lelkész vezette.

²⁰ „Kedže sa naše slovenské evanj. senioráty už zorganizovali v dištrikt, tak by pre nás, ako povedal duchovny predseda Starke, mal prestát jestvovat prenáhlene utvoreny Spravujúci vyvbor ev.a.v.cirkví v král.SHS.” – In: Pamätnica, 38.old. 1.bekezdés

Határozatai ezek voltak:

„A vallásügyi minisztérium értesítettik, hogy a gyűlés napjától (december 7) kezdve, az eddigi Közigazgatási Bizottság az S.H.S. nem szláv esperességeire nézve megszűnt és hogy mindaddig, amíg a mai határozmányokhoz az egyházközségek hozzá nem járulnak és az új választások meg nem ejtetnek, az esperességek vezetői a közigazgatás vezetésével a beográdi evangélikus lelkészi hivatalt bízzák meg.”²¹

Az új Közigazgatási Bizottság lesz a legfőbb egyházi hatóság, melynek a közigazgatás ellátása mellett törvényhozó zsinat előkészítése lesz a feladata.

Az új Közigazgatási Bizottság hatásköre:

- 1.) A zsinatot előkészíteni formailag
- 2.) anyagilag
- 3.) A zsinati és egyéb költségek fedezésére alapot teremteni
- 4.) Közigazgatási kérdésekben fellebbezési fórum
- 5.) Az egyház kisebbségi jogainak őre
- 6.) Iskola-autonómiánk megcsorbításának meggátlója
- 7.) A legfőbb egyházi fegyelmi bíróság, míg az első fórum továbbra is az esperességi törvényszék maradna
- 8.) Az egyház képviselője az állammal és más felekezetekkel szemben
- 9.) A szláv esperességekkel való érintkezés orgánuma.

A tartandó zsinat feladata volna egy egészen szűkre szabott törvénykönyvet szerkeszteni, hogy az egyes esperességek saját speciális viszonyaiknak megfelelő szabályrendeleteket alkothassanak.

²¹ In: A subotikai ágostai hitvallású evangélikus egyház tanácsi jegyzőkönyve, 1922, 95-96. old.

Az új Közigazgatási Bizottságnak a következő hivatalnokai volnának: egy lelkeszelnök, egy lelkeszi és egy világi helyettes elnök, egy pénztáros, egy jegyző és egy ügyész.

Gustav Adolf Wagner esperes hozzászólás végett megküldte a nem szláv esperességeknek az értekezlet jegyzőkönyvi kivonatát.

A szabadkai egyházközség 1922. január 3-án megtartott rendkívüli közgyűléséről néhány észrevétel:

„A Közigazgatási Bizottság elnökének, tisztviselőinek és tagjainak megválasztásánál biztosítottnak óhajtja látni az egyházközségeknek, mint az evangélikus egyház Alkotmánya alapintézményeinek szabad megnyilatkozási jogát, valamint azt is, hogy a bizottság tisztviselői karában és a bizottságban minden nem szláv nemzetiség képviselve legyen.

Figyelembe véve azt, hogy az evangélikus egyházban minden hatalom az egyháztagoktól ered, a közgyűlés nem az egyes egyházközségek, hanem az egyes egyháztagok szavazatainak összegezését ajánlja.

Az akarat szabad megnyilvánulását községenként titkos szavazással ajánlja biztosítani.

Amennyiben listákkal történne a szavazás, a jelöltek nemzetisége is legyen feltüntetve. A listán fel nem tüntetett jelölt nemzetisége a szavazás eredményének összegezésekor volna megállapítandó.”²²

Időközben az egyházmegyei nyári konferencián akciót indítottak egy magyar-német püspökség megalakítása iránt.

1923-ban, ez meg is történt.

²² In: A subotikai ágostai hitvallású evangélikus egyház közgyűlési jegyzőkönyve, 1924, 125.old.

A magyar és német evangélikus hívők, az S.H.S. állam területére kiterjedően, annak minden eddigi esperességéből, Novi Sadon új egyházkerületet alakítottak. Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyházkerület elnöke Gustav Adolf Wagner, eddigi bácsi esperes, egyházkerületi felügyelő pedig Weiss, pancsevói lelkész lett. Megválasztották az ideiglenes elnökséget, amelynek feladatává tették a végleges állapotra irányuló intézkedések megtételét. Megalakították a kerületi egyháztanácsot, kerületi törvényszéket. Az ideiglenes szervek megbízatása legfeljebb 2 évre terjed.

Esperes Wack Péter, járeki lelkész lett.

„A magyar egyházközségek kérték, hogy a magyarság nyelvi jogai respectáltassanak és az egyházkerületnél az egyházközségek számának megfelelő magyar képviselők is helyet foglaljanak a hivatali karban, illetve a bizottságokban.”²³

„Az új egyházkerület megalakulását a kormány tudomásul vette, de különböző jelekből arra kell következtetnünk, hogy az S.H.S. kormány vagy nem tudja, vagy nem akarja a mi egyházunk szellemét, a mi igaz törekvésünket megérteni, mert különben nem venné le egymás után a mi évszázados autonómiánk bástyáit. Az iskoláink elvétele, szántóföldjeink lefoglalása, egynémely jótékony intézményünk – így a verbászi Dániel-féle árvaház - megbénítása után olyan túlkapásokról is jönnek jelentések, amelyeknek többszöri megisméltése egyházi életünket jelentősen visszafogják.

Novoselon, a kerületi előljáró megtiltotta a lelkésznek, hogy magánháznál bibliaórákat tartson. Kucurán megtörtént az, hogy a szolgabíró iktatta hivatalába az egyházfelügyelőt, akinek megválasztását az egyházkerületi tanács megsemmisítette. A

²³ In: A subotikai ágostai hitvallású evangélikus egyház egyháztanácsai jegyzőkönyve, 1923, 108.old.

vallásügyi minisztériumban a protestáns ügyeknek egy referense működik, akinek egyházunk nagy többségének belső életéről halvány sejtelme nincsen. Ilyen és hasonló kinövésekre el lehetünk mi is készülve.”²⁴

Az evangélikusok tudomására jutott, hogy a kormány számukra, megkérdezésük nélkül, egyházi Alkotmányt készít. Ez az evangélikus egyház hagyományai, joggyakorlata szerint szokatlan, hiszen az Alkotmányt és a kísérő előírásokat az időnként összeülő alkotmányozó zsinat hozza meg.

1926-ban végre Újverbáson összeült az alkotmányozó és törvényhozó zsinat, mely az összegyháznak (nem szláv egyházkerületnek) és minden egyházközségnek az életét a jövőben szabályozni hivatott. Gusztáv Adolf Wagner lelkesége és törhetetlen energiája hozta össze a zsinatot. Sajnos, csak a megindulásnál lehetett jelen, mert testi erejét az előkészítés munkája és a vele járó izgalmak összeroppantották. A halál akkor érte utol, amikor bölcsességére, higgadtságára, a féktelen ambíciókat lefojtó, az ellentéteket áthidaló tekintélyére a legnagyobb szükség lett volna.

„Wagnerrel nem csak egy nagy lelkész-egyéniség került a sírba, hanem az evangélikus egyházkerület elnöke is, aki fáradhatatlan tevékenységével nagy érdemeket szerzett az evangélikus egyetemes egyház felépítésében Jugoszláviában.”²⁵

Az egyházkerületi elnök halála után szavazással választottak új elnököt.

²⁴ In: A suboticei ágostai hitvallású evangélikus egyház közgyűlési jegyzőkönyve, 1924, 125.old.

²⁵ „Mit Wagner wurde nicht nur eine große Pfarrer-Persönlichkeit zu Grabe getragen, sondern auch der Präsident des evangelischen Kirchendistriktes, der sich durch rastlose Tätigkeit um den Aufbau der evangelischen landeskirche in Jugoslawien große Verdienste erwarb.“ – In: Werbass 1785-1975, Werbasser Heimatausschuß 1975, Stuttgart-Fellbach 104.old

1927-ben az egyházkerületi közgyűlésen a szavazatszedő bizottság nyilvánosságra hozta a szavazatok eredményét. Ennek alapján zsinati elnöknek Dr. Philipp Popp, zágrábi esperest választották, püspöki adminisztrátor címmel, az egyházkerület ügyeit pedig Schäfer Lajos, szarajevói lelkész vezetésére bízták.

Wack Péter, bácsi főesperes is váratlanul elhunyt. Az új főesperes Jahn Jakab lett.

Az 1926-ban összeülő zsinat sajnos nem tudta befejezni munkáját, így az elhúzódott még egy ideig. Az alkotmánytervezetet az egyházközségek véleményezése után a király elé terjesztették. I.Sándor király, az új egyházi törvény értelmében az egyház alkotmányát szentesítette.

5. AZ ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ SZLOVÁK EVANGÉLIKUS EGYHÁZKERÜLET TOVÁBBI ÚTKERESÉSE

A Szlovák Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyházkerület első közgyűlésének, melyre 1925. június 11-én került sor, az volt a célja, hogy tökéletesebben megszervezze az egyházat, és megtegye a megfelelő lépéseket a zsinat összehívására. A zsinat feladata lenne elősegíteni a végső egyházi szervezet megalakulását. A közgyűlésen az eddigi vezetőség lemondott. Starke püspökadminisztrátor sajnálatát fejezte ki, hogy nehezebbre esik két oldalon harcolni. A bizalmatlanság és a harc módja, az erkölcsi és anyagi segítség hiánya ellehetetleníti, hogy továbbra is ellássa hivatalát.

Mindig megújuló formában jelentkeznek azok a javaslatok, melyek visszanyúlnak a korábbi egyháztesthez, hogy valami kapcsolat megmaradjon a szakadás után is, melyet tulajdonképpen nem az egyház, hanem a maga idejében a Délvidéki Szlovák

Nemzeti Tanács indítványozott és szított fel. Az önállósulás még nem elég, meg kell találni az egyházkerület további előrehaladásának útját, módját. Megannyi nyitott kérdés merült fel.

Dr.Mičátek indítványára a bácskai esperesség presbitériuma egy olyan egyházi alkotmánytervezetet dolgozott ki, melyben újra csak a német-magyar és a szlovák egyházkerületek kötelékéről lenne szó. Ez a kötelék az egyetemes presbitérium lenne, amely az egyetemes evangélikus egyházat képviselné Jugoszlávián belül és kívül egyaránt. Starke püspökadminisztrátor úgy nyilatkozott, hogy ellenére szolgál a németekkel való kényszerházasság. Ez a kapcsolódás természetesen nem jött létre a nem szláv (német-magyar) egyházkerülettel.

A következő találkozóra Štefánik készített referátumot, melyben újra az a javaslat látott napvilágot, mely szerint a szlovák és nem szlovák egyháztest élén püspök állna.

A Szlovák Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház első zsinata 1925. október 31-én ült össze Novi Sadon. Zsinati elnöknek választották Adam Vereš, püspök adminisztrátort. A zsinatnak fontos feladata volt az alkotmány meghozása. Dr.Mičátek is hangsúlyozta, hogy szervezzenek meg egy Egyetemes Ágostai Hitvallású Jugoszláv Evangélikus Egyházat azzal, hogy továbbra is maradjon az önigazgató szlovák egyházkerület, esetlegesen szlávra kibővítve, a muraközi szlovének idehúzásával. Abban az esetben, ha nem jönne létre a kapcsolódás a németekkel, akkor a mi egyházunk szerveződjék meg önállóan, szlováknak, esetleg Szláv Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyháznak – mondta. A megválasztott bizottságok dolgozzák ki az alkotmánytervezetet.

A zsinat harmadik plenáris ülésén 1928. november 18-, és 19-én Novi Sadon, elfogadták S. Starke javaslatát, mely szerint a zsinatok, úgy a szlovák mint a németeké, amely Verbászon

ülésezt, szervezzék meg egymástól függetlenül a saját autonóm kerületi egyházukat. Mindkét egyház, alkossa az Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyházsövetséget Jugoszláviában, egy olyan bizottsággal az élén, melyet a két egyház közösen állít össze. A német evangélikusság azonban hallgatott, így ennek a szövetségnek a megalapítására nem került sor.

A Szlovák Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház zsinata befejezte munkáját és meghozta az új Alkotmányt, melyet elküldtek a vallásügyi minisztériumba megerősítésre, de nem lett megerősítve.

Az egyházközségek Adam Verest választották püspöknek, egyházkerületi felügyelőnek Dr.Cyril Abaffyt. A püspököt Dušan Fajnor szlovákiai evangélikus püspök iktatta be 1929. szeptember 18-án. Így fejeződött be az Ágostai Hitvallású Szlovák Evangélikus Egyház megszervezésének első szakasza.

6. A KIRÁLYI NYILATKOZAT ÉS A PROTESTÁNSTÖRVÉNY

Több mint egy évtizede uralkodott káosz az egyházalkotmányok, régebbi és újabb keltezésű rendeletek és előírások miatt. A negyedmilliót számláló protestantizmusnak már hat különböző alkotmánya volt. Nyilvánvalóan nehéz volt tehát az igazgatás. Az állam új érárt kezdett az 1929. január 6-án megjelenő **Királyi Nyilatkozattal** amely, szabályozta az egyház és az állam viszonyát, a belső törvényhozást, és megszervezte a vallások korszakát.

Eddig mélyreható módon lett szabályozva a szerb ortodox, az evangélikus-lutheránus és református egyházak magatartása, valamint az iszlám és a zsidó hitközségé is. Mindenütt érvényes az autonómia alapelve a hitközségekben. Ez az autonómia egyrészt az

állami felügyelet korlátozásától független, más oldalról azonban az állam segíti anyagilag.

A protestánsokra vonatkozó törvény²⁶, melyet I. Aleksandar (Sándor) király 1930. április 16-án bocsátott ki, az evangélikus keresztyén egyházakra és a református egyházra vonatkozó törvény volt a Jugoszláv királyságban. Az eddigi egyházalkotmányok érvényesek még egy rövid átmeneti időszakban, amíg az új egyházi alkotmány fel nem bontatik, az igazságügy miniszter jóváhagyja és a király törvényerőre emeli.

A törvény nyilvánosságra lett hozva a belgrádi Hivatalos Lapban, ezzel törvényerőre lépett, és ezzel az eddigi összes törvény, szabályrendelet és előírás érvényét veszítette. Ez a protestáns törvény a három protestáns egyház képviselőinek a meghallgatása után, a minisztériumban lett kidolgozva és lefekteti immár a jugoszláviai protestáns egyházak jogi alapjait. Ez egy jelentős előmenetel. A jelenlegi kormány készítette ezt, Živković generális ismert energiájával, hogy az eddigi tisztázatlan és jogi különbözőségek állapotának egyszer s mindenkorra véget vessen. Lefektette egy végleges egyházszervezet alapjait, amely nem csak egy időre szól, hanem egy olyan erős keretet biztosít, melyen belül az egyházak alkotmányaikat meghozhatják. Az egyházaknak az állam iránti viszonya, és az egyházak egymás közötti viszonya, - hosszú tárgyalások nélkül vagy harcok nélkül, osztozkodás és fenyegetőzések nélkül, szabadon és az egyházak együttműködése nélkül is – szabályozva van, az állam részéről egyszerűen a törvény kihirdetése által. A törvény kihirdetése után három hónappal most a zsinatok jönnek össze és ezeknek kell a „törvény jogerőre lépését követő két éves időszakban meghozniuk egyházi alkotmányaikat

²⁶ In: Zakon o Evangeličko-Hrišćanskim Crkvama i o Reformovanoj Hrišćanskoj Crkvi Kraljevine Jugoslavije, 1930, 1-14. old.

egész szervezetükről, a törvény előírásainak megfelelően.” (28.§)²⁷
Ezzel a protestáns egyházak új feladat elé lettek állítva, mert az eddigi munkásságuk az egyházi alkotmányt illetően most jelentéktelenné lett: egészen más jogi alapokkal kell számolniuk.

Melyek az új jogi alapok?

Az egyházak egymás közötti viszonyát az állam szabályozza: a lutheránusok két egymástól független egyházat építenek, a szlovákokot és a német-magyart. A reformátusok a református egyházat építik. Az állam az 1.§-ban, és a törvény címében is lefektette az egyházak nevét. Ennek értelmében a nem szláv egyházkerület az Ágostai Hitvallású Német Evangélikus Keresztyén Egyház a Jugoszláv Királyságban elnevezést kapta, bár önmagától sohasem igényelte a „német” megnevezést, még akkor sem, ha nagy többségében az volt. Ez állami törekvés volt, minden bizonnyal a külföldre való tekintettel. A szlovák egyházkerület hivatalosan a Szlovák Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház a Jugoszláv Királyságban elnevezést kapta. Az új állami törvény biztosította a protestáns egyházaknak a széleskörű autonómiát, önállóan rendezhették kultikus, egyházi, tanítói, kulturális szükségleteiket. Az egyházi alkotmány fő elve volt: minden jog az egyházközségből indul ki.

Az Ágostai Hitvallású Német Evangélikus Keresztyén Egyház a Jugoszláv Királyságban, zsinata 1930. november 10-én (Luther Márton születésnapján) ült össze Újverbászon és elfogadta az egyházi Alkotmányt.

²⁷ „Binnen drei Monaten nach der Verlautbarung des Gesetzes haben nun die Synoden zusammenzutreten und diese müssen „im Zeitraum von zwei Jahren nach Inkrafttreten des Gesetzes die Kirchenverfassungen über ihre vollständige Organisation gemäß den Vorschriften dieses Gesetzes erbringen.“ – In: Die evangelische Diaspora, Die Rechtsgrundlagen der protestantischen Kirchen Jugoslawiens, Franz Rendtorff und Bruno Geißler, 146. old.

Az új Alkotmány alapján történt Dr.Philipp Popp egyházkerületi elnök püspökké és Dr.Wilhelm Roth egyházkerületi felügyelővé történő megválasztása.

Az új püspök beiktatására 1931. szeptember 22-én került sor, királyi jóváhagyással, megelőző szolgálati helyén, a kis létszámú horvát esperesség központjában Zágrábban. Hivatalába Dr.Heinrich Rendtorff, a Meklenburgi Evangélikus egyház püspöke iktatta.

Az iktatást engedélyező királyi ukáz szövege: „Mi, I.Sándor, Isten kegyelméből és a nép akaratából Jugoszlávia királya, őfelsége a király igazságügy miniszterének javaslatára ez év július 23-án a minisztertanács és az Ágostai Hitvallású Német Evangélikus Keresztyén Egyház Alkotmányának 69.§ alapján, a királyi Jugoszláviában megerősítsük Dr.Philipp Popp megválasztását a Német Evangélikus Keresztyén Egyház püspökévé a Királyi Jugoszláviában. Igazságügy miniszterünk hajtsa végre ezt az ukázt. 1931. július 23. Sándor s.k.”²⁸

Így került a püspöki székhely a nagy többségű, és az egész egyházszerkezési munkát végigvivő Vajdaságból, Újverbászról a 400 km. távolságra lévő kis esperesség székhelyére – Zágrábba.

Az Ágostai Hitvallású Német Evangélikus Keresztyén Egyház a Királyi Jugoszláviában magába foglal 61 egyházközséget, 65 leánygyülekezetet és a Muravidék vend esperességének 10 egyházközséget, tehát 71 egyházközséget.

Sok gyülekezet nyelviileg kevert. Vajdaságban „alig van egy-két német gyülekezet, melyhez ne tartoznának magyarok is. Viszont

²⁸ „Mi, Aleksandar Prvi, po milosti Božjoj i volji naroda Kralj Jugoslavije, na predlog Našeg ministra pravde, Nj. Vel.Kralja od 23 jula o.g., kojim aktom Našeg ministarskog savjeta, a na osnovu § 69 Ustava Njemačke evangeličko-hrišćanske opštine augsburškog vjeroispovijedanja u Kraljevini Jugoslaviji, potvrđujemo izbor dra. Filipa Poppa za biskupa Njemačke evangeličko-hrišćanske crkve a.v. u Kraljevini Jugoslaviji. Naš ministar pravde neka izvrši ovaj ukaz. 23.jula 1931.godine Aleksandar s.r.” - In: Novosti újság, 1931.szeptember 22. Zágráb, 5. oldal

a magyar gyülekezeteknek is vannak német híveik.”²⁹ Az újvidéki német egyházközségben van magyar istentisztelet, a szabadkai magyar istentisztelet mellett minden hónapban van egy német nyelvű szolgálat is, de folytathatnánk a sort Bánátban és Bácska majd minden egyházközségében. A magyar evangélikusság taglétszámáról pontos kimutatás nem készült.

A Német Evangélikus Egyház Alkotmánya, melyet 1930. november 19-én a király megerősített, többek között elérte, hogy a hitoktatás, az egyházközség istentiszteleti nyelvén legyen engedélyezve.

Az Ágostai Hitvallású Szlovák Evangélikus Egyház a harmadik zsinatán, 1932. március 30-án és 31-én hozta meg Alkotmányát. 1931. november 2-án Adam Vereš püspök meghalt. 1933. május 3-án Samuel Starke püspököt hivatalába iktatta Pavel Čobrda, a kelet-szlovákiai egyházkerület püspöke.

A Királyi Jugoszláviában tehát két Evangélikus Egyház jött létre:

- az Ágostai Hitvallású Német Evangélikus Keresztyén Egyház, melybe a németek, magyarok és vendek tartoztak
- az Ágostai Hitvallású Szlovák Evangélikus Egyház, melybe kizárólag szlovákok tartoztak.

Mindkét Evangélikus Egyház önálló és egymástól független volt és maradt. 1921-ben vagyonukat is megosztották.

7. EGYHÁZUNK SZOLGÁLATA 1918-1941-IG:

Az evangélikus egyház legelső szolgálata az igehirdetés. Isten igéjének üzenetét szívesen hallgatják a gyülekezetekben, úgy a saját lelkészeik, mint vendég igehirdetők szolgálatában. Mellette

²⁹ In: Belmissziói munkaprogram, Bácska evangélikussága, 111old.

a keresztelesek, egyházi esküvők, temetések, a konfirmációk olyan alkalmak, ahol szintén Isten üzenete hallható.

Gyermek-istentiszteletek, vasárnapi iskolák és hitoktatás készíti fel a fiatal szíveket a hitre és keresztyén szeretetszolgálatra. Szívesen látogatottak a bibliaórák is.

Négyévenként kerülnek megrendezésre rendszeresen a „teológiai, pedagógiai hetek”, melyeken azok a lelkészek, tanítók, felügyelők vesznek részt, akik együtt munkálkodnak az egyházban.

Évente missziói konferenciákon találkoznak az egész egyházkerület vezetői és az érdeklődők, hogy ápolják az egységet.

Egyházunkban 66 ének-egyesület, kórus és ifjúsági énekcsoport működik, akik énektalálkozót, ún. Augustana ünnepséget szoktak szervezni Franzfelden. Ez a maga nemében egy páratlan rendezvény. Az együvértartozást, az egyházhoz való tartozás örömét fejezik ki rajta.

29 ifjúsági egyesület alkotja az Evangélikus Keresztyén Ifjúsági Egyesületet (a továbbiakban: E.K.I.E.) A magyar egyházközségek E.K.I.E. tagsága közül legkiemelkedőbb eredményeket ért el a kikindai helyi E.K.I.E. csoportja. Konecsny Sándor lelkész vezetése alatt megalakult a cserkészcsapat, és a színjátszó csoport. Az egyházközség udvarán álló Luther-házban, amely tulajdonképpen színházterem, olyan színelőadásokat mutattak be, mint amatőr színjátszók, mellyel egyesületük zászlaja alatt Amerikában is osztatlan sikereket arattak. A későbbiek során ebből a csoportból alakult meg a városi színház színtársulata.

A hit, a szeretet cselekedeteiben élő. Ezt 21 Nőegylet bizonyítja, akik a betegekről, rászorulókról gondoskodnak.

Az egyház Torzsán és Újpázuán árvaházakat nyitott, Újverbáson pedig diakonissza anyaházat.

Az utóbbi években (1930-1940) 14 templom, 5 imaház és 10 parókia épült, nagyrészt külföldi segítséggel.

Egyházi iskolák is működhetnek újra, Újverbászon gimnázium is van.

Az evangélikus sajtónak a következő kiadványai vannak:

- „Grüß Gott“ (újság, Jahn esperes szerkesztésében, Pribičevičevo)
- „Neues Leben“ (újság, Becker lelkész szerkesztésében, Ljubljana)
- „Duševni Liszt“ (újság, Luthar lelkész szerkesztésében, Puconci)
- „Vándorút“ (újság, Szántó Róbert lelkész szerkesztésében, Szabadka).
- Protestáns kalendárium
- 1936. november 10-én, Zágrábban ünnepélyesen átadták az új német nyelvű énekeskönyvet.

Különösképpen a belmisszióra fektetnek jelentős hangsúlyt, hiszen a hit az ige hallásából van, amely azután egyházat épít; és cselekvő, a szeretetszolgálat által.

A harmincas években egyre fokozódó nemzetközi gazdasági krízis egyre erősebb mértékben sújtotta hazánkat is. Több hívő elköltözött, másokat kiutasítottak az országból.

20 éve tart az örökös krízisek, háborús veszélyek ideje. Munkanélküliség, szegénység a sorsunk. Az idők jelei sejteni engedik, hogy hamarosan változás következik.

Az 1940. március 10-én, Szabadkán elmondott lelkészi jelentés idézete jellemzi, egyben lezárja ezt a korszakot: „A térkép alaposan megváltozott... Mire az 1939-es esztendő a végéhez ért, Európa nagy részére reá szakadt a háború. Mit hoz a jövő, nem

tudjuk, érezzük, hogy elrepült a nagy kő, ki tudja, kit és hogyan talál meg. Nehéz, viharos időkben azzal fejezem be jelentésem: az Úr legyen velünk.”³⁰

II. RÉSZ - 1941-1945

1. EGYHÁZUNK HELYZETE AZ 1941-45 KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN:

1.1 A megváltozott földrajzi térkép:

1941-ben az S.H.S. királyság is bekerült Európa többi országaihoz hasonlóan a II. Világháborúba. Ezzel földrajzi határai újra teljesen átrendeződtek. A magyar kormány a hadsereg Bácskába, Baranyába és a Muraközbe való bevonulásával, visszafoglalta azokat a területeket, melyeket az első világháborút követő Trianoni békeszerződés népszavazás nélkül szakított el Magyarországtól. A XX. Magyar Törvény értelmében ezek a területek államjogilag újból Magyarországhoz tartoznak. Az elcsatolt Délvidék hazatért.

A Bácskába bevonuló magyar hadsereget a magyar lakosság éljenezve fogadta.

Bánát német autonóm önkormányzat alatt állt.

Szerémség két egymással szemben álló tábor között lett felosztva. Hasonlóképpen a megmaradt Délszláv állam balkáni része is.

³⁰ In: A subotikai ágostai hitvallású evangélikus egyház közgyűlési jegyzőkönyve: 1940, 278-279 old.

1.2 A megváltozott egyházi viszonyok:

Az újonnan előállt politikai és földrajzi helyzet következtében az S.H.S. államban, 1918-1941 között megalakult mindkét Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház azonnali hatállyal több részre szakadt.

1.2.1. Megváltozott viszonyok az Ágostai Hitvallású Német Evangélikus Keresztyén Egyházban:

Mivel ez az egyház volt területileg a legkiterjedtebb, a határmódosítások következtében most elveszítette Bácskát, Baranyát és a Muraközt, tehát a visszatért Délvidéket, és az ott élő híveit, illetve ezzel tagságának nagy többségét. Megmaradt a bánáti, horvát és szlovén esperességek egy része, a boszniai synodus és a belgrádi autonóm egyház. Mindezek szórványesperességek voltak, a hívek zöme immár korábbi egyházához került. Az egyházkerület püspöke, Dr.Philipp Popp viszont a kerület székhelyén, Zágrábban maradt.

Az új viszonyoknak a bácskai magyar egyházközségek örültek a legjobban. Ezt mindnyájuk nevében legszemléletesebben talán a szabadkai evangélikus egyházközség 1941. június 15-én megtartott tanácsi közgyűlésének az összehívása, és a jegyzőkönyvben foglaltak mutatják be az első és egyetlen napirendi pontban: „A 46-47/1941. akták feletti döntés:

Az ülés örömének ad kifejezést, hogy az egyházközség megalapítása óta magyar egyház volt és magyar jellegét a 23 évig tartott szerb megszállás alatt is megtartotta, szívesen kerül az anyaországhoz és ennél fogva természetesnek tartja, - hogy miként az összes délvidéki magyar egyházak és egynéhány német egyház is – a szabadkai Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház az

anyaországbeli bányakerületi egyházakhoz (rég határokkal, régi egyházába) visszatér. Ebből az alkalomból indítványozza, hogy Dr. Raffay Sándor püspök urat, Budapest, az egyháztanács a következő távirattal üdvözölje: A mai egyháztanács ülésről a szabadkai evangélikus egyház szívből üdvözli Nagyméltóságodat és biztosítja nagyrabecsüléséről és őszinte ragaszkodásáról.”³¹

A német anyanyelvű híveknek az újonnan előállt helyzet nagy gondot okozott. Részben, hasonló örömmel tértek volna vissza ők is a hajdani, bányai egyházkerületbe, más oldalról viszont olyan egyházban találtak új lelki otthonra, ahol nagy többségben voltak jelen, de hittestvéreik egy része a balkáni Jugoszláviában maradt. Ebben a helyzetben „Dr. Philipp Popp, az Ágostai Hitvallású Német Evangélikus Keresztyén Egyház püspöke Jugoszláviában, a 772/41 sz. iratával felhatalmazta Heinrich Meder, újverbászi evangélikus lelkészt, a bácsi esperesség alesperesét, hogy a háború kitörésének következtében előállt új helyzetben tegye meg a szükséges lépéseket, egy alkalmas egyházszervezet megalakítására az állami és az egyházi hatóságokkal egyetértésben.”³² Feltételezte, hogy ennek a vidéknek, Bácska és Dél-Baranya lelkészeinek a többsége ehhez hozzájárul, talán fenntartva egy eshetőséget egy valamikori újraegyesülésre. Egy lelkészkonferencián, Újvidéken egyházkerületet alapítottak, Dél-Magyarországi Német Evangélikus Egyház – néven. Megválasztották az egyházi elnököket, Heinrich Meder lelkész és Franz Hamm világi elnök személyében. Az újvidéki rendkívüli esperességi közgyűlés mindkettejük megválasztását meg is erősítette. A német egyházközségek közös

³¹ In: A suboticei ágostai hitvallású evangélikus egyház egyháztanácsai jegyzőkönyve, 1941. június 15. 274. old.

³² „Heinrich Meder, evangelisch-lutherischer Pfarrer von Neuwerbaß, Konsenior des Batscher Seniorates, wurde vom Bischof der Deutschen Evangelischen Christlichen Kirche A.B. in Jugoslawien, Dr. Philipp Popp, mit Schreiben Z.772/41 bevollmächtigt, die infolge der durch den Kriegsausgang entstandenenneu-

határozatuk értelmében a Dél-Magyarországi Német Evangélikus Egyházhoz tartoznak. A más területek német evangélikus egyházközségeinek csatlakozása nyitott kérdés maradt. A két egyházi elnök mellett megválasztották a legfelsőbb egyháztanácsot és az egyházkerület szerveit is.

Az egyházkerületet megalapították, megszabták az egyházi rendet az evangélium alapján, ahogyan arról a Szentírás és a reformáció hitvallási iratai tesznek tanúbizonyságot, kiváltképpen Luther a Kiskátéban, és ahogyan az le van fektetve az Ágostai Hitvallásban. Döntésükkel felkeresték új-régi egyházuk vezetőségét.

„A Magyarországi Evangélikus Egyház elnökségével és a miniszterelnökkel való tárgyalások alapján, az oktatási és kultuszminisztérium és ennek szervei elé helyezték az egyházkerület működésének a kidolgozott feltételeit, az egyházi rendet, de a kormány a jóváhagyást a háború végéig halasztotta.”³³

Ez a próbálkozás nem járt sikerrel.

A Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem 1941.évi november hó 7. napján Budapesten tartott évi rendes Közgyűlésén D.Báró Radvánszky Albert egyetemes felügyelő megnyitó beszédében a következőket mondta: „A hazafiúi és hittestvéri érzés melegével köszöntöm erről a helyről a Jugoszláv állam felbomlásával hazatért bácskai országrész és Muravidék evangélikusságát is, annak minden egyes hívét, tekintet nélkül arra, hogy melyik népcsoporthoz tartozónak vallja magát. Amilyen örömmel állapítom meg, hogy magyar, szlovák és vend testvéreink

en Lage notwendig gewordene Schritte zur Neubildung einer geeigneten kirchlichen Organisation in Vereinbarung mit Behörden des Staates und der Kirche zu tun.“ – In: Werbass 1785-1975:107.old.

³³ „In den Verhandlungen mit dem Präsidenten der Ungarländischen Evangelischen Kirche, mit dem Ministerpräsidenten, dem Minister für Kultus und Unterricht und dessen Organen wurden die Voraussetzungen für die Tätigkeit der Landeskirche geschaffen, die Kirchenordnung der Regierung zur Genehmigung vorgelegt, dies indes bis Kriegsende aufgeschoben.“ – In: Werbass 1785-1975: 108 old.

számára természetes volt az, amit állami és egyházi törvényeink egyértelműen állapítanak meg, hogy ismét integráns részeivé váljanak a magyarországi evangélikus egyháznak, annyira fáj, hogy a hazatért német testvérek nagy része sajnos nem számolt visszacsatolásának ezzel a természetes folyamatával, hanem fenntartani kívánja azt a különállást, amelyre a jugoszláv állam idejében tett szert.”³⁴

Közben a szabadkai lelkész a Közgyűlés előtt ismertette az 1942. március 9-én keltezett 626.sz. püspöki leiratot a szabadkai egyházközségnek, a bácsi egyházmegyéhez való csatlakozása tárgyában. A Közgyűlésen „az egyházközség kimondja, hogy a jelenleg a bányai egyházkerülethez tartozó bácsi egyházmegyéhez csatlakozik”³⁵

Örömmel és szívesen tett így a többi magyar egyházközség is.

A területváltással szép számú vend gyülekezet is visszatért, de nem a bácsi, hanem korábbi egyházmegyéjébe.

Az egyház folytatta tevékenységét a háborús körülmények között. Továbbra is rendszeresen tartottak istentiszteleteket, katonai istentiszteletekkel kibővítve és más, megszokott szolgálatokat, különös tekintettel a karitatív szolgálatra a szegényeket, hadiárványokat illetően. Ebben különösen a Nőegyletek vettek részt.

Újvidéken, 1942. december 13-án lelkészi hivatalába iktatta Sostarec Ferenc az 500 tagot számláló magyar evangélikusok részére Endreffy Zoltán lelkipásztort. A zombori egyházközségben, hivatalába iktatta Sztovicsek Gusztáv lelkészt. 1943. május 9-én Thúróczy Zoltán püspök meglátogatta az újvidéki magyar

³⁴ In: A Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem 1941.évi november hó 7. napján Budapesten tartott évi rendes közgyűlésének Jegyzőkönyve, 16.old.3.bekezdés.

³⁵ In: A suboticei ágostai hitvallású evangélikus egyház közgyűlési jegyzőkönyve 1942. április 19.

egyházközséget, az Országos Luther Szövetség által rendezett evangelizációs napok alkalmával. Joób Olivér és Balca András nyíregyházi lelkészek is részt vettek az egy évvel később megrendezésre kerülő evangelizációs napokon.

A német egyházközségekben is folyt a megszokott egyházi szolgálat.

A vegyes ajkú egyházközségekben a német ajkú hívek továbbra is kérelmezték a német nyelvű istentiszteleteket, hittanórákat; a konfirmáció-, és német nyelvű énekek tanítását, a hitbeszédekben az ó-szövetségi részek elhagyását. Ellenben kérték, hogy Luther Mártonról több szó essen. Ellenezték a zsidók felvételét az egyházba.

1.2.2 Megváltozott viszonyok az Ágostai Hitvallású Szlovák

Evangélikus Egyházban:

Az egyház mindhárom egyházmegyéje a Vajdaság területén helyezkedett el, így az új-régi felosztás nyomán több részre szakadt. Ráadásul püspökkel tért vissza. A bácskai esperesség a bányai kerülethez lett csatolva. Esperese továbbra is Samuel Šírka esperes maradt. Samuel Starke eddigi püspök megszűnt hivatalát gyakorló püspöknek lenni, csak névleges püspök maradt.

A bánáti egyházközségek, Jozef Janiš esperes vezetése alatt a németek által megszállt területen voltak. A szerémségi egyházközségek két egymással szemben álló tábor között lettek felosztva.

1.3 A hazatérés körülményei:

A Délvidék hazatérésével 70-80.000 taggal növekedett meg a Magyarországi Egyetemes Evangélikus Egyház híveinek a száma. A híveken kívül ide tért Újverbász diakonissza intézete és több szociális szolgálatot végző intézmény, valamint az általánosan ismert torzsai árvaház.

„A változás mindenekelőtt öröm mindannyiunk részére. Hiszen, amikor az országcsönkítés alkalmával elvesztettük gyülekezeteinket, egész egyházmegyénket, sőt kerületrészeinket, megsirattuk és fájdalommal gyászoltuk azokat. Köztük a délvidéki testvéreket is. Így tehát természetes, hogy a nyomasztó fájdalom részbeni föloldódása őszinte örömmel tölt el bennünket.

Persze nem jelenti ez a megnövekedés azt, hogy egyszerű föladat előtt állunk. Nem jelenti, hogy megdörzsölhetjük a szemünket, mint amikor rossz álomból ébred az ember és folytatjuk ott az életet, ahol elhagytuk. Sok minden megváltozott az elszakadás ideje alatt.”³⁶

Hogy nem egyszerű a visszatéréssel előálló egyházi feladat, az abból látható, hogy a visszatérő 32 gyülekezet csaknem kizárólag nemzetiségi gyülekezet. Nagy többségében német (17), elég nagy számban szlovák (7), akik saját püspökkel térnek vissza, a többi vegyes, magyar lakossággal is. Ráadásul ezek is két különböző egyházkerületbe és több külön esperességbe tartoztak.

„A mondottakból világossá válik, hogy a Délvidék visszatérése egyházunk elé a nemzetiségek közötti fokozott evangéliumszolgálat kötelességét állítja. Tehát éppen azon a területen kell hűségesebben helyt állnia, melyen a múltban a magyarországi közvéleménytől gáncsot, szemrehányást és vádat bőven kapott, de elismerést, vagy megértést alig. Ez persze nem

³⁶ In: Ordass Lajos: Válogatott Írások, 32.old.

riaszthat vissza senkit a hűséges szolgálat vállalásától, sőt inkább, még nagyobb hűségre kötelez.

A visszatérés így lesz egyben evangéliumi szeretetünk és hitünk próbája is. Sok, nagyon sok szeretetre lesz szükség, úgy a hazatérők, mint a hazavárók részéről ahhoz, hogy az egymásra találás csakugyan fönttartás nélküli örömmé lehessen. – És szükség lesz a teherbíró hit erejére is. Most válik majd el, hogy szólam-e csupán az ajkunkon, vagy valóban hű vallomásunk-e a szívesen idézett bibliai vers: „Az a győzelem, amely legyőzte a világot” – (és ebben az egymásra találás minden külső akadályát is) – „a mi hitünk!”³⁷

1.4 A háború végén előállt helyzet 1944-1945:

1.4.1. A német lakosság üldöztetése:

1944-ben megváltoztak a háborús erőviszonyok, szeptemberben közeledett a szovjet Vörös hadsereg. A német katonai hatóság parancsot adott ki a bánáti és a bácskai „donausvábok” kitelepítésére. Ezen az őszön, amennyire a háborús körülmények lehetővé tették, sokan elmenekültek, félve az oroszok és a partizánok érkezésétől. Szívbemarkoló történeteket olvashatunk a búcsúzás pillanatairól, amikor a kocsikra pakolt tömeg megállt a templom előtt, a kántor eljátszotta kedvenc éneküket, és könnyzáró közepette örökre bezárult a templom kapuja. A kocsisor pedig útra kelt.

Sokan nem tudtak elmenekülni. A legkülönbözőbb okok miatt, vagy idő hiányában maradni kényszerültek, úgyhogy mintegy 200.000, a Vajdaságban élő német esett az érkező partizánok

³⁷ In: Ordass Lajos: Válogatott Írások, 32.old.

kezébe. Ezek civil lakosok voltak, többségében asszonyok, gyerekek és öregek.

„A német Wehrmacht visszavonulása után az AVNOJ (Jugoszláv Népfelszabadító Antifasiszta Tanács), a kommunista partizánmozgalom ideiglenes törvényhozó szerve, 1944. november 21-én hozott határozata értelmében, az országban élő minden német a kollektív bűnösség alapján, amely a nemzetközileg elismert jogi alapelveknek teljesen ellent mond, általános népi ellenségnek nyilvánították ki, polgárjogaikat megvonják és teljes vagyonukat elkobzottak nyilvánítják.”³⁸

Ennek a Beográdban hozott határozatnak széleskörű, katasztrofális következményei lettek.

A határozat értelmében ugyanis megkezdődött a bosszúhadjárat, kezdetét vette az öldöklés és megtorlások.

A németek házaikból ki lettek űzve. Többségük munkatáborokba került. A nem munkaképesek, a 60 éven felüliek, két évnél fiatalabb gyermekek anyjukkal együtt megsemmisítő táborokba kerültek. Ilyenek voltak Bácskában: Újvidéken, Járekon, Gakován és Kruschiwlben; Szerémségben: Sremska Mitrovicán, Bánátban: Molidorfban és Rudolfsgnadban.

A védtelenek harmada, 60.000 személy, az 1944-ben kezdődő kivégzéseket és az internálás katasztrofális feltételeit a munka- és haláltáborokban nem élték túl. A civil lakosság harmada elesett, 12.000-en kerültek kényszermunkára a Szovjetunió szénbányáiba.

A táborokban lelkészek is voltak, a legrosszabb munkán.

³⁸ „Nach dem Rückzug der deutschen Wehrmacht wurden vom „Antifaschistischen Rat der Volksbefreiung Jugoslawiens“ (AVNOJ), einem von der kommunistischen Partisanenbewegung dominierten provisorischen gesetzgebenden Organ, gemäß Beschluß vom 21. November 1944 alle Deutschen des Landes aufgrund einer Kollektivschuldzuweisung, die international anerkannten Rechtsprinzipien völlig widerspricht, pauschal zu Volksfeinden erklärt, die Bürgerrechte wurden ihnen entzogen und ihr gesamtes Vermögen für konfisziert erklärt.“ - In: Georg Wildmann: Arbeitskreis Dokumentation, 24.old.

1944 és 1945 között a tiszta német településeket felszámolták. Boszniából, Dalmáciából és Dél-Szerbiából hoztak telepeseket a valamikori német falvakba, ezeket is erőszakkal.

A megmaradt németek olyan városokban és falvakban tudtak megbújni és túlélni minden üldöztetést, ahol vegyes környezetben éltek magyarokkal, vagy más nemzetiségűekkel.

1945. június 29-én egy Zágráb környéki erdőben kivégezték az Ágostai Hitvallású Német Evangélikus Keresztyén Egyház püspökét, Dr. Philipp Poppot. További áldozatok a lelkészek közül: 1 református püspök, Wilhelm Kund, pancsovai evangélikus esperes, Bácskából 12 evangélikus, Bánátból 12, összesen 37 német evangélikus lelkész: 32 katolikus pap, és 1 református lelkész.

Az öldöklés és megtorlás szörnyűségét számtalan tömegsír őrzi.

1.4.2. A magyar lakosság üldöztetése:

“A JKP (Jugoszláv Kommunista Párt) Vajdasági Tartományi Bizottsága, 1944. október 2-án utasítást ad a JKP minden bácskai és bánáti körzeti bizottságnak. Amikor a Vörös Hadsereg a Vajdaság területére lép, a pártvezetőségek alapvető feladatai a következők lesznek: A leghatározottabban meg kell kezdeni az ötödik hadoszlop, mindenekelőtt a megszállók ismert szolgálóinak a megsemmisítését. A pártszervezeteknek a legsokoldalúbb segítséget kell nyújtaniuk az OZNA (Népvédelmi Osztály) szerveinek a bűnösök, különösen azoknak a sváboknak és magyaroknak a felkutatásában, akik irtották és bántalmazták népünket,

fosztogatták és pusztították vagyonát. Minden banditát meg kell büntetni bűncselekményeiért...”³⁹

A magyarsággal szembeni diszkrimináció a katonai közigazgatás bevezetésével, 1944. október 18-án vette kezdetét.

A megszállás alatti kegyetlenségek miatti elkeseredés következtében a nép, némely helységeken bosszút állt a magyarokon, s ebben részt vett a katonaság is. Meglakolt azonban sok ártatlan ember is. Valójában a bűnösök, akik bevérezték a kezüket, zömében nem is várták meg a felszabadulást, hanem a németekkel és a nyilasokkal elmenekültek. Az itt maradottaknak nagy része azonban nem érezte magát vétkesnek, szülőföldjén akart maradni és boldogulni.

Idézet Mindszenty József bíboros, Magyarország hercegprímásának, esztergomi érseknek 1946. július 17-én kelt leveléből, amelyet Gyöngyösi János külügyminiszter úrnak írt:

“1944 ősztől kezdve, amikor a partizánhadereg bevonult a Délvidékre, állandóan és szüntelenül üldözik az ottani magyarságot.

Körülbelül 50-60 ezer embert végeztek ki csak azért, mert magyarok voltak. Semmi más bűnük nem volt ezeknek a szerencsétleneknek.

Ezreket utasítottak ki a jugoszlávok az országból és minden nélkül, egy szál ruhában, vagy maximum 20 kg-os csomaggal dobták át őket magyar területre. Az ott maradt ingó és ingatlan vagyont elkobozták.

A magyarokat 1944. év végén és 1945. év elején internálótáborokba zárták...sokan éhen haltak. ...ezrek és ezrek élnek állandó rettegésben. Szemtanúink mondják el, hogy még ma

³⁹ In: Matuska Márton: A megtorlás napjai, 6-7. old

is hol az egyik, hol a másik magyart viszik el ismeretlen helyre, ahonnan nem térnek vissza, vagyonukat széthúzzák.

A rádióból azt hallják, Magyarország nagyon meg van elégedve a sorsukkal, nem is kívánja, hogy az elszakított magyarság visszatérjen.”⁴⁰

A történeésekről olvashatunk Illyés Gyula naplójából: “A Délvidéken harmincezer magyart megöltek.” (1945. május 27.) A néhány nappal későbbi, június 5-i feljegyzés már többet említ: ...negyvenezer magyart a Délvidéken megöltek.”⁴¹

Für Lajos: Mennyi a sok sírkereszt című füzetében foglalkozik a magyarokkal szemben elkövetett megtorlással, és ezt írja: “A különböző, főként csetnikekből álló bandák 1944 őszén elképesztő bűncselekményeket követtek el. Amerre útjuk vitt – nyomukban pusztulás járt. Romok, feldúlt családi otthonok, legyilkolt gyermekek, meggyalázott asszonyok, válogatás nélkül lemészárolt ezrek, tömegsírok mutatták a délvidéki magyar nép szívbemarkoló tragédiáját. Ezek a “bosszúbrigádok” néhol egész falvakat válogatás nélkül kiirtottak, másutt előre elkészített lajstromok alapján szedték össze áldozataikat és ölték őket halomra.”⁴²

Tito magához rendelte munkatársait, akiket megfeddett: “Hogyan engedhettétek meg a magyarok iránti megtorlást, ártatlan emberek ellen, akik még csak nem is menekültek előlünk?...”⁴³

“Jovan Veselinov Žarko, Vajdaság akkori párttitkára is beismerte, hogy hiba volt a katonai közigazgatás bevezetése, amiről egyébként Tito tudtával döntöttek... azért, mert féltek a

⁴⁰ In: Matuska Márton: A megtorlás napjai, 376-378.old.

⁴¹ In: Matuska Márton: A megtorlás napjai, 384.old.

⁴² In: Matuska Márton: A megtorlás napjai, Forum, 385.old. 2. bekezdés

⁴³ In: Matuska Márton: A megtorlás napjai, Forum, 371.old. 1. bekezdés

magyarok esetleges ellenállásától, s a megtorlást nemcsak bosszúvágy vezérelte, hanem a bizalmatlanság is.”⁴⁴

A magyar evangélikus lelkészek között halálos áldozat nem volt, ugyanakkor állandó zaklatásoknak, kihallgatásoknak mindannyian ki voltak téve. Hosszabb, vagy rövidebb időre mindnyájukat bebörtönözték.

1.4.3. A szlovákok helyzete:

Az 1944-45-ös esztendőket a délvidéki szlovákság úgyszólván sértetlenül, elviselhető veszteségekkel vészelte át. A megtorlásokban és üldöztetésekben nem volt részük, a lelkészek közül egyetlen egy áldozatuk volt, Štefan Valent, hajdušicai segédlelkész személyében.

1.4.4. Az evangélikus templomok helyzete:

A bosszú és megtorlás eredményeképpen sok német evangélikus templomot leromboltak, felgyújtottak vagy felrobbantottak. Ilyenek voltak például az óverbászi, a cservenkai vagy az újpázuai templomok. Az idők során néhol helyükre pravoszláv-ortodox templomot építettek. Néhányat államosítottak és raktáraknak, magtáraknak, színháztermeknek használták őket. Ilyenek például a bácsfeketehegyi, belgrádi, franzfeldi. A tiszta német egyházközségek teljes vagyonát, földeket, parókiákat, temetőket, szociális intézményeket elvették.

Több olyan egyházközségben, ahol a német és magyar evangélikusok együtt éltek, a templomot, és a vagyon nagy részét szintén konfiskálták. Ilyenek például Újverbász és Pancsova.

⁴⁴ In: Matuska Márton: A megtorlás napjai, 135.old. 3. bekezdés

III. RÉSZ 1945-1958

1. A FELSZABADULÁS UTÁNI HELYZET:

1945-ben, befejeződött a II. Világháború, a magyar, német és orosz hadsereg kivonult Vajdaságból és a Délszláv állam területéről. A Délvidék újra visszakerült, de most már egy olyan államba, melyet hat tagköztársaság alkot: a Szlovén Népköztársaság, a Horvát Népköztársaság, a Bosznia Hercegovina-i Népköztársaság, a Szerb Népköztársaság, a Crna Gora-i (Montenegro) Népköztársaság és a Macedón Népköztársaság. E hat Népköztársaság új államszövetségének hivatalos elnevezése – Jugoszláv Föderatív Népköztársaság⁴⁵.

2. AZ ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ SZLOVÁK EVANGÉLIKUS

EGYHÁZ ÚJRASZERVEZŐDÉSE A JUGOSZLÁV FÖDERATÍV

NÉPKÖZTÁRSASÁGBAN:

Majd öt éves szünet után a szlovák egyházközségek, melyek az S.H.S. állam területén az Ágostai Hitvallású Szlovák Evangélikus Egyházat alkották, most a háborús körülmények után visszaszerveződtek a korábbi egyházkerületbe, és a kerületi egyház megkezdte újra működését. Ezek az egyházközségek három egyházmegyében ugyan, de területileg mind Újvidék környékén helyezkedtek el. Így gyorsan egymásra találva 1945. október 17-én Novi Sadon megtartották az egyházkerületi presbitérium első ülését. Az ülésen Samuel Starke püspök, és Dr.Cyрил Abaffy

⁴⁵ Lásd a Mellékletben a 3. számú ábrát

egyházkerületi felügyelő elnökölt. Rámutattak arra, milyen nehéz helyzetbe került az egyház a megszállás alatt, amikor is mindegyik esperesség más vidéken és mindegyik más feltételek alatt élte át a háborús éveket. A közös munka mind ez ideig lehetetlen volt. A püspök kérésére a jegyzőkönyvbe fel lett tüntetve, hogy „működésünk megszakítását *vis major*-nak tekintjük és állást foglalunk a mellett, hogy Alkotmányunk értelmében folytatjuk tevékenységünket ott, ahol 1941-ben abbahagytuk.”⁴⁶

Dr. Macák, esperességi felügyelő rámutatott arra, hogy a pravoszláv és a katolikus egyházak is úgy tevékenykednek, ahogy 1941-ig, és javasolja, hogy a szerémségi esperesség csatlakozzék a kerületi egyházhoz.

Gustáv Klobušický a bánáti esperes helyettese is üdvözölte az egyházkerület tevékenységének a megkezdését. Az első egyházkerületi közgyűlés a felszabadulás után 1945. november 5-én volt Újvidéken (Novi Sad). Ezzel az egyház zavartalanul megkezdhette, illetve folytathatta működését.

3. AZ ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ NÉMET EVANGÉLIKUS KERESZTYÉN EGYHÁZ ÚJRASZERVEZŐDÉSE A JUGOSZLÁV FÖDERATÍV NÉPKÖZTÁRSASÁGBAN:

Az új délszláv állam megalakulásakor a Délvidék tisztán német ajkú települései már nem léteztek többé. Vajdaságban, ahol a Délvidékhez viszonyítva legnagyobb volt a német lakosság létszáma, teljes egyházközségek tűntek el, semmisültek meg a hívekkel és a templomokkal együtt. Német evangélikus hívőket

⁴⁶ „považujeme pretrhnutie našej činnosti za vis major a postavujeme sa na stanovisko, že v zmysle našej Ústavy pokračujeme v činnosti našej tam, kde sme prestali v roku 1941.” – In: Pamätnica, 46.old

tehát csak azokban az egyházközségekben találhatunk, ahol eddig is együtt éltek a magyarokkal, és sajnos a még mindig meglevő gyűjtőtáborokban. 1946 elejétől kezdve a németek kikölcsönözhető munkaerőt képeztek, napi 50-80 dináros napszámért. 1947-48-ban a lágerokat fel kellett oszlatni, de a volt foglyokat további ún. három évi „szerződéses munkára” kötelezték. Ezek után a Vörös Kereszt nemzetközi szervezetének ismételt közbenjárására fennállt annak a lehetősége, hogy a szerződéses munkának eleget tevő németek családi kötelékben Németországba vagy Ausztriába távozhattak, de a jugoszláv állampolgárságból tetemes összegért ki kellett őket váltani.

A magyarság létszáma is erősen megcsappant. Akik maradtak, folytatták életüket és szolgálatukat, szülőföldjükön, a Vajdaságban.

1945-ben, a körülményekre való tekintettel az egyház megnevezéséből szükségszerűen el kellett hagyni a „német” nevet. Az egyházi életet viszont folytatni kellett tovább, sőt a megmaradt magyar és magyar-német egyházközségek életét intenzíven újra kellett szervezni, tekintettel az óriási kihívásokra. A legkorábbi dokumentumokon a Magyar Evangélikus Egyház Jugoszláviában nevet, és az Evangélikus Keresztyén Egyház nevet találjuk, valószínűleg átmeneti megoldásként, az egyházra vonatkozó új állami törvények és szabályrendeletek megjelenéséig. Az egyház élén Sostarec Ferenc szuperintendens, eddigi szabadkai főesperes állt.

1946-ban a szuperintendens körlevelére válaszolva Csepcsányi István nagybecskereki lelkész a következő tájékoztatást írja: „Konecsny Sándor esperes már összehívta a bánáti lelkészeket és gyülekezeti felügyelőket rendkívüli esperességi közgyűlésre Kikindára. Már Szabadkán is meg kellene tartani és csak utána van

értelme az Egyházi Közgyűlés megtartásának. A jogász értesített, hogy az új egyházi Alkotmány jogilag rendben van és megbízásod értelmében az elnökségi összejövetelel megvitattuk. A jogász azt javasolja, hogy az Egyház nevéből a „magyar” megnevezést ki kell hagyni, mert szemet szúrhat az állami szerveknek. Ő az „Evangélikus Keresztyén Egyház” megnevezést javasolja.”⁴⁷

Az Ágostai Hitvallású Német Evangélikus Keresztyén Egyház, tehát, nevéből a „német” szó elhagyásával mint Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában folytatta tevékenységét tovább.

A németajkú esperesek és lelkészek közül egyetlen egy sem maradt az egyházban, így a teljes szolgálat a megmaradt magyar lelkészi karra hárult. Első és legfontosabb feladat tehát a folyamatban lévő templomrombolások megállítása volt.

4. HARC A TEMPLOMOKÉRT:

Az egyház és az állam viszonyát kezdetben a sürgősen felállított vallásügyi bizottságok szabályozták. Volt egy szövetségi szintű vallásügyi bizottság, de a hat Népköztársaságnak is megvolt a saját vallásügyi bizottsága. Azon kívül egynéhány nagyvárosban külön államhatalmi szervek foglalkoztak a helybéli egyházügyek intézésével.

Egyházunkra azonban sötét árnyként nehezedett a háborús múlt, a német-magyar felek szerepe, függetlenül attól, hogy a helybéli, vajdasági német-magyar lakosság mennyire volt aktív benne. Megbélyegzettek voltak.

„1945-ben Sostarec szuperintendens megkereste a Szövetségi Vallásügyi Bizottságot és panaszt emelt az eltulajdonított

⁴⁷ Lásd a Mellékletben: 1. szám. - Levelezések, 1946. november 28.

evangélikus templomok ügyében. A szövetségi bizottság értesítette erről a szerb bizottságot, és megbeszélések következtek a vajdasági, verbászi templom visszaszolgáltatásának ügyéről. A szerb bizottság azt követelte Sostarectól, hogy állítsa össze az eltulajdonított templomok, valamint a hívek területi megoszlásáról és az istentiszteleti helyekről való kimutatást.”⁴⁸

Ismerve a lehetőségeket, hogy a helyi népbizottság és a szerb vallásügyi bizottság mellett máshoz is lehet folyamodni, 1947. augusztus 18-án a szuperintendens a helybeli egyházügyekkel is foglalkozó újvidéki „Közbiztonság”-hoz fordult az újvidéki evangélikus templom visszaszolgáltatásának ügyében. Korábban a magyarok is tartottak istentiszteleteket a német evangélikus egyházközség templomában. Most azt kéri, hogy a jelen pillanatban bezárt épületet engedjék át az újonnan alapított „Magyar Evangélikus Egyházközségnek” Újvidéken, mert az a német egyház jogutódja. Ráadásul a szlovák evangélikusok vették át a templomot, a magyarokat pedig egyszerűen kizárták onnan.⁴⁹

Az 1947. november 14-én kelt levelében pedig a szuperintendens a belgrádi templom visszaszolgáltatásának kérelmével fordult a Szerb Népköztársaság Vallásügyi Bizottságához. Hangsúlyozta, hogy az Ágostai Hitvallású Német Evangélikus Keresztyén Egyház csak nevében volt német, mert

⁴⁸ „Ausnahmsweise besuchte Superintendent Sostarec 1945 die Bundeskommission und beklagte sich dort über die Nutzungsentfremdung evangelischer Kirchen. Die Bundeskommission unterrichtete hierüber die serbische Kommission und sprach sich dieser gegenüber für die Rückgabe der Kirche in Vrbas in der Vojvodina aus. Die serbische Kommission forderte daraufhin ihrerseits Sostarec auf, eine Liste über vorhandene Kirchen, die regionale Verteilung der Gläubigen und die Gottesdienstorte zusammenzustellen.“ – In: Im Windschatten, Die protestantischen Kirchen in Jugoslawien nach 1945, Ludwig Steindorff 246-247 old.

⁴⁹ „Dessen war sich auch Ferenc Sostarec bewußt, als er sich statt an den Ortlichen Volksausschuß oder auch die serbische Kommission für religiöse Angelegenheiten am 18. August 1947 an die „Öffentliche Sicherheit“ in Novi Sad wandte: Früher hätten die Ungarn in der Kirche der deutschen evangelischen Gemeinde ihren Gottesdienst gefeiert. Nun bitte er darum, dieses zur Zeit geschlossene Gebäude der

hozzá tartoztak a magyarok, horvátok, szlovénok és mások is. A belgrádi templom pedig, mint fővárosi templom, a külföldi evangélikus vallású nagykövetek, lelkészek, turisták istentiszteleti helye is volt, sőt, a jövőben is az kellene hogy maradjon, hirdetve az állami szabadságot és szabad vallásgyakorlást is.⁵⁰

Mivel kérelmeire nem sok pozitív válasz érkezett, az ügy csak húzódott. 1948. április 7-én a szuperintendens két levelet is küldött az államhatalmi szerveknek, mert a templomok pusztítása még mindig folyamatban volt. Mély felháborodással és elkeseredéssel fordult egyszerre a Szerb Népköztársaság Kormányának Elnökségéhez és Josip Broz Titohoz, Jugoszlávia marsalljához. A levelekben említést tesz arról, hogy több helyen rombolják a templomokat, mint pl. Óverbászon, Sajkason, Kátyon, és tisztelettel kérelmezi a rombolás azonnali megtiltását. „Ha néhány lelkész helytelenül cselekedett, már büntetést kapott, vagy büntetés alatt vannak bűneikért. Azonban egyházközségeinknek, mint jogi személyeknek nincsenek bűneik és nem is büntethetőek, annál is inkább, mivel az evangélikus egyház most népegyház, az állami törvények értelmében és keretein belül működik. Most szervezzük újra egyházközségeinket. Minden helyen, ahol evangélikus templom van, nagy számú hívő is van, akik többségükben magyarok, szlovénok. Mivel eddig is illetékes helyeken megértésre találtunk, reméljük, hogy a Címzett azonnal megállítja templomaink és más objektumok lerombolását.”⁵¹ Az elkeseredett harc továbbvívésében, novemberben személyes meghallgatásra is sor került a Kormány Szövetségi Vallásügyi

neugebildeten „Ungarischen Evangelischen Kirchengemeinde“ in Novi Sad zu überlassen.“ – In: Ludwig Steindorff: Im Windschatten, 248.old.; lásd még: a Mellékletben: levelezések 1947. augusztus 18.

⁵⁰ Lásd: a Mellékletben: levelezések: 149/1947. A Vallásügyi Bizottságnak, Beograd

⁵¹ Lásd a Mellékletben: Levelezések: A Szerb Népköztársaság Kormányának Elnökségéhez Belgrád 1948. április 7-én. Lásd még a Mellékletben: Levelezések Josip Broz Tito Jugoszlávia marsalljához írt levelet 1948. április 7.

Bizottságánál. Ennek következtében a Szerb Népköztársaság Vallásügyi Bizottságának elnöke, Milan Smiljanić, 1949. december 3-án kelt levelében kéri Sostarec szuprintendenst, hogy tájékoztassa, szolgáltasson adatokat az eltulajdonított templomokról és az egyházközségekről.

„Kérem, értesítsen bennünket: mely helységekből vannak evangélikus templomok Szerbiában és Vajdaságban, és amennyire Ön tudja, milyen állapotban vannak: mely helységekből vannak evangélikus hívek, hol lenne szükséges a templomot vagy imaházat a hívek rendelkezésére bocsátani istentisztelet tartása végett: mely helységekből lettek a templomok illetve imaházak bezárva, hol végeztek istentiszteletet és végeznek most is: ki gondozta vagy gondozza most is ezeket a templomokat és imaházakat: melyekben nem tartottak és nem tartanak még istentiszteletet.”⁵²

Ezekben az években az államhatalmi szerveknél való közbenjárás a templomokért és az egyházért óriási Istenbe vetett bizalomról és emberi bátorságról tanúskodott.

A templomokért való emberfeletti küzdelem azonban lassan kezdte megérlelni első gyümölcseit.

A szuperintendens közbenjárására az állami hatalom végre, 1950. szeptember 19-én visszaszolgáltatta az újverbászi, majd 1950. június 19-én a pancsovai templomot. A zemuni (Zimony) templom kezdetben még táncteremként szolgált, de vissza lett adva egyházi tulajdonba ez is. Ahol azonban kevés számú német-magyar evangélikus hívő maradt, ott a templomokat nem szolgáltatták vissza egyházi tulajdonba. A bácsfeketehegyi evangélikus templom a mai napig a helyi földműves szövetkezet magtára, a beográdban a „Bitef” színház működik, a kačarevoit az iskola használja. A

⁵² Lásd a Mellékletben: levelezések 982 1949. december 3. Milan D. Smiljanić, a Szerb Népköztársaság Vallásügyi Bizottsága elnökének az Á.H.Evangélikus Egyház szuperintendensének címzett levele

kevés számú hívő részben beépült a református gyülekezetbe Bácsfeketehegyen, Újvidéken, és néhány más községben is.

További nehézséget jelentett az, hogy a háborús körülményekben megrongálódott templomokat meg kellett javítani, vagy rendbe kellett tenni. 1944. szeptember 18-án bombatámadás érte a szabadkai templomot és paplakot, melynek 50%-a elpusztult.

A felrobbantott majd leégett cservenkai templom üszkös romjait az emberek hordták szét, építőanyagként. Három templom romjaiból a hívek éjjel, titokban kocsira rakták a harangokat, és biztos helyre rejtették őket, fájdalmas, örök emlékül.

1945-ben az agrárreform államosította minden egyház földtulajdonát, meghagyva egy 10 hektáros földmaximumot. Az iskolák is állami tulajdonba kerültek, azzal, hogy a kántortanítóknak választaniuk kellett: a továbbiakban az iskola vagy az egyház szolgálatában kívánják-e állni, mert úgy, ahogy eddig volt, mindkettőben nem lehetséges. Államosítottak sok egyházi célt szolgáló épületet, parókiákat is. A német lelkészlakásokba háborús néphősöket költöztettek, mint pl. Újvidéken, és Nagybecskerekén, akik lakójoggal rendelkeznek, és akiket a mai napig nem is lehetett kiköltöztetni. Újverbáson a parókia épülete a mai napig a Városi Önkormányzat székháza. A parókiaépület egyes helyiségeit, szobáit, pincéit is államosították. Ezekbe üzleteket költöztettek, vagy más célt szolgálnak. Ez történt Zomborban, Pancsevón és Kikindán is. Ez utóbbiban a közismert Luther Otthon, eddigi színházterem most bútorraktár lett. Az egyházi könyvtárakat egyszerűen az államiba vitték, de az E.K.I.E.

keretén belül működő cserkészek teljes felszerelését, a színházterem felszerelését, sportszereket, eszközöket, kerékpárokat, edényeket is elvitték.

Majdnem minden egyházközség anyakönyveit is át kellett adni átmásolásra az állami anyakönyvi hivatalokba. Ezeket néhol visszaszolgáltatták, de sok helyen nem. A német nyelvű egyházi anyakönyvek egy része megsemmisült, a megmaradt anyakönyveket minden irattal együtt az évek során igyekeztek Németországba menekíteni, ahol a Duna menti svábok emlékházában, Sindelfingenben több emléktárggyal együtt őrzik.

Állami tulajdonná váltak az árvaházak és a verbászi evangélikus diakonisszaház is, mely jelenleg kórházként szolgál.

Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház a Szerb Népköztársaságban tehát ilyen körülmények között szolgált tovább.

A Szlovák Evangélikus Egyház püspöke Samo Starke 1948. április 12-én, Bácspetrőcön kelt levelében az Evangélikus Szuperintendensi Hivatalhoz fordulva írja levelét, melyben bizonyítékát látjuk, hogy azt minden további nélkül elismerte.⁵³ Hasonlóképpen a metodista egyház is, ami szintén a levelezésekből látható, Sebele György körzeti felügyelő, szuperintendens 1947. augusztus 29-én kelt leveléből.⁵⁴

Az Ágostai Hitvallású Német Evangélikus Keresztyén Egyháznak azonban nemcsak a Szerb Népköztársaság, hanem az elcsatolt Délvidék más területein is voltak egyházközségei. Ezeket is, az állami törvények értelmében az illető Népköztársaságban

⁵³ lásd a Mellékletben: Levelezések, Samo Starke püspök levele 64/1948 – az Evangélikus Szuperintendensi Hivatalnak címezve, Szabadka

⁵⁴ Lásd a Mellékletben: Levelezések, Georg Sebele methodista szuperintendens levele Sostarec Ferenc, a Magyar Evangélikus Egyház szuperintendense – megszólítással

kellett bejegyezni. Így lett ennek az egyháznak Horvátország területén a Horvát Evangélikus Keresztyén Egyház a jogutódja, Edgar Popp zágrábi esperes, a néhai Dr. Philipp Popp püspök fiának vezetése alatt. Szlovéniában pedig a Szlovén Evangélikus Egyház alakult meg Leopold Hari esperes vezetése alatt.

Összesítve tehát az új Jugoszláv Föderatív Népköztársaságban, mint szövetségi államban négy Evangélikus Egyház működött. Három a volt Ágostai Hitvallású Német Evangélikus Keresztyén Egyház jogutódjaként a három Népköztársaság területén:

- az Evangélikus Egyház a Szerb Népköztársaságban
- az Evangélikus Egyház a Szlovén Népköztársaságban
- az Evangélikus Egyház a Horvát Népköztársaságban (Boszniában és Hercegovinában)
- és a kezdetekben önkényesen kivált és teljesen különálló Szlovák Evangélikus Egyház.

5. HÁBORÚ UTÁNI SZERETETSZOLGÁLAT:

A negyvenes évek második felében külföldi segélyszállítmányok érkeztek a háború sújtotta Jugoszlávia minden evangélikus egyházának, valamint a gyűjtőtáborokban élők megsegítésére. A szállítmányok először a National Lutheran Council-től érkeztek, Amerikából, a rijekai kikötőbe, ahonnan Zágrábra, majd az egyházközségekhez kerültek. A National Lutheran Council nevében érkező levelek szintén Sostarec Ferenc evangélikus szuperintendens címére érkeztek.

A szállítmányok nagyrészt bálázott ruhákból, a legszükségesebb élelmiszerekből álltak. Az ötvenes évek elejétől a Lutheránus Világszövetség számára működő Lutheran Relief Fund

is segélycsomagokat küldött az egyházaknak. A Lutheránus Világszövetség pénzbeli támogatást is juttatott mindenekelőtt gyógyszerek, a legszükségesebb antibiotikumok beszerzésére. A lelkészeknek személyre szóló csomagok érkeztek, melyekben lutherkabátra, öltönyökre való anyagot, vitaminokat, cukrot és kávé, töltőtollat kaptak. A nyomorúságos időket mutatja az a tény is, hogy pl. a szabadkai templomon dolgozó bádogosmestert, kevés pénz mellett, öltönyre való szövettel fizették ki.

Az ötvenes évek elején Ágoston Sándor református püspök is külföldi támogatásért folyamodott a New York-i Church World Service-hez, ahonnan meg is kapta azt minden Jugoszláviában élő protestáns egyház számára, beleértve a metodistákat és a baptistákat is.

A segélyszállítmányok kapcsán megmutatkozott, hogy az evangélikus egyházak közötti kapcsolatokban előtört a szlovák hegemonisztikus törekvés. Bár az állami engedélyeket, a vámmentességet Zágrábban intézték, egy újvidéki fiatal szlovák lelkész (Juro Struharik – a szerző megjegyzése), a National Lutheran Councilnak írt – az elosztás miatt -, méltatlankodó levele, rámutat arra a tényre, amely egyházuk vezetésében mindinkább megfogalmazódott, hogy egyre inkább ők szeretnék átvenni a szervezést és irányítást.

Két okból:

- A többségi létszámra hivatkozva
- az állami szerveknél elért előny miatt.

A National Lutheran Council nevében írott válaszlevélben ezt olvassuk: „Én egy részletes levelet írtam neki, melyben felvázoltam, hogy az ágostai hitvallású evangélikusok között Jugoszláviában mások is vannak, a szlovákokon kívül. Mondtam neki, hogy az amerikai evangélikusok küldik mindezt, és

ajándékozzák, nem külön a szlovákoknak, hanem az ágostai hitvallású evangélikusoknak, mint egy egyháznak, melyben nekik másokkal együtt úgy kellene élniük, mint testvéreknek a Krisztusban, és nem elszakadni nyelv szerint. Látom önöknél is, Poppnál is, Harinál is az együttműködésre való készséget az egyházi munkát illetően, de a szlovákok többségénél azt látom, hogy legszívesebben félreállnak, mint szlovákok, és nem mint hittestvérek másokkal... Itt azt mondják, tudjuk, hogy az Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyházban Jugoszláviában 4 nyelvet beszélnek, de mégis együtt dolgozhatnának és lehetne egy tanácsuk az egyházi munkában, mert itt is, Amerikában az Evangélikus Egyházban 14 nyelv van, mégis mind össze vannak kapcsolva egy Lutheránus Nemzeti Bizottságba. Egységben az erő, melyre a mai szomorú időkben is szükség van. Nem szeretném, ha itt megítélnének minden evangélikust Jugoszláviában a szlovákok miatt és az ő magatartásuk miatt.”⁵⁵

Az ötvenes évek végén érkeztek az első külföldi delegációk, egyházi képviselők az országba. Az elsők között volt az United Lutheran Church három képviselője az USA-ból. Dr. Paul Empie kísérelésként Sostarec szuperintendens lett kijelölve.

A segélycsomagokkal és a személyes látogatásokkal kapcsolatban két kérdés merült fel, elsősorban külföldi részről:

- az evangélikus egység ügye:

A külföldi egyházi vezetők azon elvárásuknak adtak hangot, hogy a jövőben nagyon jó lenne, ha egységes Evangélikus Egyház jönne létre az új Jugoszláviában, vagy legalább is a meglévő négy

⁵⁵ Lásd a Mellékletben: Levelezések: National Lutheran Council 1949.nov.1

evangélikus egyház hozzon létre egy szövetséget, vagy szerveződjön valamilyen formában közösségbe. Eddig tapasztalható egy nagyon pozitív irányú együttműködés a hajdani Ágostai Hitvallású Német Evangélikus Keresztyén Egyház tagegyházai között, hiszen azok nemrég még egy egyházhoz tartoztak. A szlovákok azonban nemzeti alapon, a régi elvekhez híven ragaszkodnak a továbbiakban is.

„Mindenesetre szükséges volna, hogy a szlovák evangélikusok ott Önöknél jobban működjenek együtt a magyarokkal, nem nézve a nyelvre, hanem hogy tudják, hogy Önök is evangélikus testvérek a Krisztusban.” – állapítja meg a National Lutheran Council 1949. július 6-án kelt levele.⁵⁶

- az egyházak valós állapotáról való felmérés kérdése

Úgy az amerikai, mint az európai Evangélikus Egyházak, a Lutheránus Világszövetség, a különféle szervezetek, mint a Gustav Adolf Werk és Martin Luther Bund is szerették volna látni a háború utáni valós helyzetet és állapotokat a jugoszláviai egyházakban, ezért úgy személyesen, mint levelezésekben adatokat kértek és gyűjtöttek. A német és magyar lakosság kitelepítése, üldöztetése után, a kivégzések és a megtorlások, az elköltözések és a kiutasítások után – hányan maradtak és hol. Milyen állapotok uralkodnak az egyházközségekben? Például a National Lutheran Council felkérése: „Hány egyházközség és hívő van az Ön szuperintendenciájában?”⁵⁷

Egyházunkkal kapcsolatban két adat jelent meg:

⁵⁶ Lásd a Mellékletben: Levelezések: National Lutheran Council Sostarec Ferenc szuperintendens részére 1949. július 6

⁵⁷ lásd a Mellékletben: Levelezések: National Lutheran Council 1949.július 15.

„Az Evangélikus Keresztyén Egyház a Szerb Népköztársaságban Sostarec Ferenc szuperintendens vezetése alatt 1950-táján körülbelül 5000 többnyire magyar hívőt számlál.” Sostarec szuperintendens adatai szerint viszont, melyet a GAW-nak (Gustav Adolf Werk) küldött, s melyet a Der Bote jelentetett meg, 1954-ben a hívek száma 14.000-re tehető.”⁵⁸

Meg kell állapítani, hogy a létszám tekintetében mindkét fentebb említett adat helytálló. Az első felmérés 1950-ben készült, amikor még a II. Világháború eseményei mélyen az emberekben voltak, és nemzetiségüket, hitüket nem merték megvallani, félve a politikai következményektől. Ez eredményezte az úgymond „csekély” létszámot. Ellenben négy év elteltével ezen adat közel háromszorosával találkozunk. Ennek oka, hogy az újra számlálásnál már bátrabbak voltak az emberek, bátran merték vállalni, és megvallani nemzetiségüket, és hitüket is az 1953-ban megjelenő Vallásügyi Törvény nyomán.

A magyar evangélikusság létszámáról a Vajdaságban úgyszólván sohasem készült helyes kimutatás. Az S.H.S. Királyságban a közös német-magyar egyházközségeket németként vezették. A háború alatti években a statisztika 17 német, 7 szlovák egyházközség hazatéréséről beszél. A magyarság visszatérése természetes volt, olyannyira, hogy ki sem mutatták őket.

⁵⁸ „Die Evangelisch-christliche Kirche in der Volksrepublik Serbien unter Superintendent Ferenc Sostarec zählte um 1950 ca. 5000 zumeist ungarische Gläubige.“ „Diese Zahl nach Popp, Deutsch-evangelische Kirche (wie Anm.10), 4 Forts, in: Der Bote 3/1995: GAW. Jugoslawien, Bl.74 (Antworten von Superintendent Sostarec Subotica, S.1) nennt für 1954 die wahrscheinlich deutlich überhöhte Zahl von 14.000.“ – In: Im Windschatten 241 old.Ludwig Steindorff:

6. AZ 1953-AS VALLÁSÜGYI TÖRVÉNY⁵⁹:

A vallási közösségek helyzetét az 1953. május 27-én meghozott szövetségi törvény szabályozta összefogóan. Később a tagköztársaságok törvényhozásába lett áthelyezve. A törvény eleve abból az alapállásból indult ki, mely szerint az egyház és az állam egymástól el van választva.

- A törvény főbb elvei:

Garantálja a vallás- és lelkiismereti szabadságot. (1.§) A hit megvallása minden polgár magánügye. Minden vallás egyenjogú, minden vallási közösségnek egyforma jogi helyzete van. A vallási közösségek szabadon végezhetik munkájukat és vallási szertartásaikat. A törvény engedélyezi az egyházi sajtót. Az iskola el van választva az államtól, de a törvény engedélyezi a hitoktatást az iskolán kívül. A vallási közösségek jogi személyek. (8.§) A végrehajtó tanácsok nyújthatnak anyagi támogatást az egyházaknak. Egyházi esketési szertartást csak az illetékes állami szerv előtti házasságkötés után lehet végezni.

A vallási közösségekkel szemben a hatalom többnyire restruktv törvényeket hozott. Alkalmazásában saját részről nagyvonalúan járt el, esetenként pedig önkényesen.

A törvény nagy pozitívuma az volt, hogy a vallási közösségeket jogi személyeknek tartotta, ezáltal a cselekvés területe és a jogi biztonság lényegesebben nagyobb volt.

1945-től 1954-ig az egyházak három jelentős fázison mentek keresztül: az első „vad” fázis 1946 második feléig tartott, majd 1950-ig egy enyhébb szakasz következett, míg az egyházak az ötvenes évek első feléig lassan konszolidálódtak.

⁵⁹ Službeni List FNRJ, 1953, május 27. 209. oldal alapján

Az egyházakra vonatkozó új állami törvény életbe léptetése magával hozta az egyházi Alkotmány, melyet az Ágostai Hitvallású Német Evangélikus Keresztyén Egyház 1930. november 10-én Újverbászon megtartott zsinatán fogadtak el a német-magyar evangélikus egyházközségek küldöttei, új időkhöz való átalakítását. 1955. március 31-én, az egyháztanács ülésén „Sostarec Ferenc főesperes úr jelenti, hogy az Egyház Alkotmány átdolgozása a Minisztériumnak való benyújtáshoz folyamatban van, és már Dr.Józsa Lajos ügyvéd úr, egyházi jogtanácsos dolgozik rajta. Sok utánajárásra van kilátás úgy az Egyházi Alkotmány, mint a szociális biztosítás ügyeiben a különböző miniszteri hivatalokban.”⁶⁰

Az Alkotmányból szükségszerűen el kellett hagyni a „német”, és a Jugoszláv Királyság megnevezéseket, a politikai változások értelmében.

1955. május 15-én, délelőtt 11 órakor Szabadkán, az Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház tanácstermében megtartották az egyházi zsinatot. A tárgysorozatnak egyetlen napirendi pontja volt: az előkészített egyházi Alkotmány megvitatása és elfogadása.

A Zsinat tehát elfogadta a Szerb Népköztársaság területén működő Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Alkotmányát, amelynek két egyházmegyéje van: Bácska és Bánát. A 45.§ megállapítja, hogy „az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház a Szerb Népköztársaságban a volt, háború előtti Jugoszláviában létező Ágostai Hitvallású Német Evangélikus Keresztyén Egyház jogutóda, a Szerb Népköztársaság területén.”⁶¹

⁶⁰ A suboticei ágostai hitvallású evangélikus egyházközség Tanácsi jegyzőkönyve 1955. 330old.

⁶¹ In: Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Alkotmánya, 1955. 45.§ „Evangeličko Hrišćanska Crkva Augsburškog Veroispovedanja u NR Srbiji je pravni naslednik bivše Nemačke Evangeličko-Hrišćanske Crkve Augsburškog Veroispovedanja u predratnoj Jugoslaviji, a na teritoriji NR Srbije.”

Az Alkotmányt a zsinat elfogadta, jóváhagyta, és életbe léptette. Ennek alapján folytatta tevékenységét az egyház.

7. A LUTHERÁNUS EGYHÁZAK SZÖVETSÉGE A JUGOSZLÁV FÖDERATÍV NÉPKÖZTÁRSASÁGBAN (J.F.NK)

Úgy a Lutheránus Világszövetség, mint a többi külföldi evangélikus egyház képviselői ezekben az években folyamatosan annak az elvárásuknak adtak hangot, hogy kívánatos lenne, ha Jugoszláviában egy evangélikus egyház működne. Azt javasolta mindenekelőtt az LVSZ, hogy a meglévő négy evangélikus egyház hozzon létre egy szövetséget.

A Szövetség 1952-ben megalakult. 1953-ban, Zágrábban az egyházak képviselői ülést tartottak, melyen azt a határozatot hozták, hogy egy megfelelő bizottság dolgozza ki a Jugoszláviai Lutheránus Egyházak Szövetségének szabályzatát. 1954. április 5-én a Horvát Evangélikus Egyház esperese, Edgar Popp elkészített egy tervezetet, melyet véleményezésre elküldött a másik három evangélikus egyháznak. Hangsúlyozza, hogy Genfből egy ún. "minta-statútum" megküldését várta, mely nem érkezett meg. A németországi evangélikus egyháztól kapott egyet, helyesebben egy bizottságtól, az LVSZ részére.

Azonban ez a szabályzat nem felelt meg a mi körülményeinknek, ezért maga dolgozott ki két javaslatot, melyből az elsőt, a rövidebbet ajánlja elfogadásra.

• **A Jugoszláv Föderatív Népköztársaság Lutheránus Egyházai Szövetségének szabályzata⁶²:**

A Jugoszláv Föderatív Népköztársaságban élő lutheránus egyházak egyházi munkájának minél jobb összehangolása és előrébbvitele, az egyházak közötti viszonyok elmélyítése céljából, továbbá az általános és fő kérdések mind hatékonyabb megoldásának, és az ország evangélikus egyházai közös érdekeinek képviselése céljából az ország Népi Hatalmának szervei előtt, valamint nagy nemzetközi lutheránus és protestáns szervezetek előtt, a Jugoszláv Föderatív Népköztársaság Lutheránus Egyházai megalapítják a Jugoszláv Föderatív Népköztársaság Lutheránus Egyházainak Szövetségét.

1.§ A Jugoszláv Föderatív Népköztársaság Lutheránus Egyházainak Szövetsége négy evangélikus egyház szabad szövetsége: az Evangélikus Egyház a Szerb Népköztársaságban, az Evangélikus Egyház a Szlovén Népköztársaságban, a Szlovák Evangélikus Egyház és az Evangélikus Egyház a Horvát Népköztársaságban (Boszniában és Hercegovinában) szövetsége, melyeknek nincs joga sem hatalma, hogy törvénnyel vagy előírásokkal beavatkozzon bármely tagegyház belső életébe, illetve önállóságába. Minden tagegyház belső működésében teljesen önálló marad, csak azok a kérdések, melyek mindnyájuknak közös érdeke, oldhatóak meg a Szövetség által.

2.§ Mivel mind a négy tagegyház külön-külön is tagja a Lutheránus Világszövetségnek, a Szövetség képviseli mindet az LVSZ felé oly módon, hogy támogatja a szövetség céljait, testvéri és baráti kapcsolatokat ápol felé és tagegyházai felé, őrizve a belső kérdésekben a teljes önállóságot és függetlenséget.

⁶² A Jugoszláv Föderatív Népköztársaság Lutheránus Egyházai Szövetségének szabályzata, 1954, 1. old. alapján

A további paragrafusok kimondják, hogy igazgató bizottságot kell választani, a hívek számával arányosan. Végrehajtó bizottságot is létre kell hozni, valamint archívumot.

Aláhúzták, hogy különböző albizottságokat is hozzanak létre: pl. a teológiai bizottságot, a sajtó-, és az anyagi kérdések bizottságait.⁶³

A Szövetség elnöki tisztét hosszú éveken át Sostarec Ferenc, az Evangélikus Keresztyén Egyház a Szerb Népköztársaságban szuperintendense látta el. Egy példa erre, hogy a Szövetség 1962. szeptember 19-én, Pohorjen megtartott ülésének jegyzőkönyvéből kitűnik, hogy ezekben az években Sostarec Ferenc volt a Szövetség elnöke, Juro Struharik az alelnök, Leopold Hari a titkár, Vlado Deutsch a pénztáros.⁶⁴

A Szövetség, működésében a legnagyobb eredményeket talán abban érte el, hogy időről időre lelkésztalálkozókat szervezett, melyeken mind a négy egyház teljes lelkészi kara részt vett. Anyagi támogatás igényével közösen fordultak az LVSZ-hez.

A Szövetség azonban a híveket nem tudta egymáshoz közelebb hozni. Ennek specifikus oka van, ami miatt sohasem lehetett egyesíteni a jugoszláviai evangélikus egyházakat, és nem lehet ezt ma sem megtenni.

A Szövetség elnöki posztján Sostarec szuperintendenst 1967-ben Juro Struharik, a Szlovák Evangélikus Egyház püspöke követte. A Szövetség minden jó szándék ellenére idővel megszűnt működni: egyes tagegyházaknál hegemonsztikus törekvések léptek fel, mások beleszóltak a másik tagegyház belső életébe, úgyhogy néhány év alatt egyszerűen elsorvadt.

⁶³ lásd a Mellékletben a szövetség szabályzatát

⁶⁴ Lásd a Mellékletben az ülés jegyzőkönyvének másolatát

8. AZ EGYHÁZAK SZOLGÁLATA AZ 1945-1958-IG TERJEDŐ

IDŐSZAKBAN:

8.1 Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház a Szerb Népköztársaságban szolgálata:

Sostarec Ferenc szuperintendens közbenjárására, Vajdaság területén abbamaradt a templomok rombolása. A lelki élet újjászervezésére pedig jelentős hangsúlyt kellett fektetni. A megritkult lelkeszi állomány mellett ez nem volt könnyű. Teológusok nem mehettek külföldre tanulni, így diakónusokat képeztek ki, akik a gyülekezetekben felolvasásos istentiszteleteket tartottak. Úgy a lelkészek, mint a diakónusok nagyon sokat utaztak, hogy el tudják látni a szolgálatot. Mindemellett állandóan ki voltak téve az állami szervek zaklatásainak. Az iskolai hitoktatás engedélyezve volt a II. Világháborút követő években. Az egy hétig tartó rendszeres tavaszi és őszi evangelizációkat minden gyülekezet nagyon kedvelte, ezen programokon tömegesen jelentek meg. Gondot okozott a Bibliák hiánya, amit egyre többen igényeltek, azonban az állam nem engedélyezte azok behozatalát. A meglévő Énekeskönyvek is nagyon elhasznált állapotban voltak, de ezen a téren sem volt utánpótlás.

Mint eddig is minden évben, nagy és áldásos munkát fejtettek ki a Nőegyletek tagjai. Azonban sajnos egyházi épületeink, templomaink közül egy sem lett megjavítva, kivéve a szabadkai templomot, melyet bombatalálat ért.

8.2 Az Ágostai Hitvallású Szlovák Evangélikus Egyház

helyzete:

Egészen más volt a Szlovák Evangélikus Egyház helyzete. Nem nehezedett rájuk a háborús múlt árnyéka, az új körülményeket nagyban meghatározta inkább az ottani szerepvállalásuk: „Lelkészeink többsége fenntartotta és segítette szlovák falvainkban az ellenállást a fasiszta agresszió és megszállás ellen... Dr.Ján Bulík kerületi felügyelőt megkínózták Németországban, ellenállási tevékenysége miatt áldozattá lett, vele volt kapcsolatban a Bánáti ellenállásban aktívan résztvevő Juro Struhárik is, a Szlovák Alexandrovcei lelkész. Pavel Škantik, Hložan-i esperességi segédlelkész és Juraj Pagáč a partizánokkal működtek együtt. Mirko Petrović püspöki titkár Petrovácon adókészülékével a megszállók elleni hírszerző szolgálatban volt tevékeny. A lelkészek feleségei is, Katarína Šulanová (tanítónő Palánkán), ellenállási tevékenységéért mindjárt a háború elején meg lett fosztva állásától, majd internálták a háború végéig. Marta Kvasová tanítónő áldozatkészen segítette a partizánokat mindvégig.”⁶⁵

A hatalom indítványozta, hogy az egyházak hozzanak létre lelkészegyesületeket, melyeket összekötött a lelkészek szociális biztosításának ügyével, a népi hatalommal szembeni kedvező viszony kialakítása céljából. 1951-ben Kovačicán megalakították a Szlovák Evangélikus Lelkészek Egyesületét. Elnöke Juraj Struhárik, novi sad-i lelkész lett.

Teológusaik hosszú éveken keresztül a belgrádi pravoszláv-orthodox teológián tanultak.

Starke püspök nyugdíjba vonulása után, 1957. június 6-án Novi Sadon a zsinat ülésén püspökké választották Juraj

⁶⁵ In: Pamatnica, 83.old.

Struhárikot. Az újonnan választott püspököt szülőhelyén Petrovacon (Bácspetróc) 1957. november 10-én iktatta hivatalába Dr.Ján Chabada, az evangélikus egyház egyetemes püspöke Csehszlovákiából.

Hivatali szolgálatának megkezdése után Dr.Juraj Struhárik püspök azonnal arra törekedett, hogy az állam és a Szlovák Evangélikus Egyház viszonya rendeződjék. Noha a háború után bevezették, hogy az állam és az egyház egymástól el van választva, „szükséges volt, és sikerült az állami szervekkel közös nyelvet találnia, amiért elismerést is kapott, a köztársasági elnök testvériség-egység aranykoszorús érdemrenddel tüntette ki.”⁶⁶

Egy Németországból idelátogató delegátus a következőképpen számolt be észrevételeiről: Juro Struhárik „alkalmazkodott az új időkhöz, de előmozdított némi lelki életet is, ami nem a püspöktől indult ki.”⁶⁷

A szlovák egyházközségek munkáját hathatóan segítette az LVSZ, melynek a segítségével új parókiák épültek megfelelő termekkel (Lalič, Hložany, Kovačica) gyülekezeti házak (Selenča, Silbaš) és berendezett egyházi termek (Kulpín, St.Pazova, Aradáč). Az említett szervezet segélyéből új templomok épültek Bingulán és Ilokon. Az LVSZ támogatásából épült fel Novi Sadon az Evangélikus Központ is.

⁶⁶ „Potrebné bolo, a podarilo sa, nájst spoločny jazyk aj so štátnymi orgánmi, za čo sa mu dostalo uznania, keď bol prezidentom republiky vyznamenany Radom bratstva a jednoty so zlatym vencom. ”In: Pamätnica: 50.old

⁶⁷ In: L.Steindorff: Im Windschatten 255. old. MLB Jugoslawien: Aktenvermerk über Jugoslawien (1951) S.3:a.a.O: „Aktenvermerk über die Teise von Pfarrer Meyer 1954” S.1.

IV. RÉSZ – 1958-NAPJAINKIG -EGYESÍTÉSI TÖREKVÉSEK-

1. AZ ÚN. „MAGYAR ESPERESSÉG” TÖRTÉNETE:

1.1 Az 1958-as év történései:

Mogens V. Zeuthen, az LVSZ kisebbségi egyházak osztályának titkára, 1957-ben látogatást tett a kisebbségi Lutheránus Egyházak székhelyein Jugoszláviában, így többek között Szabadkán is. Most már erőteljesen hangsúlyozta az LVSZ elvárását, hogy a Jugoszláviában élő evangélikus egyházak alakítsanak egy közös lutheránus egyházat, mely együttesen egy erős, 100.000 lelket számláló egyház lehetne a térségben. Ennek értelmében 1958. április 20-án az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában-Vajdaságban egyházi zsinatot tartott Szabadkán, amelyen vendégként megjelent a Szlovák Evangélikus Egyház képviselőjében Juraj Struharik püspök és Milan Štrba esperes, akiket korábban Zeuthen titkár szintén meglátogatott, az említett témakörben. Struharik püspök is felszólalt, és a zsinat előtt ismertette az LVSZ tervét, mely szerint Jugoszláviában egy közös lutheránus egyházat kellene megépíteni. Eddig a Jugoszláviai Lutheránus Egyházak Szövetségében együttműködött mind a négy tagegyház, de ez nem hozta meg az elvárt eredményeket. Ha egyesülnének, egységesen erősebbek lennének és az egységes egyház hathatósabban folyamodhatna támogatásért az LVSZ-hez. Sostarec szuperintendens felszólalásában előbb rövid történelmi visszapillantást adott az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában-Vajdaságban 1918 előtti és utáni szervezeti felépítéséről, majd ő is

rátért a mai időkben jelentkező felfogások ismertetésére. E szerint, - ismételte meg, az a vélemény van kialakulóban, főleg az LVSZ-ben, hogy szükség lenne egy egységes Jugoszláviai Evangélikus Egyház létrehozására. Azonban ezek eddig is együttműködtek egy Szövetség keretén belül, ebben az értelemben a Magyar és a Szlovák egyházak is. Sostarec szuperintendens azt is megjegyezte, hogy tartanunk kell magunkat saját Alkotmányainkhoz és a Jugoszláviai Lutheránus Egyházak Szövetségének Szabályzatához, legfőképpen annak első és második paragrafusához.

A zsinat tudomásul veszi az egyesítési törekvéseket, az LVSZ felkérését, egyelőre azonban nem lát módot az egyesítésre, mivel a szervezeti felépítés még nincs megoldva, de nem határolja el magát a további esetleges útkereséstől.

Mogens Zeuthen titkár visszautazása után így nyilatkozott: „Végtelesen sok probléma van” - mondta, az 1957 tavaszán tett jugoszláviai körútja után - „de a jugoszláv egyházak lelki, és adminisztratív tekintetben részben nagy előrelépést tettek.”⁶⁸

A Szlovák Evangélikus Egyház 1958-as évi Évkönyvében, az 1958. június 26-án megtartott zsinaton elhangzott püspöki jelentésben ez olvasható: „Jugoszláviában négy önálló Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház van. Már évek óta együttműködnek az Evangélikus Egyházak Szövetségében a Jugoszláv Föderatív Népköztársaságban, mely azonban ebben az évben 1958.május 9-én Murszombatban át lett szervezve. Tulajdonképpen az új szövetség alapjai, melyekkel kapcsolatban egyes tagegyházak megjegyzést tehettek, még az

⁶⁸ In: Abteilung Weltdienst Bericht 1952-1957, D.Die lutherischen Kirchen Osteuropas 2. Jugoslawien „Es gibt unendlich viele Probleme” sagte Pastor Zeuthen nach einer Jugoslawienreise im Frühjahr 1957, „aber die jugoslawischen Kirchen haben in geistlicher und auch in administrativer Hinsicht teilweise grosse Fortschritte gemacht.” 23.old.

1958. január 8-i ülésen Ljubljanában le lettek fektetve. Egyelőre ezen a szövetségen kívül áll a Horvát Ágostai Hitvallású Evangélikus Esperesség, de más áthidalhatatlan akadályokba is ütközik. Bármennyire is kívánatos lenne, hogy ez a négy egyház egyesüljön, mindinkább világossá válik, hogy ennek még nem jött el az ideje. Csak az Ágostai Hitvallású Magyar Evangélikus Esperesség csatlakozott hozzánk, Szlovák Evangélikus Egyházhoz, megtartva teljes autonómiáját, és - engem saját püspökükké is kikiáltottak. De nem is annyira szervezeti egyesülésről van itt szó, hanem *lelkiről*, hogy mindannyian érezzük és tudjuk, Jézus Krisztus egy teste vagyunk.”⁶⁹

A püspöki naplóban úgy találjuk beírva, hogy 1958. április 20-án „részt vettem a Magyar Ágostai Hitvallású Evangélikus Esperesség esperességi közgyűlésén Szabadkán, hozzánk való csatlakozásuk alkalmából.”⁷⁰

Miután a zsinat a püspöki jelentést elfogadta, „Struharik püspök javaslatot tett arra, (5.pont), hogy jegyzőkönyvbe kell vételezni a Magyar Ágostai Hitvallású Evangélikus Esperesség egyházunkhoz való csatlakozását, Szerbiában.”⁷¹ A javaslatokat elfogadták. Ezzel tulajdonképpen a Szlovák Evangélikus Egyházban megszületett az

⁶⁹ In: Az Ágostai Hitvallású Szlovák Evangélikus Keresztyén Egyház a Jugoszláv Föderatív Népköztársaságban Évkönyve 1958, 78.old.”V Juhoslávii máme až štyri samostatné evanj.a.v. cirkvi. Spolupracujú už od rokov v rámci Sväzu evanj. A.v. cirkví vo FLRJ, ktorý bol ale tohoto roku na schodzí 9.V.1958. v Murskej Sobote zreorganizovaný. Vlastne základy k novému Zväzu, o ktorom by sa vyslovili i jednotlivé organizované cirkvi, boli položené na schodzí 8.I.158 v Lublane. Nateraz mimo tohoto Sväzu stojí Chorvátsky evanj.a.v. seniorát, ale naráža sa i na iné ťažko preklenutélné prekážky. A hoc ako žiadúce by bolo, aby sa tieto štyri ev.cirkvi zjednotili, stáva sa čo raz zrejmejším, že ešte nenadišiel čas pre to. Iba Madarský evanj.a.v. seniorát sa pripojil k nám, Slovenskej evanj.a.v. cirkvi, podržiac si svoju plnú autonómiu, - a mňa vyhlásili i za svojho biskupa. Ale nejde tolko ani o organizačné zjednotenie, ako len duchovné, aby sme sa všetci cítili, všetci považovali jedným telom Ježiša Krista.”

⁷⁰ In: Ročenka, 81.old. „20.IV. bol som na sen. konvente Madarského evanj. a.v. seniorátu v Subotici pri pripojení sa k nám.”

⁷¹ In: Ročenka 83.old. „Na základe svojej zprávy biskup podal nasledovné návrhy: 5.) Vziat zápisnične na vedomie priklúčenie sa k našej cirkvi Madarského ev.a.v. seniorátu v Srbsku. Návrhy boli schválené”.

ún. „Magyar Esperesség”, hiszen a jegyzőkönyv nem „lelki egyesülésről”, hanem világosan kimondva – „csatlakozásról” beszél.

Struharik püspök az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában-Vajdaságban zsinatán, Szabadkán, mint vendég vett részt, ahol a zsinati elnökség ismertette az LVSZ egyesítési törekvéseit, de ezen túl nem jutottak, hiszen egyesülési nyilatkozatot nem írtak alá, éppen arra hivatkozva, hogy erre még nem érett meg a helyzet, hiszen a feltételek még nem lettek kidolgozva. A zsinat az egyházat nem változtatta semmilyen határozatával esperességgé. A szlovák püspök, Egyházának Zsinatán történt bejelentése nem alapult valós tényeken, dokumentáció hiányában pedig teljesen jogtalan volt.

A Szlovák Egyháznak, 1958. június 26-án tartott zsinatára egyébként az ún. Ágostai Hitvallású Magyar Evangélikus Esperesség nem kapott meghívót, senki sem vett részt rajta. Az eddigi szlovák esperességek esperesei mind beszámoltak a bácskai, bánáti és szerémségi szlovák esperességek munkájáról. Az ún. Magyar esperesség, annak, mint egyháznak, eddigi két esperessége, de egyházközségei sincsenek feltüntetve a Szlovák Egyház sematizmusában sem, ahol viszont részletesen le van írva, hogy a Szlovák Evangélikus Egyháznak három esperessége van, 26 anyagyülekezete, 8 leánygyülekezete van. Lélekszáma: 60.000.⁷² A magyar gyülekezetek azonban, akikhez a németek is tartoztak, nincsenek feltüntetve sehol sem. Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában – Vajdaságban tulajdonképpen erről a zsinati történésről nem is tudott.

Ugyanebben az időpontban még aktívan működik a Jugoszláviai Lutheránus Egyházak Szövetsége, melyben egyházunk egyenrangú a

⁷² In: Ročenka 1958, Šematizmus, 101-106. old.

többivel, és melynek ezekben az években Sostarec Ferenc szuperintendens az elnöke.

1961-ben a Lutheránus Egyházak Szövetsége Jugoszláviában Opatijában tartotta meg a szokásos közös lelkészkonferenciát, immár az ötödiket. Erről az Évkönyvben cikkezve Struharik püspök ezt írja: „Ugyanis Jugoszláviában ma 4 önálló evangélikus-lutheránus egyház van.”⁷³ A nyilvános istentiszteleten Sostarec hirdette az Igét.

1960-ban, az Európai Egyházak konferenciájára Nyborgba, egyházunkat mint az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyházat a Szerb Népköztársaságban hívják meg. Hasonlóképpen az 1961-ben megrendezésre kerülő berlini Kirchentag-ra is, Sostarec Ferenc szuperintendenset hívják meg, amelyen részt is vett.⁷⁴

1962-ben, a Szlovák Evangélikus Egyház Évkönyvében megjelenő püspöki jelentésben, a jugoszláviai egyházakkal való együttműködésről szóló cikkben a következőket olvassuk: „Igyekszünk egyetértésben élni minden egyházzal..., így legfőképpen a hazai evangélikus egyházakkal. De ezek valójában a volt Ágostai Hitvallású Német Evangélikus Keresztyén Egyház Jugoszláviában – maradványai, és a múlt előítéleteivel terheltek, és ez nehézségeket okoz az őszinte együttműködés útján és az esetleges egyesülésben. Úgy tűnik, mintha ez irányban az utóbbi időben kívülről hatni szeretnének ránk, de a mai körülmények között a Jugoszláv Föderatív Népköztársaság Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyházainak egyesüléséről, több oldali belső törekvések ellenére is, véleményem szerint egyelőre szó sem lehet. Ennek előbb meg kell érnie egyes egyházak belsejében. A szlovénoknál pillanatnyilag ebből a szempontból a legnagyobb nehézségekre találunk, de mi, szlovákok is, előbb jól

⁷³ In: Ročenka 1962. 33 old. „Totiž v Juhoslávii máme dnes 4 samostatné ev.-lutheránske cirkvi, a to: ...”

⁷⁴ Lásd a Mellékletben: Levelezések: Konferenz Europaischer Kirchen 15.Juni 1960.

meg kell, hogy gondoljuk, hogy egyházunk népi jellegéről oly könnyen lemondunk-e.”⁷⁵

Ugyanezen a Zsinaton, 1962. július 26-án, Kovačicán, a három szlovák esperesség esperese beszámolt az esperességek szolgálatáról, de az ún. „magyar esperesség” továbbra sincs feltüntetve, egyetlen egy egyházközség, lelkész, de Sostarec szuperintendens sem. Mindez azon egyszerű okból, hogy a Szlovák Evangélikus Egyház illetékes intézményei nem is dönthettek arról, hogy a mi Egyházunk egyesült, vagy csatlakozott volna a Szlovák Evangélikus Egyházhoz. A Szlovák egyház taglétszáma: 52.636.

Struharik püspök Sostarec szuperintendensnek 1962. június 19-én kelt levelében, a Szövetség soronkövetkező ülése előtt a következőket írja: „Amikor írtam Önnek múlt alkalommal, egyházaink egyesítéséről írtam. Hogy ne értsen félre, szükségesnek tartom, visszatérni a dologra. Nem arról van szó, nem is az a fontos, hogy ebben a pillanatban szervezetileg egyesítsük 4 egyházunkat, hogy egy tető alá hozzuk őket egy igazgató domináns püspökség alá. Nem. Legalábbis a mai körülményekben nem. De nem olyan fontos az a jövőre vonatkozóan sem. Én azonban a lelki egyesítésre gondolok, hogy kölcsönösen megismerjük egymást, és nemcsak a lelkesi kar, hanem híveink is, hogy ápoljuk az együvé tartozás tudatát.”⁷⁶

Az LVSZ 1963. július 30. és augusztus 11. között tartotta meg negyedik nagygyűlését Helsinkiben. A nagygyűlésre meghívót kapott

⁷⁵ In: Ročenka 1962. 86,87old. „Ako sa snažíme nažívať v zhode so všetkými cirkvami..., tak najmä s domácimi evanj.a.v. cirkvami. Ale to sú v skutočnosti zbytky byv.Nemeckej evanj.a.v.cirkvi v Juhoslávii a tak zatažené predsudkami z minulosti, a to robí ťažkosti na ceste úprimnejšej spolupráce a event. zjednotenia. Tak sa zdá, akoby sa v tom smere chcelo posledne vplyvať na nás zvonku, ale za dnešných okolností o zjednotení evanj.a.v. vo FLRJ i pri vnútorných snahách viacerých strán, podľa mojej mienky nemože byť nateraz ešte ani reči. To musí najprv vyzrieť vo vnútri jednotlivých cirkví. A u Slovincov momentálne sa naráža v tom ohľade na najväčšie ťažkosti, ale aj my Slováci si to najprv dobre rozmyslíme, či sa národnému rázu svojej cirkvi tak ľahko zriekneme.”

természetesen mind a négy tagegyház Jugoszláviából. A nagygyűlésen az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyházat a Szerb Népköztársaságban – Sostarec Ferenc szuperintendens képviselte. A nagygyűlés IV. szekciójának munkájában, a Weltmissionban vett részt, melynek elnöke R.B.Manikam volt Indiából, titkára R.Pedersen, az LWB képviselőjében Genfből.⁷⁷

Az LVSZ 1966-os archív kivonatában a következő adat szerepel: „1966-os feljegyzéseink szerint Jugoszláviában az LVSZ-nek 4 tagegyháza van. 1966-ban Sostarec – Magyar – Egyházának a taglétszáma 7.000.”⁷⁸

1.2 Az 1967-es esztendő történései:

Az LVSZ hivatalos kimutatása szerint tehát 1966-ban Jugoszláviában négy tagegyháza van. Sostarec szuperintendens 1967 őszén azt írta az LVSZ Európa titkárának, Paul Hansennek, hogy nem érzi jól magát, feleségét kétszer műtötték, ők maguk és az egyház is szűkös anyagiakkal rendelkeznek. Látogatóba hívja Hansent, de még csak nem is céloz az egyesülési tervekre. 1968 márciusában írta utolsó levelét, melyben két kérvényt hagyott jóvá, ösztöndíjakra. Ezeket a leveleket az egyház hivatalos pecsétjével látta el. Ezek után már Sostarectől semmi sem érkezett írásos formában.

Struharik püspök, miután 1967-ben a Lutheránus Egyházak Szövetségének soros elnöke lett, 1967. október 18-án kelt egyszerű levelében értesítette Hansent, hogy a Lutheránus Egyházak Szövetsége összeült, és ő ezen fontos hírt közölte: „a magyar esperesség” telje-

⁷⁶ Lásd a Mellékletben: Levelezések Struharik püspök levele Sostarechez

⁷⁷ In: Offizieller Bericht 583.old. második névsor oszlop

⁷⁸ Lásd a Mellékletben: LWF Archiv - memo 14.Jan.2.000.

sen egyesült a mi egyházunkkal. Az LVSZ megjegyzése: Struhárik „esperességről” beszél, nem „Magyar egyházzal!”⁷⁹

Tájékoztatta továbbá az LVSZ-t arról is, hogy a magyar esperesség esperese Milan Štrba lett. Sostarectól, vagy mástól az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyházból a Szerb Népköztársaságban nem érkezett semmi sem írott formában. Ekkor azonban még élt a nagyon beteg Sostarec szuperintendens, de a bánáti esperes, Konecsny Sándor is.⁸⁰ Ők nem tudtak a dolgokhoz hozzászólni, hiszen nem is tudtak a történetekről, mert azok a háttérben játszódtak le. Erről az ún. teljes egyesülésről, mondani sem kell, nincs dokumentum, hiszen az egyház vezetői egyrészt nem is tudtak róla, más oldalról pedig megállapítást nyert volna a teljes egyesülés módja, illetve szervezeti felépítése, az egységes Szlovák-Magyar Evangélikus Egyház szabályzata, vagy együttműködési feltételei. Ilyen azonban nem volt és soha nem is került elő.

Közben megérkezett a Martin Luther Bund levele az LVSZ-hez és Ziebell/WCC memo-ja is jelenti, hogy az egyesülést úgy kell tekinteni, mint tényt és további kérdések e tárgykörben nincsenek.

Hansen 1967. november 15-én kelt levelében memo-t írt az LVSZ-nek, értesítve őket, hogy „a Magyar egyház megszűnt létezni mint autonóm egyháztest ...az LVSZ tagegyházainak a létszáma eggyel csökkent.”⁸¹ Az LWI 41/1967 (German) száma értesítette olvasóit az egyesülésről. Az LVSZ Membership Committee, összejevetelén, 1968-ban és 1969-ben foglalkozott a tárggyal, **de csak felszínesen(?)**, befejezettnek tekintették az ügyet.

⁷⁹ In: LVSZ archív memo 7.pont „In a letter of October 18, 1967 Struhárik informs Hansen that the Nat.Ctte has met and adds the important news „das sich das „Magyarische Seniorat völlig mit unserer Kirche geeinigt hat.”

⁸⁰ A szerző megjegyzése

⁸¹ In: LVSZ archív memo: 8.pont On November 15, 1967, Hansen wrote a memo to LWF staff informing them that the Hungarian church „has ceased to exist as an autonomous church body....the number of LWF member churches has decreased by one.”

Ez a hozzáállás a történelmi tények semmibevétele, jogérvényes dokumentum, és minden jogalap nélküli állásfoglalás (Struharik püspök téves információja). Egyházi hatóság részéről világias politikai módszer alkalmazása, amellyel célt akar érni az általa kieroletett, de meg nem valósítható egységes Evangélikus Egyház létrehozása céljából Jugoszlávia területén.

Sajnálatos tény, hogy Struharik püspök a hazai vallásügyi szervezetet is értesítette az egyesülről, akik az LVSZ-hez hasonlóan egyházunkat úgymond: „félretették”.

1968 tavaszán tartották Budapesten a kisebbségi egyházak konferenciáját, melyre Sostarec is meghívót kapott. Struharik, mivel tudta, hogy a beteg Sostarec szuperintendens nem tud elmenni, értesítette Hansent, hogy a konferencián Štrba fog részt venni. Štrba azonban válaszolt Hansennek, hogy az ő részvételét törölje, személyes okok miatt: „még nem érzem magam itt úgy, mint egy esperes...” Végül Štrba mégis részt vett a budapesti konferencián, de, mint a szlovák delegáció tagja. (LVSZ memo)

Hansen titkár a továbbiakban már nem járt Szabadkán.

„Struharik püspök 1970. márciusában, Hansennek címzett levelében írja: „nincs több elválasztás, a legjobb harmónia uralkodik a jugoszláviai lutheránusok egyesítésében”.⁸²

Az LVSZ csodálkozásának adott hangot, hogy magyar részről a továbbiakban nem történt írásbeli megjegyzés sem a státust, sem az egyesítést illetően. Más kérdés, hogy az LVSZ miért nem érdeklődött utána, hogy dokumentumok nélkül hogyan jöhetett létre egyesülés, és nem kérdezték meg, hogy a „közös egyház” milyen jogi alapokon fog működni. Maga az LVSZ archívumi kivontának készítője magánjellegrű megjegyzést tesz: - Remélem, ma már más a gya-

⁸² In: LVSZ archív Memo 12. pont: A letter from Struharik to Hansen in March 1970 says: „keine Trennung mehr, es heerscht die beste Harmonie zur Vereinigung jugoslawischer Lutheraner.”

korlat, legalább két aláírás szükséges ahhoz, hogy az egyházegyesülést ténynek fogadják el. – (LVSZ memo). Egyetlen ceruzavonással kitöröltek tehát 7.000 lelket, hiszen láthatták a továbbiakban, hogy a Szlovák Evangélikus Egyház taglétszáma nem növekedett meg, nem jegyzett új esperességet, a magyar egyházközségek névjegyzéke nem szerepel, sem a szlovák zsinatokon, sem az Évkönyvben, sem a lelkészi naplóknak. Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyházat Szerbiában - Vajdaságban egyszerűen félretették és elfelejtették.

Komoly betegsége után Sostarec szuperintendens 1971-ben meghalt. Egyháza óriási részvét mellett kísérte utolsó földi útjára a feltámadás reménységében azt a szuperintendenset, akire nyugodt szívvel lehet mondani, hogy életét áldozta egyházáért.

1972-ben meghalt a bánáti esperes, Konecsny Sándor is.

2. AZ ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ EVANGÉLIKUS KERESZTYÉN EGYHÁZ SZERBIÁBAN - VAJDASÁGBAN SZOLGÁLATA AZ 1958 UTÁNI IDŐSZAKBAN:

Az egyházközségek nem tudtak arról, hogy ők ún. "magyar esperesség" lettek, hiszen névleges esperesüket, Štrbát, nem is ismerték, aki egy év múlva meg is halt.

Felvetődik a kérdés – ki volt a következő „magyar” esperes? Nem volt senki sem hosszú évekig.

2.1 A lelki élet megszervezése:

Az egyházközségek lelki vezetők nélkül maradtak. Ezek után úgy próbálták megszervezni egyházi életüket, hogy az eddig is szolgáló diakónusok szolgálatát vették igénybe a rendszeres felolvasásos

istentiszteleteken. A keresztelesek, szentségek kiszolgáltatását, egyéb szolgálatokat pedig a testvéri Református Keresztyén Egyház lelkészi karától kértek, akik a magyar evangélikus Agenda alapján végezték a szolgálatokat. Így Szabadkán hosszú évekig Póth Lajos református lelkész szolgált rendszeresen minden vasárnap. Nagybecskerekén, Versecen és Fehértemplomon Lapis Károly, református lelkész, halála után pedig Marton Károly református esperes-lelkész gondozza az evangélikus híveket a mai napig. Verbászon és Ó-Becsén Röhrig Gyula, halála után pedig Ó-Becsén Tóth Lajos református lelkész szolgál a református és az evangélikus hívek között. Kikindán pedig Botka József, római katolikus plébános végezte a gyülekezeti lelkészi szolgálatot az evangélikus Agenda szerint.

A Szlovák Evangélikus Egyház egyetlen lelkésze, esperese vagy püspöke sem járt sohasem a magyar vagy németajkú egyházközségekben, nem is szolgált ott, hiszen egy sem beszélte a nyelvet. Nem hívták a magyar egyházközségek képviselőit sem a konferenciákra, sem a zsinatra. Félretették őket.

Az egyház Ura azonban az 1971 és 72-es években teológusokat hívott el. Lelki vezetés hiányában a Lutheránus Egyházak Szövetségének akkori elnöke, éppen Juraj Struharik püspök adta meg az ajánlást, a Jugoszláviai Lutheránus Egyházak Szövetsége Szabályzatának 9.§ 1. és 2. pontja értelmében, de csak azzal a feltétellel, hogy Bratislavában lehet teológiai tanulmányokat folytatni, mert az LVSZ ott biztosít tanulmányi ösztöndíjat. Ezért kellett a magyaroknak is szlovák nyelven tanulniuk. A tanulmányok elvégzése után mindkét lelkész házastársával tért haza.

Így kezdődött el az egyház életében egy új fejezet.

A visszatérőket a Szövetség elnöke úgy informálta, hogy ők az ún. „Magyar Esperességbe” tartoznak. Ennek az esperességnek Karol

Chalupka, kovačicai lelkész az esperese, ő a „magyar” esperes. Hogy ki és mikor választotta meg, nem tudjuk, valószínű, hogy Struharik püspök nevezte ki a végzett teológusok hazajövetele előtt. Az ún. „magyar esperes” magyar egyházközségekben soha nem szolgált. Esperességi közgyűléseket nem hívott össze, jegyzőkönyvek „szolgálati éveiből” nincsenek, de pénztárnoki könyvek, vagy más dokumentumok sem. A gyülekezetek világi vezetői pedig úgy informálták a hazaérkezett fiatal lelkészeket, hogy ők nem tudnak semmiféle magyar esperességről, hanem az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyházzal Szerbiában-Vajdaságban, amelynek két egyházmegyéje van⁸³, bácskai(szabadkai) és bánáti(kikindai). A kérdésre, hol vannak az erről szóló dokumentumok? – Szabadkán és Kikindán a világi vezetők érezhetően nem mertek nyilatkozni, mert tartottak Struharik püspöktől, aki élt is az államhatalmi szerveknél elért hatalmával.

Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában - Vajdaságban létezését bizonyító dokumentumok, levelezések, az Alkotmány és Szabályrendeletek „rejtekhelyekről” kerültek elő a kutató munka során. Ami azt a feltevést igazolja, miszerint Sostarec szuperintendens előre sejtette a halála utáni történéseket⁸⁴.

2.2 Az anyagi támogatás kérdése:

A Szlovák Evangélikus Egyház ezekben az években elért eredményeiről Dr.Andrej Beredi püspök 1996. június 27-én Stara Pazován elmondott ünnepi referátumából olvashatunk, melyet a

⁸³ Lásd a Mellékletben a pecsét-lenyomatokat

⁸⁴ A szerző megjegyzése a hívekkal való beszélgetések alapján

Szlovák Evangélikus Egyház önállósulásának 75.évfordulója alkalmából mondott el: „Mára majdnem minden gyülekezetünkben új egyházi épületeink vannak: Kysáçon, felépítve 1972-ben, Jánošíkon 1978, Kulpín 1983, Pivnica 1984, Selenča 1985, Padina 1985, Hajdušica 1986 (parókia és imaház is), Silbaš 1987, Boljevci 1989, Bajša 1989, Savino Selo 1989, Lúg 1990, Erdevík 1995. A Bački Petrovac-i gyülekezet monumentális egyházi épülete befejezés előtt áll. Ezen kívül a Vojlovica-i, Stara Pazovai és Bačka Palanka-i gyülekezetek is jelentős segélyeket kaptak új egyházi épületek megépítésére. Az 1986. évben felépült két imaház is, Solanyban és Asanján, és fel lettek szentelve. Ezen kívül több templomunk generális felújítása megtörtént és több harang villamosítva lett.”⁸⁵

A magyar egyházközségekben sehol sem épült egyetlen parókia, egy sem lett megjavítva, templomaink, melyeket nagy harcok árán kaptunk vissza az államosítás után, romos állapotban vannak.

Dolinszky Árpád, aki 1978-ban Jugoszláviába letelepedve, mint kúlai és kikindai lelkész szolgált, 1980-ban felvette a jugoszláv állampolgárságot. Egyházunk világi elnöksége esperessé választotta meg, mely funkció egyelőre egyházunk életének megszervezését jelentette a két egyházmegyében.

A választásról Struharik püspököt, mint a Szövetség elnökét értesítették, de az esperesi tisztségébe történő beiktatása nem történt meg. A megválasztott esperes tehát az egyházi élet újrászervezésének vezetője volt, anyagi támogatás teljes hiányában. Az esperes a gyülekezeti levéltárakban végzett kutató munka eredményeként, több olyan dokumentumot talált (levelezéseket), amelyek által előkerültek egy Szerbia-Vajdaságban működő Evangélikus Keresztyén

⁸⁵ In: Evanjelický Hlásnik, 1996.jún. Jubilejné číslo, 48-51 old.

Egyházra utaló bizonyítékok, melynek egyházkerületi székhelye Szabadkán volt. Ezek után a kutató munka még intenzívebben folyt. Struharik püspök halála után (1993. július 9.) a hívek beszélni kezdtek arról, hogy a mi egyházunk nem esperesség, hiszen sohasem volt az. A tények feltárása azonban korátsem volt egyszerű feladat. Csak lassan, mozaikszerűen kezdtek egymáshoz illeszkedni a múlt történései, hiányos dokumentumok alapján. Felmerült a kérdés, hová lettek a hiányzó dokumentumok?

A hívek tudósítása szerint a szabadkai szuperintendensi és a kikindai esperesi hivatal csaknem teljes archívumát Struharik püspök még Sostarec szuperintendens és Konecsny esperes halála után elvitte, azzal a magyarázattal, hogy azok birtokában tovább vezesse az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyházat Szerbiában - Vajdaságban, mint a Jugoszláviai Lutheránus Egyházak Szövetségének soros elnöke. Azonban a dokumentumok soha többet nem is kerültek elő. A kutató munka végül is 1997 végére fejeződött be, ha nem is végérvényesen.

Időközben a kilenvenes évek elején Újvidéken magalakult az Ökumenikus Szeretetszolgálat, mely elsődleges feladatának tekintette a súlyos gazdasági helyzetben élők megsegítését. A nyomorúságos időket az a tény is bemutatja, hogy egy kenyér ára ekkor kettő milliárd dinár volt, ami egy havi átlagnyugdíjnak felelt meg. A Szeretetszolgálatot a Szlovák Evangélikus Egyház, a Református Keresztyén Egyház, az Evangélikus Methodista Egyház alapították meg. Ezekben az években hatalmas mennyiségű élelmiszer és gyógyszer szállítmány érkezett folyamatosan, amit a tagegyházak egymás között elosztottak, beleszámítva a szükségét szenvedőket, a Vajdaságban élő többi nemzetiségből is, és a balkáni háború menekültjeit. Csak a vajdasági magyar és német evangélikus gyülekezeteket hagyták ki, mert azok a szlovák püspök

szerint, mint egy ún. Magyar Esperesség gyülekezetei a Szlovák Evangélikus Egyházhoz tartoznak.

Az Újvidéki Ökumenikus Szeretetszolgálat megalakulása óta 10 éven keresztül tartották egyházunkat a szlovák egyház püspökei ebben az ún. „üres járatban”, az anyagi támogatásokat illetően.

Lényegében részünkről ekkor indult meg a kutatás erőteljesebben, ti. – hogy mikor is alakult meg a szlovák püspökök által bejelentett ún. „Magyar esperesség”, és milyen jogokkal? Ezek után derült fény arra, hogy ez az esperesség sohasem alakult meg, az egyesülés sem történhetett meg, mert a mellett, hogy nincs róla írásos dokumentum, az egyesülés kidolgozott feltételei, de jogi alapjai sem léteznek. Tehát egyházunkat egyszerűen félretették, jogfosztottá tették, úgy a Szlovák Evangélikus Egyház, mint az LVSZ.

3. AZ ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ EVANGÉLIKUS KERESZTYÉN EGYHÁZ SZERBIÁBAN-VAJDASÁGBAN STÁTUSÁNAK HELYREÁLLÍTÁSÁRA IRÁNYULÓ TÖREKVÉSEK

3.1 A Szerb Köztársaságban:

A feltárt tények, történelmi dokumentumok alapján megállapítást nyert, hogy *egyházpolitikai malverzáció* történt, ami után 1998. május 17-én Szabadkán egyházunk egyházmegújító zsinatot tartott az 1930-ban Újverbászon hozott, majd 1955-ben megújított Alkotmány értelmében. Ez egyben Alkotmányozó zsinat is volt,

amely a politikai változások értelmében az Alkotmányt felújította és életbe léptette. A Zsinat megállapítja és kimondja az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház jogfolytonosságát Szerbiában-Vajdaságban⁸⁶. Az Alkotmány értelmében a zsinat Dolinszky Árpád személyében megválasztotta szuperintendensét, zsinati világi elnökét és a Zsinati Tanácsot. A szuperintendenset november 7-én, Szabadkán ünnepi istentisztelet keretében iktatta hivatalába D.Dr.Harmati Béla, a Magyarországi Evangélikus Egyház püspök-elnöke, azután, hogy személyesen is leellenőrizte a történelmi tények hitelességét az LVSZ-nél Genfben. Az ünnepi szertartáson részt vett Mózes Árpád, erdélyi, valamint Szalay Tamás magyarországi táborigazgató püspök és számos külföldi, és belföldi vendég, továbbá a jugoszláviai történelmi egyházak püspökei.

Az egyházmegújítást az államhatalmi szervek is elismerték.

A Szerb Köztársaság Köztársasági Statisztikai Hivatala Beograd, 2001. április 25-i keltezéssel kimutatja, hogy az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában-Vajdaságban, két esperességében működik: az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Esperesség Bácskában és az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Esperesség Bánátban. Az egyház hivatalos törzsszáma is meg lett állapítva.

A Szerb Köztársaság Vallásügyi Minisztériuma Beograd, 2002. március 14-i keltezéssel, Prof.Dr.Vojislav Milovanović vallásügyi miniszter aláírásával ellátva bizonylatot ad ki: „Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyháznak jogi státusa van folytonossággal, mellyel bizonyos egyházak rendelkeztek a Jugoszláv Királyságban az „Evangélikus Keresztyén Egyházakról és a Reformá-

⁸⁶ In: Jegyzőkönyv az Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház 1998. május 17-én 15:00 órai kezdettel Szabadkán megtartott Zsinatáról, 1. old.

tus Keresztyén Egyházzal szülő külön törvény alapján, a Jugoszláv Királyságban, 1930. április 16-tól.”⁸⁷

2001.július 27.-én, Beogradban, a Szerb Köztársaság Törvényhozó Testületének kormányrendelete, mely a Hivatalos Lapban jelent meg, megállapítja, mely egyházak az államilag elismert vallási közösségek és melyek jogosultak a hitoktatásra: „Tradicionális egyházak és vallási közösségek: Szerb Pravoszláv Egyház, Iszlám Közösség, Katolikus Egyház, Ágostai Hitvallású Szlovák Evangélikus Egyház, Zsidó Közösség, Református Keresztyén Egyház és az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház.”⁸⁸

A Szlovák Evangélikus Egyház az ún. Magyar esperességet 1997-ben, majd negyven év után említi meg újra, mégpedig a következő összefüggésben: „Ami a magyar esperességet illeti, még mindig nem nyilatkoztak, hogy csatlakoznak-e egyházunkhoz, úgy, mint egyik a mi esperességeink közül, vagy nem. Néhány alkalommal Dolinszky Árpád esperes fel lett szólítva, hogy tudassa álláspontjukat, de eddig nem kaptunk választ. Most egyházunk vezetősége meghívást kapott az LVSZ Európa titkárától, Dr.Görög Tibortól, egy budapesti találkozóra, ahol ebben az ügyben határozatot kell hozni. A zsinatig ezt meg kell oldani.”⁸⁹

Dr.Görög Tibor hosszú évekig tevékenykedett az LVSZ-ben, mint annak Európa titkára, és hivatalánál fogva számos alkalommal kereste fel Novi Sad-on a Szlovák Evangélikus Egyházat, annak vezetőségét és egyházközsegeit. Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában - Vajdaságban viszont sajnálattal

⁸⁷ Lásd a Mellékletben: A Szerb Köztársaság Vallásügyi Minisztériuma Beograd, 2002. március 14

⁸⁸ Lásd a Mellékletben: 2001.július 27.-én, Beograd, a Szerb Köztársaság Törvényhozó Testületének kormányrendelete

⁸⁹ In: Ročenka 1997. 137.old. „Čo sa tyka madarského seniorátu, ešte vždy sa neohlásili, či sa pripoja k našej cirkvi, ako jeden z našich seniorátov, alebo nie. Pár razy bol p. senior Arpád Dolinsky vyzvaný, aby povedal ich stanovisko, zatiaľ sme odpoveď nedostali. Teraz vedenie našej cirkvi dostalo pozvanie od tajomníka SLZ pre Európu, Dr.Tibora Göröga na stretnutie do Budapešti, kde sa majú ohladom tejto veci dohodnúť. Do Synody to musí byť vyriešené.” 137.old. 4.bek.

nyugtázta, hogy sem székhelyére, Szabadkára, sem más egyházközségébe nem látogatott el egyetlen egy alkalommal sem.

A Szlovák Evangélikus Egyház 1999. augusztus 26-án Novi Sadon zsinatot tartott. A zsinati jegyzőkönyvben, majd az 1999-es Évkönyvben a korábbi, (1997 fentebb közölt kijelentéssel) teljesen ellentétes megállapítás látott napvilágot: „...Dolinszky Árpád volt magyar esperes kilépett egyházunk szövetségéből, és új, önálló Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyházat alapított Szerbiában. Nekünk többé semmi közünk hozzá...”⁹⁰

2001.június 28-án, a Szlovák Evangélikus Egyház Novi Sadon megtartott zsinatán Ján Valent püspök a következőket nyilatkozta: „Nem jó, hogy a lutheránus egyház különválik. Emögött áll Európa, de mi is. Genfben tudni akarják a mi egyházunk hivatalos álláspontját, hogy egyek akarunk-e maradni, együtt a magyar esperességgel, ahogy korábban is volt? A zsinat ezzel egyezik!”⁹¹

3.2 A Lutheránus Világszövetségben:

Az egyházmegújító Zsinat után az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában - Vajdaságban vezetősége, hivatalos levéllel, az egyháztörténelmi dokumentumok mellékelésével fordult az LVSZ-hez, melyben az egyház LVSZ tagságának megújítását és a jogfolytonosság megállapítását kérte.

Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában-Vajdaságban saját tagságát a Lutheránus Világszövetségben soha-

⁹⁰ In: Ročenka: 1999. «...Arpád Dolinszky, byvaly madarsky senior, vystúpil zo zväzku našej cirkvi a vytvoril novú, samostatnú Evanjelickú krestanskú a.v. cirkev v Srbsku. My s ním nemáme viac nič...» 137.old.3.bek.

⁹¹ In: Ročenka: 2001. «Nie je dobré, aby sa luteránska cirkev delila. Za tým stojí Európa, ale aj my. V Ženeve chcú vedieť oficiálnu mienku našej cirkvi, či chceme ostat jedno, spolu s madarskym seniorátom, ako bolo prv? Synoda súhlasí.» 186.old. 2.bek.

sem mondta fel. „Más” mondatta le az LVSZ-szel a tagságot. Mint már kiderült, *egyházpolitikai malverzáció* történt.

Dr.Olli-Pekka Lassila, az LVSZ Európa titkára 1998.március 30-án írt válaszlevelében ez áll: „Kedves Dolinszky testvérem, ahogy azt ön is tudja, és ahogy maga is bemutatta levelében, kérnünk kell az Urat, sok bátorító fejlődésért az európai egyházakban, különösképpen a volt kelet-európai egyházakban. Ugyanakkor, észrevettük, hogy új tagolódások vannak sok országban nemzeti-etnikai feszültséggel. Az LVSZ vezető alapelve és célja: a közösségek előrébbvittele és védelme, a *communio* a tagedyházak és egyházközségeik között, tekintettel az ökumenikus környezetben élő lutheránusokra. Ma az LVSZ-nek egy tagedyháza van Jugoszláviában, és ezen a tagedyházon keresztül szándékozunk a Magyar Esperességet támogatni a Vajdaságban. Készek vagyunk párbeszédet folytatni Önnel és Valent püspökkel a Magyar Esperesség speciális igényeiről.”⁹²

Természetesen az LVSZ egyetlen jugoszláviai – Szlovák Evangélikus - tagedyházán keresztül érkező támogatás sohasem érkezett meg Egyházunkhoz.

Ishmael Noko főtitkár 1999. december 14-én kelt levelében köszönetet mond az átfogó kutatásért, és megígéri, hogy áttanulmányozza azt. Később, 2000. június 29-én kelt levelében sajnálatát fejezi ki, hogy noha az LVSZ Végrehajtó Bizottsága Turku-ban összeült, sajnós ügyünknek, idő hiányában nem tudtak kellő figyelmet fordítani. Majd a következő alkalommal, a novemberi ülésen ezt megteszik.

Egyházunk zsinati tanácsa újabb Kérelemmel fordult az LVSZ-hez, Dr.Ishamael Noko főtitkárhoz: „Az Ágostai Hitvallású Evanglikus Keresztyén Egyház Szerbiában-Vajdaságban Zsinati Tanácsa rendkívüli gyűlésének Kérérelme:

Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában - Vajdaságban évtizedek óta magárahagyatottan, jogfosztottan él. Ügyének tisztázása érdekében a világ lutheranizmusának képviselőjéhez, az LVSZ-hez fordult bizalommal. Összes hiteles dokumentumait bemutatta, személyes meghallgatáson vett részt. Hosszú ideig várta a Végrehajtó Bizottság Turku-i ülését, bízva, hogy egyházunk visszanyeri ellopott jogosságát és méltóságát.

A világ evangélikus Missziója őserdőkbe, elhagyatott helyekre megy, az „egy” megkereséséért, üdvösségéért. Úgy gondoljuk, Európa szívében egy kis egyháznak joga van az élethez, mint volt 1967-ig.

Jelenlegi helyzetünkben a jogfosztottság lehetetlenné teszi minden külföldi segítség hozzánk való eljutását, a Vallásügyi Minisztériumban ügyeink intézését, mindennemű pénzügyek intézését az állami bankokban.

Kérjük, az LVSZ biztosítsa az Egyházunk élethez való jogát, állítsa vissza elrabolt jogfolytonosságát. Aláírók: a zsinati tanács tagjai.⁹³ 2000 áprilisában Budapesten újabb személyes megbeszélésre is sor került, az LVSZ képviselői, Dr.Olli-Pekka Lassila, Dr.Péri Rasolondraibe, a Szlovák Evangélikus Egyház Jugoszláviában, püspöke, Ján Valent és az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában-Vajdaságban szuperintendense, Dolinszky Árpád között, ahol a történelmi tényeket ugyan tudomásul vették az LVSZ képviselői, de közölték az LVSZ nézetét, mely szerint az LVSZ továbbra is kitart abban, hogy előre kell lépni, és ezt csak együttesen lehet.

⁹² Lásd a Mellékletben: Levelezések, 1998.március 30

⁹³ Lásd a Mellékletben: Levelezések: A Zsinat levele az LVSZ-hez

2001.februárjában újabb megbeszélések következtek Szabadkán és Novi Sadon. A megbeszélések alkalmával Dr.Lassila kérte, hogy a Szlovák Evangélikus Egyház mutassa be az 1967-ben létrejött egyesülés dokumentumait. Valent püspök azt mondta, hogy **nincs ilyen**. Amennyiben azonban a magyarok ki szeretnének válni a Szlovák Evangélikus Egyházból, ő nem áll az útjukba.⁹⁴

Dr.Ishmael Noko főtitkár 2001.július 2-án kelt levelében közli, hogy az LVSZ tanácsa, gyűlése az egyedüli testület, mely a kérdéses ügyben döntést hozhat. Ha a döntést nem tudja meghozni 2002.szeptemberében, az ügy 2003-ra az LVSZ nagygyűlésére tolódik.

Közben az új Európa-titkár, Andreas Wöhle is látogatást tett Szabadkán, ugyancsak az egyesülést erőltetve, de eredmény nélkül, mert Egyházunk Zsinati Tanácsa a következők mellett állt ki:

Az együttműködés a keresztyén egyházak között valóban dicséretes dolog, evangélikus egyházak között pedig Isten dicsőségére szolgál. Az együttműködés, vagy egyesítés azonban nem úgy történik, hogy az egyik felet megfosszuk jogi státusától, és a másiknak rendeljük alá.

4. AZ ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ EVANGÉLIKUS KERESZTYÉN EGYHÁZ SZERBIÁBAN-VAJDASÁGBAN JOGFOSZTOTTSÁGÁNAK KÖVETKEZMÉNYEI

Ahogy maga az LVSZ, úgy a Szlovák Evangélikus Egyház püspökei is külföldön minden segélyszervezetnek a tudomására hozták,

⁹⁴ Lassila útleírása: During the discussions Bishop Valent, responding to our inquiry, indicated that no document about the merger of the ECCAC into the SECAC was found in the archives of the SECAC church.

- If the "Hungarians" wish to remove themselves from SECAC, however, the Bishop would not stand in their way."

hogy Jugoszláviában csak egy evangélikus egyház van, ez a Szlovák Evangélikus Egyház. Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában-Vajdaságban egyházmegújító zsinata után, a Szlovák Evangélikus Egyház püspöke, Ján Valentévinformációk tömegével látta el az egész lutheránus világot.

4.1 A Gustav-Adolf Werk magatartása:

Egyházunk a Református Keresztyén Egyházzal közösen a segélyszervezethez fordult, hogy a sürgősen megjavításra szoruló óbecsei templom tatarozására támogatást kérjen. A kérvényt elutasították. Azután gépkocsivásárlás igényével fordult egyházunk a GAW-hoz, hiszen a gyülekezetek látogatásához, magához a szolgálathoz erre nagy szükség van. Dieter Brandes főtitkártól a következő válasz érkezett: „Lehet, hogy 2002.április 18-án kelt írásomban nem hangsúlyoztam ki eléggé. Magától értetődő, mi nem írjuk elő a két lutheránus egyháznak Szerbiában-Vajdaságban, hogy újra egy egységes egyházat kell alapítaniuk. Egy általam kirajzolt alapelvünk van, hogy az egy vallású egyházak ugyanabban az országban alapvetően nem lesznek általunk duplán támogatva. – ha az önök két lutheránus egyháza valamilyen egységes formában tud kérelmet benyújtani, akkor ez egy járható út lehetne.”⁹⁵

A GAW Projektkatalog 2003 című kiadványában egyházunkról a következőket írják: „Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház kb.1.000 taglétszámú. Szuperintendense Árpád Dolinszky. Címe: Ul. Braće Radića 17, 24000 Subotica, Szerbia-Montenegro, Bácskai és Bánáti esperesség.

⁹⁵ Lásd a Mellékletben: Levelezések: GAW levele, Dieter Brandes főtitkár, 2002.július 17.

Sok személyes és tartalmi nézeteltérés után öt magyarul beszélő egyházközség Vajdaságban, melyek eddig az Ágostai Hitvallású Szlovák Evangélikus Egyház keretében Bácskában és Bánátban egy saját esperességet építettek, 2001.áprilisában mint Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában-Vajdaságban államilag bejegyeztették magukat. Már 1998.október 7-én Mag-Árpád Dolinszky lelkész D.Dr.Harmati Béla püspök által, Budapest, ennek az egyháznak a szuperintendensévé lett beiktatva.”⁹⁶

Ha az említett Projektkatalog 2003 179. oldalára lapozunk, a Szlovák Evangélikus Egyházzal szülő cikk záró részében az idézett szöveget szó szerint megtaláljuk. Az információ tehát „szlovák szerzőtől” származik.

A cikk közli azt is, hogy a GAW nem folyósít az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyháznak Szerbiában-Vajdaságban semmilyen támogatást, de a Szlovák Evangélikus Egyház tetemes támogatásának összege fel van tüntetve.

4.2 A Martin Luther Bund:

A szervezet lapja a Lutherische Dienst lekötölte Ján Valent püspök MLB-nek küldött térképét, melyen a Vajdaságban levő evangélikus egyházközségek találhatóak. Ezen a térképen feltüntette az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában-Vajdaságban

⁹⁶ In: Projektkatalog 2003 Gustav-Adolf-Werk e.V.Diasporawerk 180.old. 1.Bek. „Evangelische Christliche Kirche A.B. mit ca.1.000 Gemeindegliedern Nach vielen persönlichen und inhaltlichen Differenzen haben sich fünf ungarischsprachige Gemeinden in der Vojvodina, die bisher innerhalb der Slowakischen Evangelischen Kirche A.B. im Banat und in der Bačka ein eigenes Seniorat bildet, im April 2001 als Evangelische Christliche Kirche A.B. in Serbien-Vojvodina staatlich registrieren lassen. Bereits am

egyházközségeinek egy részét is, de úgy mint a Szlovák Evangélikus Egyházhoz tartozókat. Maga a szerkesztőség észrevételezi, hogy tudomásuk szerint Szabadka, Horgos, Kúla és Kikinda magyarajkú gyülekezetek, Cservenka és Verbász magyar és németajkú, Bajsa magyar és szlovákajkú gyülekezetek⁹⁷. Természetesen a kimutatás még így sem fedti a valós helyzetet.

A Martin-Luther-Bund főtitkára Dr.Rainer Stahl személyes látogatása alkalmával egyházunk vezetőségénél, az államhatalmi szerveknél és az egyházközségeinkben, meggyőződve a valós helyzetről gyülekezeteink támogatását tűzte ki célul.

4.3 A Magyarországi Evangélikus Egyház:

D.Szebik Imre a Magyarországi Evangélikus Egyház püspök-elnöke *Tanúságtétel* című könyvében, a *Rövid áttekintés a közép-kelet európai egyházakról* című cikkben írja: „Az egykori Jugoszlávia területén a Vajdaságban 50 ezer az evangélikusok száma, kétszer ennyi református él még itt. Horvátországban és Szlovéniában együtt mintegy 30 ezer protestáns található, részben magyar ajkúak.”⁹⁸

A Szlovák Evangélikus egyház 2001. június 28-án megtartott zsinatának jegyzőkönyvében – Évkönyv, 176. old. – Statisztikai adatok cím alatt ez olvasható: „Egyházunk 49.472 lelket számlál”⁹⁹. Ebben az értelemben a Vajdaságban 528 nem szlovák evangélikus élne?

7.Oktober 1998 ist Pfarrer Mag. Árpád Dolinszky von Bischof D.Dr.Béla Harmati, Budapest, zum Superintendenten dieser Kirche eingeführt worden.“

⁹⁷ Lásd a Mellékletben A két Evangélikus Egyház Gyülekezeteinek eloszlása a Vajdaságban

⁹⁸ In: Szebik Imre: *Tanúságtétel*, 224.old. 3. bekezdés

⁹⁹ In: Ročenka, 2001, 176. old. – Naša cirkev počíta 49.472 duší.

5. EGYHÁZUNK SZOLGÁLATA NAPJAINKBAN

A rendszeres vasárnapi, és ünnepnap isteniszteleteket két lelkész, két állandó jelleggel beszolgáló református lelkész és több diakónus végzi. Mivel a szolgálat eléggé kiterjedt, vannak egyházközségek, ahova csak havonta egy alkalommal jut el az evangélium öröme. Egyházunknak két teológus hallgatója van.

Evangélikus hitoktatást úgy az egyházban mint állami, elemi és közép iskolákban végzünk. Rendszeresen van konfirmáció oktatás is, és hagyományosan Pünkösöd ünnepén a konfirmáció. A Bibliaórák közkedveltek. Vasárnapi iskola foglalkozás is van.

A Nőegyleti munka többértű:

- kézimunkakörök, amelyek ajándékkészítéssel foglalkoznak, megrendezik a karácsonyi vásárokat, melyek bevételéből karitatív munkát fejtenek ki.
- egyházunkban két női énekkar működik.
- idősekkel, betegekkel való foglalkozás, az Újvidéki Ökumenikus Szeretetszolgálat támogatásával heti egy alkalommal ingyenes vérnyomás, és vércukorszint mérés minden érdeklődő számára
- szeretetvendégségek, vendégségek és más gyakorlati szervezés.

Egyházunknak aktív Evangélikus Keresztyén Ifjúsági Egyesülete van. Munkáját a gyermekek és az ifjúság között fejti ki. Megszervezi az összes gyermekműsorokat, gyermekkarácsonyt, nyári katekizációs táborokat, ifjúsági találkozókat, ifjúsági színjátszó csoportot.

Vajdaságszerte több állami rádióban közvetítik heti rendszerességgel az evangélikus rádióműsorunkat magyar és német nyelven.

Egyházunk aktív résztvevője az ökumenikus kapcsolatoknak. A Református Keresztyén Egyházzal testvéri jó viszonyt ápol. Református lelkészek szolgálnak évtizedek óta egyes egyházközseinkben. A katolikus egyházzal évek óta rendszeresen együtt tartjuk az Ökumenikus Imanyolcadot. Idén, 1918 óta első alkalommal szolgált együtt evangélikus templomunkban, Szabadkán, a katolikus érsek Belgrádból a Szerb Pravoszláv Egyház bácskai püspökével.

Jó kapcsolatokat építettünk ki az államhatmi szervekkel is. Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában - Vajdaságban szuperintendense a belgrádi kormány Vallásügyi Tanácsának tagja, a Magyar Nemzeti Tanács vallásügyi osztályának vezetője. A városi önkormányzatok, valamint a Tartomány szerény anyagi támogatásban részesítenek, az állam által elimsert minden egyházat és vallási közösséget, köztük a miénket is.

A legnagyobb nehézséget az óriási lelkészhiány, továbbá az anyagi támogatás hiánya jelenti. A Budapesti Hittudományi Egyetemen egyik teológusunk, aki hazatérve Kikindán kezdte meg szolgálatát, de kérvényezte Magyarországra való távozásának jóváhagyását, házasságkötés céljából¹⁰⁰.

Mihelyt egyházunk jobb anyagi támogatásban részesülne, meg tudná javítani épületeit, és lelkészeket állíthatna szolgálatba. Nagy missziós tevékenységre lenne szükség, mert a múlt megtette hatását. Vajdaságban még mindig több, mint 300.000 magyar él, amelynek nagy százaléka nem tartozik egyetlen felekezethez sem. Ebben látjuk a misszió lehetőségét, de anyagiak hiányában a feladat megvalósítása nehézkes, és ezért hátrányos helyzetben vagyunk más felekezetek missziós tevékenységével szemben.

Ilyen körülmények között végzi evangéliumi szolgálatát az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában-Vajdaságban, az Egyház Urának áldásával, a Vallásügyi Minisztérium és az Önkormányzatok szerény anyagi támogatásával. A kutatások és dokumentumok legitimálták Egyházunkat, úgy a Szerb Köztársaság Törvényhozó Testületei előtt, mint azon Önkormányzatok előtt, melyeknek területén szolgálatainkat végezzük.

Nem érezzük, hogy ki vagyunk törölve az evangélikus egységből! Az eluralkodott egyházpolitika következtében a történelem évtizedei elhomályosították Egyházunk történelmét, de véglegesen nem törölhették ki. A történelmi dokumentumok előkerültével úgy érezzük, meghátráltak a létezésünket tagadó törekvések. Végül is Egyházunk hivatalosan a mai napig sem kapott sem szóbeli sem pedig írásbeli értesítést, LVSZ tagságának törléséről.

6. SUMMÁS ÁTTEKINTÉSE EGYHÁZUNK SIKERTELEN NEGÁCIÓS TÖRTÉNÉSEINEK:

<p><u>A SZLOVÁK EVANGÉLIKUS EGYHÁZ:</u></p>	<p><u>AZ ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ EVANGÉLIKUS KERESZTYÉN EGYHÁZ SZERBIÁBAN – VAJDASÁGBAN (MEGJEGYZÉSEK):</u></p>
<p><u>1958:</u></p>	

¹⁰⁰ Lásd a Mellékletben: Makán Hargita kérvénye.

<p>zsinata megállapítja:</p> <p>-„Jugoszláviában 4 önálló evangélikus egyház van.”</p>	
<p>-Az Ágostai Hitvallású Magyar Evangélikus Esperesség csatlakozott hozzánk</p>	<ul style="list-style-type: none"> - az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház zsinatának határozata nélkül, (önmagát nem változtatta esperességgé) - a csatlakozást nem szavazta meg - az egyesülés feltételei és a szervezeti felépítés nincs megállapítva
<p>-püspöki javaslatra Jegyzőkönyvbe kell vételezni „A magyar Ágostai Hitvallású evangélikus Esperesség egyházunkhoz való csatlakozását, Szerbiában.”</p> <p>Megszületett a „magyar esperesség”, de csak a zsinati jegyzőkönyvben</p> <p>- dokumentum nélkül</p>	<ul style="list-style-type: none"> - valótlan tények alapján - jogtalanul - titkos cselekményként, egyházunk tudta nélkül, ami még évekig el lett titkolva előle

<p>A Magyar Evangélikus Esperesség megszületésének saját többszörös cáfolata:</p> <ul style="list-style-type: none"> - éveken keresztül nem szerepel a zsinaton, - zsinati jegyzőkönyvben, sematizmusban, - esperességek felsorolásában 	<ul style="list-style-type: none"> - Ellenben: - Teljes jogú egyházként szerepel a Lutheránus Egyházak Szövetségének találkozóján - Nemzetközi fórumokon (LVSZ nagygyűlés, Kirchentag)
--	---

<p><u>1962:</u></p> <p>Struharik püspök 1962.június 19-én kelt levele Sostarechez:</p> <p>„Nem arról van szó, nem is az a fontos, hogy ebben a pillanatban szervezetileg egyesítsük 4 egyházunkat, hogy egy tető alá hozzuk őket egy igazgató domináns püspökség alá.”</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ellenben titokban, ő ezt a lépést már megtette
<p><u>1967:</u></p> <p>Struharik püspök október 18-án írt levele Hansennek:</p> <p>A „magyar esperesség” teljesen egyesült a mi egyházunkkal.”</p> <ul style="list-style-type: none"> - új magyar esperes - Štrba 	<ul style="list-style-type: none"> -Hogyan lett az egyházból esperesség? -Nincs az egyesülésről szóló dokumentum - Nincsenek az egyesülést szabályzó feltételek.

<p>Hansen levele az LVSZ-hez: „A magyar egyház megszűnt létezni mint autonóm egyháztest...az LVSZ tagegyházainak a létszáma eggyel csökkent.”</p>	<p>-valótlan tényeken alapuló bejelentés</p> <ul style="list-style-type: none"> - leellenőrizetlen adatok - beláthatatlan romboló következmények - Hansen titkár szándékos félrevezetése
<p>LVSZ Membership Committee –</p> <ul style="list-style-type: none"> - felszínesen érinti az ügyet - befejezettnek tekinti a dolgot 	<ul style="list-style-type: none"> - kislétszámú tagegyház semmibevétele - jogtiprás - erőltetett egyesítési törekvések
<p>Struharik értesíti a hazai állami szerveket az egyesülésről.</p>	<p>Valótlan tények, dokumentáció hiánya, az állami szerveknél elért előny miatt mindent elfogadtak tőle.</p>
<p><u>Majd 40 éves exodus után:</u></p>	
<p><u>1997:</u> „Ami a magyar esperességet illeti, még mindig nem nyilatkoztak, hogy csatlakoznak-e egyházunkhoz, úgy, mint egyik a mi esperességeink közül, vagy nem.”¹⁰¹</p>	<p>Bizonyítást nyert saját forrásukból, hogy egyházpolitikai malverzáció történt.</p>

¹⁰¹ Lásd: Diplomamunka, 88. oldal

<p><u>1999:</u></p> <p>Kontradiktorikus megállapítása az előzőnek:</p> <p>„...Dolinszky Árpád volt magyar esperes kilépett egyházunk szövetségéből, és új, önálló Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyházat alapított Szerbiában. Nekünk többé semmi közünk hozzá...”¹⁰²</p>	<p>Sem a be-, sem a kilépésről nincs dokumentum.</p>
<p><u>2001:</u></p> <p>2001. februárjában Dr.Lassila kérte, hogy a Szlovák Evangélikus Egyház mutassa be az 1967-ben létrejött egyesülés dokumentumait. Valent püspök azt mondta, hogy <u>nincs ilyen</u>.¹⁰³</p>	

¹⁰² Lásd: Diplomamunka, 89. oldal

¹⁰³ Lásd: Diplomamunka, 92. oldal

**AZ EGYHÁZUNKAT ÉRT EGYHÁZPOLITIKAI
MALVERZÁCIÓ SÚLYOS KÖVETKEZMÉNYEI:**

- lelkészutánpótlás hiánya (LVSZ ösztöndíj csak szlovák teológusoknak)
- anyagi támogatás teljes megvonása (templomok, parókiák építésének, felújításának elmaradása)
- az Ökumenikus Szeretetszolgálat teljeskörű szolgáltatásának 10 éven keresztüli megvonása
- nemzetközi egyházi-, és segélyszervezeteknél történő elszigeteltség
- nyomásgyakorlás a múlt valós eseményeinek elkenőzése céljából
- az LVSZ „minden áron történő” egyházpolitikájának káros hatása
- egyházunk szolgálatának megnyomorítása (a segítségnyújtás elmaradása gépkocsivásárlásra, felszerelések, eszközök beszerzésére és egyéb programok megvalósítására).

ZÁRSZÓ:

Munkám első részében az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában – Vajdaságban történelmi múltjának azon részével foglalkoztam, mely 1918 után történt, hiszen előtte az akkori Magyarországi Evangélikus Egyház része volt.

1920. június 4-én Trianonban elhangzott a döntés. Ezt követően az elszakított Délvidéken, amint azt láthattuk, a gyülekezetek szerveződni kezdtek, külön – külön: a németek – magyarok és a

szlovákok, bár voltak a közös szervezésre való „partneri” törekvések is.

Mire a Második Világháború évei elérkeznek, világosan megmutatkozik az „Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában – Vajdaságban” valódi történelmi múltja, gyülekezeteinek aktív jelenléte, lelki fejlődése és az a kitartó, hithű munkássága, amely a történelem *viharos* éveinek ebben a szakaszában sikeresen segítette az elszakított délvidéki magyar és német evangélikusok megmaradását.

A háború éveiben egyházközségeinknek meg kellett őrizniük hitüket, szeretetszolgálatukat az átszerveződés, visszaszerveződés ideje alatt. Az 1944-45-ben bekövetkező üldöztetések, megtorlások idején a külső, mostoha körülmények nyomására sok hívő elveszett. Sokat megöltek, sokakat kiutasítottak, máshol kerestek új hazát és boldogulást. Viszont sok megmaradt szülőhelyén, túrva a zaklatásokat, nyomort: megmaradt egyházközségeiben - lehet, hogy egyelőre templom és minden életlehetőség, vagy a hitélet gyakorlásához szükséges feltételek nélkül - de magába hordozva az egy igaz Istenbe vetett bizodalmat.

Ez a bizodalom tudta felépíteni újra az evangélikus családot, ez képes arra, hogy egyházközségbe tereljen, és az egyetemes egyház csak erősíteni tudja a meglévőt - az együvé tartozást a magyar-német evangélikusság számára itt a déli végeken.

A második világháború befejezése után a Jugoszláv Föderatív Népköztársaságban négy evangélikus egyház alakult, ezekből kettő a Szerb Népköztársaság területén. Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában-Vajdaságban vegyes ajkú egyházközségeinek kivételével, német nemzetiségű hívei, azok lelkeszi kara és templomai nélkül maradt. A magyar hadsereg

távozásával szép számú magyar hívő és a háborús évek ideje alatt itt szolgáló magyarországi lelkészek is távoztak.

Az egyházvagyont államosították, beleértve az árvaházakat, parókiákat és a diakonissza otthont is.

A II. Világháború utáni újraszerveződésben a Szlovák Evangélikus Egyház előnyösebb helyzetben volt, egyházközségeik egyszerűen „csak visszaszerveződtek” a korábbi egyházkerületbe. Az államhatalmat kiszolgáló egyházpolitikájuk pedig számos előnyhöz juttatta őket, mint szlávokat.

Az LVSZ indítványára, 1952-ben megalakult a Jugoszláviai Lutheránus Egyházak Szövetsége, amelynek feladata lett volna, alapítói elvárása szerint a Jugoszláviában élő evangélikusok egy, erős lutheránus egyházba való tömörítése. Tekintettel arra, hogy az itt uralkodó viszonyokat a „nyugatiak” nem érthetik, úgy történt, hogy ez lényegében egy „kikényszerített” szervezetté lett, ezért nem is tudta betölteni feladatát.

A megpróbáltatások hosszan tartó évtizedeiben, egyházunk talán el is veszett volna, ha lelki és világi vezetői egyaránt nem hordozták volna szívükben az Úr szüntelen éberségre intő szavait: „*Vigyázzatok és imádkozzatok,...*” – Mt. 26, 41.

A lelki vezetők halála után pedig egyházunk világi vezetői lettek azok, akik tovább vitték az Úr éberségre intő szavainak üzenetét.

Ezeket a Krisztusi szavakat idézem én is munkám utószavában, a még mindig tartó keserű megpróbáltatások közepette, amelyek az 1958-as esztendő történéseivel kezdődtek, amelyeknek szinte végtelen hosszú sora „szerencsétlen” helyzetben levő Evangélikus Keresztyén Egyházunkat Szerbiában – Vajdaságban még a jelenben is követik, sőt megpróbálják *élve eltemetni*.

A valós helyzet az, hogy az LVSZ egyházpolitikájában nem annyira az igazság a fontos, hanem az egység megteremtése ott is, ahol tekintettel kellene lenni a helyi történelmi múltra, és hogy a multietnikus és multikonfesszionális környezetben élő egyházak anyanyelvüknek és hagyományaiknak is örei.

Egyházunk szuperintendense Dolinszky Árpád tette fel az LVSZ képviselőivel folytatott többfordulós tárgyalások alkalmával a következő kérdést: *„lehet-e egy egyháznak jelene és jövője múltja nélkül?”* A válasz így hangzott: *„nekünk előre kell néznünk, nem pedig hátrafelé. Nekünk az egységre kell nézni, nem a széttagolódásra.”* - De felmerült bennem egy gondolat, jól ismerve az országot, melyben élek, Szerbia-Montenegrót, beleértve a Vajdaságot is, hogy nem biztos az, hogy az LVSZ egyházpolitikája itt is megvalósítható. Főként a Vajdaságban, ahol nagyobb és kisebb nemzeti közösségek saját nemzeti fennmaradásukért szállnak síkra politikailag és egyházilag. Lehetetlen egy kompakt, 300.000 tagot számláló magyar közösségből, amelyben ökumenikus szinten, saját anyanyelvükön együttműködnek római katolikusok, reformátusok és evangélikusok, kiemelni egy kb. 10.500 taglétszámú magyarul beszélő Evangélikus Egyházat és „betagolni” a Szlovák Evangélikus Nemzeti Egyházba. A Vajdaságban mindkét etnikum nemzeti kisebbség, amelyek egymás nyelvét nem beszélik, az államnyelv pedig egy harmadik, ti. a szerb.

A vajdasági magyar közösség fő mottója ez: *„anyanyelvemben és hitében él a nemzet!”* Meggyőződésem, hogy ugyanezt vallja a vajdasági szlovák közösség is: *„A vallás és a nemzet testvérek.”*

Ez esetben úgy véljük, hogy az ilyen módon történő egyesítés erőltetése asszimilációhoz vezetne.

A Jugoszláviai Lutheránus Egyházak Szövetsége Szabályrendeletének 3. §-ban ez olvasható: Az LVSZ mindent megtesz azért, hogy

a jugoszláviai 4 tagedyházának önállóságát megőrizze és védelmezze!

Vajon ezt tette-e 1967-ben is? És ezt teszi-e ma is, amikor a történelmi tények és igazságok ismeretének birtokában van. Egyházunk felé „diplomatikus” a hozzáállása, ugyanis „nem zár ki, de nem is fogad be”, nagyon is hasonlít munkám címéhez: „élve meghalni hagyni”.

Itt Jugoszláviában, a múltban és a jelenben is beigazolódott Sostarec szuperintendens mondása: „Isten godviselése tartja fenn az egyházat, de nekünk is gondoskodnunk kell róla. Vigyázóivá, őrtállóivá tett bennünket”.

A munkámban lejegyzettek után teszem fel a kérdést: hogyan védheték meg az őrtállók egyházunkat, ha szlovákul nem tudva, nem értesülhettek a Szlovák Evangélikus Egyház Zsinatain történekről. Viszont a zsinati jegyzőkönyveik lefordítása után akkora ellentmondásokról értesülhettünk, amelyekkel kapcsolatban csak egy kifejezést használhatok: elképesztő. Hiszen ők azt írtak, amit akartak, mert tudták, a magyar evangélikusok és mások sem olvasák el. Saját berkeiken belül létrehoztak egy sem *de iure*, sem *de facto* nem létező ún. „Magyar Esperességet” és félrevezetve az LVSZ európa-titkárát és az egész világ evangélikusságát, egyeduralmi helyzetben levő evangélikus egyházzá kiáltották ki Szlovák Evangélikus Egyházukat Jugoszláviában.

Az is tény, hogy kezdettől fogva erre az egyeduralomra törekedtek, igyekezve háttérbe szorítani minden más jugoszláviai evangélikus egyházat. De igazából ez csak akkor sikerült, amikor 1967-ben Egyházunk szuperintendensét a szlovák püspök követte a Jugoszláviai Lutheránus Egyházak Szövetségének elnöki posztján.

De hadd lépjek előre egyházunk történelmében, amellyel 1967 után, pontosabban 1968-tól senki sem törődött. Ezt támasztja alá az

a tény, hogy még az „Anyország”, a Magyarországi Evangélikus Egyház sem érdeklődött léte felől, egészen 1998-ig, amikor is egyházunk elnöksége értesítette D.Dr. Harmati Béla püspök-elnököt a megtalált Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában –Vajdaságban jogos létezéséről, utalva a fellelt történelmi dokumentumokra.

Azóta is folyamatosan kiállunk egyházunk jogfolytonossága ügyében, mely kezdettől fogva meg is volt.

Dum spiro certo! Az Egyházunk, amíg lélegzik harcol tovább, tovább...és tovább...

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. Abteilung Weltdienst Bericht 1952-1957. Vollversammlung des Lutherischen Weltbundes 15.-25. August 1957. Minneapolis, Minnesota, U.S.A. D.Die lutherischen Kirchen Osteuropas 2. Jugoslawien, Printed by La Concorde, Lausanne (Switzerland) (35 oldal)
2. Belmissziói munkaprogram, Sostarec Ferenc: Bácska evangélikussága, Győr, 1941.
3. Die evangelische Diaspora insbesondere des Auslandsdeuschtums, Zeitschrift des Gustav Adolf-Vereins, namens des Zentralvorstandes herausgegeben von Franz Rendtorff und Bruno Geißler. Die evangelischen Kirchen im Königreich der Serben, Kroaten und Slowenen, Leipzig IX. Jahrg. Heft 4, Nov.1927.
4. Die evangelische Diaspora, Zeitschrift des Gustav Adolf-Vereins, Franz Rendtorff und Bruno Geißler – Die Rechtsgrundlagen der protestantischen Kirchen Jugoslawiens, Leipzig, XII.Jahrgang, Heft 3, Juni 1930.
5. Evanjelický Hlásnik – újság 1996. június, 1.old. 75.vyročie osamostatnenia našej cirkvi, Ján Križan, synodálny dozorca

6. Festbuch der Evangelischen Kirchengemeinde A.B. in Zagreb zur Amtseinführung ihres Pfarrers Dr. Philipp Popp zum Bischof der Deutschen Evangelisch-Christlichen Kirche A.B. im Königreiche Jugoslawien, Zagreb, 1931. Verlag der evangelischen Kirchengemeinde A.B. Druck von Julius Kurzmann, Dalmatinska 5. Staat und Konfessionen in Jugoslawien von Pfr. Gerhard May, Celje (58 oldal)

7. Imre, Szebik: Tanúságtétel, Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest, 2000 (300 oldal)

8. A Jugoszláv Föderatív Népköztársaság Hivatalos Lapja, 1955. május 27. 22. szám, 209. oldal, A Vallási közösségek jogi helyzetéről szóló TÖRVÉNY : a Köztársaság elnöke Josip Broz Tito s.k., a Szövetségi Tanács elnöke Vladimir Simić s.k., a Népek Tanácsának alelnöke Mitra Mitrović s.k.

Službeni List FNRJ, Zakon o pravnom položaju verskih zajednica, 27. maj, 1955.

9. A Jugoszláv Föderatív Népköztársaság Evangélikus Egyházai Szövetségének Szabályzata, Zágreb, 1954. április 5.

Pravila Saveza Lutheranskih Crkava u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji, Zagreb, 5. aprila 1954.

10. Ludwig Steindorff: Im Windschatten, Die protestantischen Kirchen in Jugoslawien nach 1945. Kiel, Deutschland (236-269. oldal)

11. A Magyarság Évkönyve, Budapest, 1925. Kiadja a Magyarság Lapkiadó R.T. – Athenaeum r.t. könyvnyomdája „Az elszakított Délvidék” 69-119 old. (365 oldal)

12. A Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem 1941. évi november hó 7. napján Budapesten tartott évi rendes közgyűlésének Jegyzőkönyve, A Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem hivatalos kiadványa, „Pátria” irodalmi vállalat és nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1942. (170 oldal)

13. Márton, Matuska: A megtorlás napjai, Újvidék, Forum könyvkiadó 1991. (393 oldal)

14. Novosti újság, 1931.szeptember 22. Zágráb, 5. oldal

15. Offizieller Bericht der vierten Vollversammlung des Lutherischen Weltbundes, Helsinki. 30.Juli – 11. August 1963. Herausgegeben vom Lutherischen Weltbund, LVH 1965. Lutherisches Verlagshaus. Berlin und Hamburg. Gesamtherstellung: Buchdruckerei W. Möller KG. Berlin 28. (607 oldal)

16. Ordass Lajos: Válogatott írások, Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem (Bern) kiadása, 1982.

17. Pamätnica, Pätdesiat rokov samostatnosti Slovenskej evanjelickej a.v. cirkvi v SFR Juhoslávii, Vydal Biskupsky úrad Slovenskej evanjelickej a.v. cirkvi v Juhoslávii, Novi Sad, Karadžićeva 2 – 1971.

Dr.Juro Struhárik, Pavel Škantík, Dr.Pavel Šulan. Vytlačil: Novinovo-vydávateľsky podnik „Obzor” v Báčskom Petrovci. (96 oldal)

18. Projektkatalog 2003 – Gustav-Adolf-Werk e.V. Diasporawerk der Evangelischen Kirche in Deutschland, Deutschland, Leipzig, 2003 (370 oldal)

19. Ročenka Slovenskej Evanjelickej A.V. Krestanskej Cirkvi vo FLR Juhoslávii, 1958. Zápisnica Synody, IV. Zpráva biskupa a jej pojednávanie, Vydalo Združenie Slov. Evanj. A.V. Knazov vo FLR Juhoslávii 1958. Vytlačila knihtlačiaren Hlas Ludu v Petrovci (106 oldal).

20. Ročenka Slovenskej Evanjelickej A.V.Krestanskej Cirkvi Vo FLR Juhoslávii VI.- 1962. Spolupráca s Juhoslovanskými cirkvami Tlačil novinovo-vydávateľsko-knihtlačiarsky podnik «Hlas Ludu» v Báčskom Petrovci (109 oldal).

21. Ročenka Slovenskej Evanjelickej A.V. Cirkvi V SR Juhoslávii XLI.- 1997. Vydal: byskupsky urad Slovenskej evanjelickej a.v. cirkvi v SR Juhoslavii. Sadzba a tlač: Uč.spol.knihtlačiaren KULTURA v Báčskom Petrovci (158 oldal).

22. Ročenka Slovenskej Evanjelickej A.V. Cirkvi V SR Juhoslávii XLIII.- 1999. Vydal: byskupsky urad Slovenskej evanjelickej a.v. cirkvi v SR Juhoslavii. Sadzba a tlač: Uč.spol.knihtlačiaren KULTURA v Báčskom Petrovci (159 oldal).

23. Ročenka Slovenskej Evanjelickej A.V. Cirkvi V SR Juhoslávia XLV.- 2001. Vydal: biskupsky urad Slovenskej evanjelickej a.v. cirkvi v SR Juhoslavii. Sadzba a tlač: A.S. tlačiaren KULTURA v Báčskom Petrovci (209 oldal).

24. A Subotikai ágostai hitvallású evangélikus egyház közgyűlési jegyzőkönyve 1903-1944. (310 old.)

25. A Subotikai ágostai hitvallású evangélikus egyház tanácsi jegyzőkönyve 1903-1961. (390 old.)

26. Ustav Evangeličko-Hrišćanske Crkve Augsburgskog Veroispovedanja NR Srbije 15.maja 1955. (11 oldal)

(Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Alkotmánya a Szerb Népköztársaságban 1955.május 15.(11 oldal))

27. Werbass 1785-1975: Zur Geschichte der Doppelgemeinde Alt- und Neuwerbaß, Herausgeber: Werbasser Heimatausschuß 1975. Im 190.Jahr nach der Gründung von Neuwerbaß, Stuttgart-Fellbach, Waldenbucher Druckerei, Verfasser Friedrich Lotz (304 oldal)

28. Wildmann, Georg: Arbeitskreis Dokumentation, Verbrechen an den Deutschen in Jugoslawien 1944-1948. Die Stationen eines Völkermords Herausgeber: Donauschwäbische Kulturstiftung München 2000. (374 oldal)

MELLÉKLETEK JEGYZÉKE:

1. 1. ábra: A Közép-Európai Jugoszlávia
2. 2. ábra: A Közép-Európai Jugoszlávia
3. 3. ábra: A Jugoszláv Föderatív Népköztársaság
4. Levelezések, Csepcsányi válaszlevele, 1946. november 28.
5. Levelezések, Sostarec levele a Közbiztonsághoz, 1947. augusztus 18.
6. Levelezések: 149/1947. A Vallásügyi Bizottságnak, Beograd
7. Levelezések: A Szerb Népköztársaság Kormánya Elnökségéhez Belgrád, 1948. április 7.
8. Levelezések Josip Broz Tito Jugoszlávia marsalljához írt levél, 1948. április 7.
9. Levelezések 982 Milan D. Smiljanić, a Szerb Népköztársaság Vallásügyi Bizottsága elnökének az Á.H.Evangélikus Egyház szuperintendensének címzett levele, 1949. december 3.
10. Levelezések, Samo Starke püspök levele 64/1948 – az Evangélikus Szuperintendensi Hivatalnak címezve, Szabadka
11. Levelezések, Georg Sebele methodista szuperintendens levele Sostarec Ferenc, a Magyar Evangélikus Egyház szuperintendense megszólítással
12. Levelezések: National Lutheran Council, 1949. november 1.
13. Levelezések: National Lutheran Council Sostarec Ferenc szuperintendens részére, 1949. július 6.
14. Levelezések: National Lutheran Council, 1949. július 15.
15. A Jugoszláv Föderatív Népköztársaság Lutheránus Egyházainak Szövetségi Szabályzata
16. A Jugoszláv Föderatív Népköztársaság Lutheránus Egyházainak Szövetsége, 1962. szeptember 19-én, Pohorjen megtartott ülésének jegyzőkönyvi másolata
17. Levelezések: Konferenz Europaischer Kirchen 15. juni, 1960.
18. Levelezések Struharik püspök levele Sostarechez, 1962. június 19.
19. LWF Archiv - Memo 14. jan, 2000.
20. Az Á. H. Evangélikus Egyház pecsét lenyomatai
21. A Szerb Köztársaság Vallásügyi Minisztériuma Beograd, 2002. március 14
22. 2001. július 27.-én, Beograd, a Szerb Köztársaság Törvényhozó Testületének kormányrendelete
23. Levelezések, Dr. Olli P. Lassila levele, 1998. március 30.
24. Levelezések: A Zsinat levele az LVSZ-hez
25. Levelezések: GAW levele, Dieter Brandes főtitkár, 2002. július 17.
26. A két Evangélikus Egyház Gyülekezeteinek eloszlása a Vajdaságban
27. Makán Hargita segédlelkész kérvényének másolata